

Εγκληματολογικές Μελέτες

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ - ΤΟΜΕΑΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ «ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ»

Εγκληματολογικές Μελέτες

ΤΕΥΧΟΣ 1

*Υπάρχουν ghettos στο κέντρο της Αθήνας;
Εγκληματολογική διερεύνηση των κοινωνικών στάσεων
και αναπαραστάσεων*

Χριστίνα Ζαραφονίτου και Ελένη Χρυσοχόου

ΑΘΗΝΑ 2015

ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ

Διεύθυνση σειράς: **Καθηγήτρια Χριστίνα Ζαραφωνίτου**, Διευθύντρια του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Εγκληματολογία», του Παντείου Πανεπιστημίου

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ «ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ»
του ΠΑΝΤΕΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΕΥΧΟΣ 1

Χριστίνα Ζαραφωνίτου, Ελένη Χρυσοχόου, Υπάρχουν ghettos στο κέντρο της Αθήνας; Εγκληματολογική διερεύνηση των κοινωνικών στάσεων και αναπαραστάσεων, Αθήνα 2015

DTP, μακέτα εξωφύλλου | re: create

ISSN - 2408-008X

ISBN - 978-618-81828-0-6

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση ή αναπαραγωγή του παρόντος έργου στο σύνολό του ή τμημάτων του με οποιονδήποτε τρόπο, καθώς και η μετάφραση ή εκμετάλλευσή του με οποιονδήποτε τρόπο αναπαραγωγής έργου λόγου με τον Ν. 100/1975. Επίσης απαγορεύεται η αναπαραγωγή της στοιχειοθεσίας, της σελιδοποίησης, του εξωφύλλου και γενικότερα της όλης αισθητικής του βιβλίου με φωτοτυπίες, ηλεκτρονικές ή οποιεσδήποτε άλλες μεθόδους, σύμφωνα με το Άρθρο 51 του Ν. 2121/1993.

Σχεδιασμός & Δημιουργία

Μαρία Τσακουρίδου & ΣΙΑ Ο. Ε.

Θεμιστοκλέους 42, Αθήνα, 106 78

Τηλ. και Fax: 210 38 01 777, e-mail: dionicos@otenet.gr, www. dionicos.gr

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Εγκληματολογίας λειτουργεί στο Τμήμα Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου, ως επίσημα αναγνωρισμένο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα από το Υπουργείο Παιδείας, από το ακαδημαϊκό έτος 2003-2004 και αποτελεί μετεξέλιξη του άτυπου Μεταπτυχιακού Σεμιναρίου Εγκληματολογικών Σπουδών που λειτούργησε με απόφαση της Συγκλήτου στον Τομέα Εγκληματολογίας από το 1984.

Στο πλαίσιο αυτό, πολυάριθμες και υψηλού επιστημονικού επιπέδου μελέτες και έρευνες εκπονούνται τόσο από τα μέλη του διδακτικού προσωπικού όσο και από τους μεταπτυχιακούς φοιτητές ή τους υποψήφιους διδάκτορες. Η αξία του ερευνητικού αυτού έργου είναι σημαντική και αναγνωρισμένη, δεδομένου ότι πολλές από τις μελέτες αυτές παρουσιάζονται σε εθνικά και διεθνή συνέδρια και δημοσιεύονται σε έγκριτα επιστημονικά περιοδικά της Ελλάδας και της Ευρώπης. Η ακαδημαϊκή αυτή δραστηριότητα, η οποία είναι κατά κύριο λόγο μη χρηματοδοτούμενη, αντανακλά το έντονο ενδιαφέρον για την επιστήμη της Εγκληματολογίας, της οποίας ο χαρακτήρας είναι τόσο θεωρητικός όσο και εφαρμοσμένος. Η κατανόηση των σύνθετων κοινωνικών φαινομένων προϋποθέτει τη θεωρητική και εμπειρική διερεύνησή τους. Η αλληλένδετη αυτή σχέση έρευνας και θεωρίας συμβάλλει στην εξέλιξη της επιστημονικής σκέψης και αναδεικνύει και την «πρακτική» χρησιμότητα της Εγκληματολογίας, στο πεδίο της αντεγκληματικής πολιτικής.

Το εγχείρημα που εγκαινιάζει η παρούσα έκδοση, στο πλαίσιο του ετήσιου τακτικού προϋπολογισμού του Π. Μ. Σ. «Εγκληματολογία», αποσκοπεί στην ανάδειξη του σημαντικού ερευνητικού έργου που παράγεται στο πεδίο αυτό, μέσα από την δημοσίευση ορισμένων εκ των πλέον αξιόλογων ερευνητικών μελετών. Η δίγλωσση μορφή της έκδοσης επιλέχθηκε για να συμβάλει στην ανταλλαγή επιστημονικής γνώσης και εμπειρίας σε διεθνές επίπεδο.

Η μελέτη που δημοσιεύεται στο πρώτο τεύχος και εγκαινιάζει τη σειρά “Εγκληματολογικές Μελέτες/*Criminological Studies*” πραγματεύεται ένα σύγχρονο και ταυτόχρονα διαχρονικό θέμα της Εγκληματολογίας, τη διαμόρφωση *ghettos* στο κέντρο των μεγαλουπόλεων, το οποίο συγκεκριμενοποιείται μέσα από την εμπειρική διερεύνηση στο κέντρο της Αθήνας. Η πρωτοτυπία του θέματος για την ελληνική πραγματικότητα σε συνδυασμό με τη χρήση συνδυασμένων και δόκιμων επιστημονικών μεθόδων καθώς και η διενέργεια επαναληπτικής έρευνας για το ίδιο θέμα, προσδίδουν επιστημονική εγκυρότητα και πρωτοτυπία στο συνολικό εγχείρημα.

Αθήνα, Ιανουάριος 2015

Καθηγήτρια Χριστίνα Ζαραφονίτου

Διευθύντρια του Π. Μ. Σ. «Εγκληματολογία»

Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών επιστημών

**Αφιερώνεται σε όλους τους φοιτητές
του Π. Μ. Σ. Εγκληματολογίας
του Παντείου Πανεπιστημίου**

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θερμές ευχαριστίες εκφράζονται σε όλους τους μεταπτυχιακούς φοιτητές μου που συμμετείχαν στην αρχική και επαναληπτική έρευνα, ιδιαίτερα στην υποψήφια διδάκτορά μου *Ελένη Χρυσοχόου* για την αγαστή συνεργασία, καθώς και στη διδάκτορα *Ελένη Κοντοπούλου* και την εγκληματολόγο *Πέγκυ Γιαννακοπούλου* για τη συνδρομή τους στην αγγλική μετάφραση.

Και από τη θέση αυτή ευχαριστώ ιδιαίτερως τους συναδέλφους/διδάσκοντες στο *Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Εγκληματολογίας*, για τη στήριξή τους, καθώς και τις διοικητικές και οικονομικές υπηρεσίες και, κυρίως, τις Πρυτανικές αρχές του Παντείου Πανεπιστημίου για την υποστήριξή τους.

Ευχαριστίες απευθύνονται στις εκδόσεις *Διόνικος* για την επιμελημένη έκδοση.

Δεν θα ήταν υπερβολικό να ευχαριστήσω και την οικογένειά μου για την υπομονή τους αλλά και τη δημιουργική υποστήριξή τους.

Καθηγήτρια Χριστίνα Ζαραφονίτου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	5
Ευχαριστίες	9
Εισαγωγικό Κεφάλαιο: Ενδοαστιακή κατανομή του εγκλήματος και της ανασφάλειας υπό το πρίσμα της Περιβαλλοντικής Εγκληματολογίας	13
I. Το θεωρητικό πλαίσιο	13
II. Η ιδιαιτερότητα της ελληνικής πρωτεύουσας	21
Κεφάλαιο Πρώτο: Εννοιολογικές οριοθετήσεις του “ghetto”	25
I. Εννοιολογικοί προσδιορισμοί	25
II. Διακρίσεις του “ghetto”	26
III. Προαπαιτούμενα του ορισμού μιας περιοχής ως ‘ghetto’	27
Κεφάλαιο Δεύτερο: Εμπειρική διερεύνηση	29
I. Φυσιονομία της έρευνας	29
i. Μεθοδολογία έρευνας	29
ii. Χαρακτηριστικά του δείγματος	30
iii. Επιτόπια παρατήρηση	31
II. Ερευνητικά πορίσματα	32
A. Η εικόνα των ερευνητών	32
i. Πλατεία Κοτζιά	34
ii. Πλατεία Θεάτρου	36
iii. Πλατεία Αγίου Κωνσταντίνου	38
iv. Πλατεία Βάθη	41
v. Πλατεία Βικτωρίας	43
B. Η εικόνα των κατοίκων	46
i. Αναφερόμενη εγκληματικότητα στις περιοχές έρευνας	46
ii. Αναφερόμενη θυματοποίηση	52
iii. (Αν)ασφάλεια και ποιότητα ζωής	59
iv. Μειονότητες και ‘μειονότητα’	65
v. Συνολική εικόνα για την περιοχή τους	71
vi. Προτάσεις των κατοίκων για τη βελτίωση των περιοχών τους	74
Γ. Οι στάσεις των μεταναστών	75
Κεφάλαιο Τρίτο: Τυπολογική ανάλυση	79
Συμπερασματικές Σκέψεις	83
Ξενόγλωσση βιβλιογραφία	85
Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία	88

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΕΝΔΟΑΣΤΕΑΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ

ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΝΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ

ΤΗΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ

*Χριστίνα Ζαραφωνίτου, Καθηγήτρια Εγκληματολογίας,
Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο*

Ι. ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Η μελέτη της εγκληματικότητας σε σχέση με το χώρο/περιβάλλον ξεκίνησε ήδη από τον 19^ο αι., ενώ όλες οι σύγχρονες εγκληματολογικές προσεγγίσεις περιλαμβάνουν τη μεταβλητή του μεγέθους οικισμού στην προβληματική τους. Παράλληλα, αναπτύσσονται οι τεχνικές αποτύπωσης της εγκληματικότητας μέσα από τα σύγχρονα μοντέλα χαρτογράφησης και γεωγραφικής ανάλυσης, ενώ ιδιαίτερο βάρος αποδίδεται στο ρόλο των περιβαλλοντικών παρεμβάσεων στην πρόληψη της εγκληματικότητας. Επιχειρώντας μια σύντομη ιστορική αναδρομή, διαπιστώνουμε ότι πολλές από τις έννοιες αυτές αναδείχθηκαν μέσα από τη λεγόμενη οικολογική προσέγγιση της εγκληματικότητας και επανεξετάζονται μέσα από την πιο σύγχρονη εκφορά της Περιβαλλοντικής Εγκληματολογίας¹.

Πρόδρομοι των οικολογικών ερευνών ήταν οι ιδρυτές της Γαλλοβελγικής Χαρτογραφικής Σχολής, Α. Quételet και Α. Μ. Guerry, οι οποίοι στις αρχές του 19^{ου} αιώνα προέβησαν στη γεωγραφική κατανομή της εγκληματικότητας και τη χαρτογράφησή της². Μέσα από τη δημιουργία της πρώτης εγκληματολογικής στατιστικής διεθνώς (Compte Général de la Justice Criminelle) στη Γαλλία, ήδη από το 1825, και την προσθήκη στοιχείων εγκληματολογικής γεωγραφίας με τη χρήση για πρώτη φορά της τεχνικής της χαρτογράφησης, η Σχολή αυτή συνέβαλε σημαντικά στη θεμελίωση της επιστήμης της Εγκληματολογίας. Στο πλαίσιο αυτό, διερευνήθηκαν οι γεωγραφικές διακυμάνσεις της εγκληματικότητας σε συνδυασμό με μια σειρά κοινωνικο-οικονομικούς, πολιτισμικούς και λοιπούς παράγοντες³.

Η Γαλλοβελγική χαρτογραφική σχολή επηρέασε την Οικολογική Σχολή του Σικάγου και γενικά τις επόμενες οικολογικές μελέτες της εγκληματικότητας⁴. Η

¹ Wortley R. & Mazerolle L. (eds.), *Environmental Criminology and Crime Analysis*, Wilan Publ., USA, Canada, 2008.

² Ζαραφωνίτου Χ., *Εμπειρική Εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2004, σ. 48.

³ Το ίδιο, σ. 54επ.

⁴ Φαρσεδάκης Ι., «Οι ευρωπαϊοί πρόδρομοι της (εγκληματολογικής) Σχολής του Σικάγου», στο Ν. Τάτσης, Μ. Θανοπούλου (επιμ.), *Η Κοινωνιολογία της Σχολής του*

ανθρώπινη οικολογία προσπαθεί να αναλύσει και να ερμηνεύσει τους κοινωνικούς μηχανισμούς ως αποτέλεσμα ανταγωνισμού και επιβίωσης ανάμεσα στη φύση, τους ανθρώπους και τα άλλα έμβια όντα. Πρόκειται για έναν παραλληλισμό μεταξύ διαφόρων φυτών και ζώων στο οικοσύστημα και την οργάνωση της ανθρώπινης ζωής στις κοινωνίες⁵. Οι πρώτες θεωρητικές απόψεις της νέας σχολής εκφράστηκαν από τους R. E. Park, E. Burgess, R. Mackenzie, μέσα από την συλλογή των άρθρων τους, που εκδόθηκε με γενικό τίτλο *The City*, από το πανεπιστήμιο του Σικάγο το 1925. Σύμφωνα με την προσέγγισή τους, υπάρχουν για τη ζωή των ανθρώπων «φυσικές περιοχές» αντίστοιχες με εκείνες των ζώων ή των φυτών⁶. Κάτω από αυτό το πρίσμα η πόλη αποτελεί προϊόν της φύσης, της ανθρώπινης φύσης, και είναι ένα οργανικό σύνολο, η «φυσική κατοικία» των ανθρώπων⁷. Οι τρεις συγγραφείς, ξεκινώντας από το Σικάγο και επεκτείνοντας την προσέγγισή τους και για άλλες αμερικανικές πόλεις, παρουσίασαν το μοντέλο των πέντε ομόκεντρων ζωνών στις οποίες χωρίζεται η πόλη και είναι οι εξής: η *πρώτη ζώνη* περιλαμβάνει τον κεντρικό τόμα των επιχειρήσεων και εμπορικών δραστηριοτήτων, η *δεύτερη ζώνη* είναι η αποκαλούμενη μεταβατική ζώνη, όπου οι κατοικίες παραχωρούν σταδιακά τη θέση τους στις βιομηχανίες ή επιχειρήσεις και είναι η πιο υποβαθμισμένη από άποψη ποιότητας ζωής, η *τρίτη ζώνη* κατοικείται από τους εργάτες της βιομηχανίας που κατάφεραν να φύγουν από τη μεταβατική ζώνη, η *τέταρτη ζώνη* είναι η ζώνη των ακριβών κατοικιών, ενώ η *πέμπτη ζώνη* είναι η ζώνη των προαστίων –αποκαλούμενη και πόλη-δορυφόρος- ικανή να στεγάσει μεγάλο αριθμό κατοίκων⁸.

Στη βάση αυτού του θεωρητικού σχήματος, οι Clifford Shaw και Henry McKay, πραγματοποίησαν την πολύ γνωστή έρευνά τους *Juvenile delinquency in urban areas*⁹. Η πολυετής έρευνα κατέληξε στο συμπέρασμα ότι υπάρχουν περιοχές στην πόλη –οι πιο υποβαθμισμένες- όπου η εγκληματικότητα αναπτύσσεται με τη μορφή «κοινωνικής παράδοσης», αδιαχώριστη από τη ζωή της τοπικής κοινωνίας. Στις περιοχές αυτές οι ανήλικοι κοινωνικοποιούνται βάσει αξιών που συγκρούονται με τις κρατούσες και αντιπαραβάλλονται με

Σικάγου, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2009, σ.σ. 104-9.

⁵ Γεωργίου Α., “Φυσικό και Κοινωνικό Περιβάλλον, Συσχετισμοί και Αλληλόδραση” στο Ζαραφωνίτου Χ. (επιμ.) *Η προστασία του περιβάλλοντος από εγκληματολογική σκοπιά, Τετράδια Εγκληματολογίας 1*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1996, σ.σ. 25-49(27).

⁶ Ζαραφωνίτου Χ., *Εμπειρική Εγκληματολογία, ό.π.*, 2004, σ. 138.

⁷ Το ίδιο.

⁸ Burgess E., “La croissance de la ville. Introduction à un projet de recherche”, στο Y. Grafmeyer & I. Joseph (Présentation) *L'école de Chicago. Naissance de l'écologie urbaine*, Aubier, RES, Champ urbain, Paris 1984, σ.σ. 127-142(131).

⁹ Shaw C., McKay H., *Juvenile Delinquency and Urban Areas*, University of Chicago Press, 1942.

αυτές. Η «εγκληματική σταδιοδρομία» προβάλλεται, έτσι, ως μία εναλλακτική 'σταδιοδρομία' στη ζωή των νέων που εμπλέκονται σε ομαδικές ή οργανωμένες μορφές εγκληματικότητας. Η χαρτογράφηση της εγκληματικότητας κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το υψηλότερο ποσοστό εγκληματικότητας συγκεντρωνόταν στην αποκαλούμενη «μεταβατική ζώνη» που ήταν και η πλέον υποβαθμισμένη περιοχή του Σικάγου.

Η διαπίστωση αυτή ερμηνεύθηκε ως αποτυχία της κοινοτικής κοινωνικοποίησης σε περιοχές των μεγαλουπόλεων που περιελάμβαναν ζώνες εργοστασιακής ή εμπορικής φύσης, υποβαθμισμένη κατοικία, πληθυσμιακή πυκνότητα, χαμηλό δείκτη οικογενειακού εισοδήματος και έγγειας ιδιοκτησίας και υψηλό δείκτη αλλοδαπών και εθνικών μειονοτήτων¹⁰. Τα παραπάνω χαρακτηριστικά θεωρήθηκαν ενδεικτικά της *κοινωνικής αποδιοργάνωσης*¹¹, η οποία παρακώλυε την ομαλή κοινωνικοποίηση των ανηλίκων καθώς και τον αποτελεσματικό έλεγχο τους¹². Στη βάση αυτή, η αναμόρφωση των τοπικών κοινοτήτων αποτέλεσε τη βάση δημιουργίας, το 1932, του πρώτου περιβαλλοντικού προγράμματος πρόληψης, του *Chicago Area Project*, υπό την διεύθυνση του Clifford Shaw. Το πρόγραμμα εφαρμόστηκε σε έξι περιοχές του Σικάγου και περιελάμβανε ποικίλα προγράμματα αναβάθμισής τους και ενίσχυσης των κοινοτικών δεσμών στους κατοίκους τους¹³.

Το 1960, εμφανίστηκε στις ΗΠΑ, μια τάση αρχιτεκτονικού προσδιορισμού των εγκληματογόνων παραγόντων, αποδίδοντας εγγενή χαρακτηριστικά εγκληματογένεσης σε ορισμένες μορφές δομημένου (κτισμένου) περιβάλλοντος. Ενδεικτική στο πλαίσιο αυτό είναι η συμβολή της Jane Jacobs με το βιβλίο της *The death and the life of great american cities*¹⁴, στο οποίο υπογραμμίζει το συσχετισμό μεταξύ αισθήματος ασφάλειας και χώρου. Κάτω από αυτό το πρίσμα, οι ανασφαλείς περιοχές χαρακτηρίζονται από έλλειψη επιτήρησης και άτυπου κοινωνικού ελέγχου ορισμένων δημόσιων χώρων μονολειτουργικού χαρακτήρα (όπως πάρκα, εμπορικά κέντρα, δρόμοι, υπόγειες διαβάσεις) όταν αυτοί είναι ήσυχοι, κακοφωτισμένοι και ερημικοί. Για το λόγο

¹⁰ Ζαραφωνίτου Χ., «Η προστασία του περιβάλλοντος από εγκληματολογική σκοπιά», στο Χ. Ζαραφωνίτου (επιμ.), *Η προστασία του περιβάλλοντος από εγκληματολογική σκοπιά*, Τετράδια Εγκληματολογίας Ι, ό.π. 1996, σ.σ. 11-23 (15).

¹¹ Sutherland Ed., *Principles of Criminology*, Philadelphia, Lippincott Co, 1934, Wirth L., "Urbanism as a way of life", *American Journal of Sociology*, 44/1938, 1-24, Kubrin C. E. and Weitzer D., "New Directions on Social Disorganization Theory", *Journal of Research in Crime and Delinquency*, Vol. 40, 2003, σ. 374.

¹² Hughes G., *Understanding Crime Prevention, Social Control, Risk and Late Modernity*, Open University Press, Buckingham, Philadelphia, 1998, σ. 45.

¹³ Ζαραφωνίτου Χ., *Η πρόληψη της εγκληματικότητας σε τοπικό επίπεδο. Οι σύγχρονες τάσεις της εγκληματολογικής έρευνας*, Νομική βιβλιοθήκη, Αθήνα 2003, σ. 31.

¹⁴ Jacobs J., *The Death and the Life of Great American Cities*, N. York, Vintage, 1961.

αυτό και προτείνει τη μετατροπή τους σε πολυλειτουργικού χαρακτήρα περιοχές, ώστε να μη διακόπτονται οι κοινωνικές δραστηριότητες¹⁵.

Η προαναφερθείσα τάση ταυτίστηκε, πάντως, με τον αμερικανό αρχιτέκτονα Oscar Newman και το βιβλίο του *Defensible Space*¹⁶. Ο «προστατεύσιμος χώρος», σύμφωνα με τον Newman είναι εκείνος που προκύπτει από «μια σειρά μηχανισμούς, πραγματικά και συμβολικά εμπόδια, αυστηρά προσδιορισμένες περιοχές ελέγχου και βελτιωμένες δυνατότητες επιτήρησης» που συνδυαστικά θα επιτρέψουν στους κατοίκους να έχουν τον έλεγχο της περιοχής τους¹⁷. Υποστήριξε, μάλιστα, ότι τα ποσοστά εγκληματικότητας είναι τριπλάσια σε χαμηλού οικονομικού σχεδιασμού οικιστικά σύνολα υψηλής κάθετης ανάπτυξης, στα οποία κατοικούν χαμηλού εισοδήματος πληθυσμοί και τα οποία παρουσιάζουν μεγάλη πυκνότητα κατοίκησης σε σχέση με μικρότερης κάθετης ανάπτυξης γειτονικά οικιστικά σύνολα, ίδιας πληθυσμιακής σύνθεσης και πυκνότητας¹⁸. Το έγκλημα και ο φόβος είναι διάχυτα σε όλους τους κοινόχρηστους χώρους των πρώτων και ο μόνος «προστατεύσιμος χώρος» που προσφέρουν στους ενοίκους είναι το διαμέρισμά τους. Η αποτυχία των μεγάλων αυτών οικιστικών συγκροτημάτων οφείλεται στην αδυναμία των κατοίκων να ταυτιστούν με τους κοινόχρηστους χώρους, με αποτέλεσμα ο δημόσιος χώρος να βρίσκεται σε μια κατάσταση παρακμής που αυξάνει την εγκληματική δραστηριότητα¹⁹. Οι προτεινόμενες, κάτω από αυτό το πρίσμα, λύσεις επικεντρώνουν στο ρόλο του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού που θα διευκολύνει τις κοινωνικές επαφές και την επιτήρηση καθώς και τη χρήση «εμποδίων/φραγμών» για την αποτροπή εγκληματικών επιθέσεων. Η προσέγγιση αυτή δεν λαμβάνει υπόψη της το ρόλο της μετατόπισης της εγκληματικότητας, ενώ συναρτάται με τη δημιουργία 'πόλεων-φρουρίων' μέσα από την επέκταση των μέσων ηλεκτρονικής επιτήρησης και περιστασιακής πρόληψης γενικότερα (συστήματα ασφαλείας, CCTV κλπ)²⁰.

¹⁵ Ζαραφωνίτου Χ., «Πόλη και φόβος του εγκλήματος: Παραγοντικές εμπειρικές προσεγγίσεις και τοπικές πολιτικές πρόληψης», στο Ν. Κουράκης (επιμ.), *Μνήμη II, Ι. Δασκαλόπουλου, Κ. Σταμάτη, Χρ. Μπάκα*, Τόμος Γ': *Μελέτες Εγκληματολογίας, Αντεγκληματικής Πολιτικής, Ιστορίας και Κοινωνιολογίας του Ποινικού Δικαίου*, Τομέας Ποινικών Επιστημών Τμήματος Νομικής Πανεπιστημίου Αθηνών, εκδ. Α. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1996, σ.σ. 801-818(807).

¹⁶ Newman O., *Defensible Space*, N. York, MacMillan, 1972.

¹⁷ Muncie J., "Defensible Space", E. McLaughlin & J. Muncie (eds.), *The Sage Dictionary of Criminology*, Sage Publ., 2006, σ. 115.

¹⁸ Το ίδιο.

¹⁹ Taylor R. B., Gottfredson S. D. and Brower S., "Block Crime and Fear: Defensible Space, Local Social Ties, and Territorial Functioning", *Journal of Research in Crime and Delinquency*, Vol. 21, 1984, σ. 4.

²⁰ Tonry M. & Farrington D. (eds.), *Building a Safer Society*, The University of Chicago Press, Chicago and London, 1995.

Εστιάζοντας στο ρόλο της πρόληψης, οι προσεγγίσεις που συνθέτουν τη σύγχρονη τάση της Περιβαλλοντικής Εγκληματολογίας, συνίστανται κατά κύριο λόγο στα παρακάτω:

- *Μοτίβα εγκλήματος (patterns in crime)* όπως εκφράστηκε από τους Brantingham²¹ και εστιάζει στο πώς τελούνται τα εγκλήματα σε σχέση με το χώρο και το χρόνο καθώς και στην αξιολόγησή τους προς όφελος της πρόληψής τους. Η προσέγγιση αυτή βασίζεται στην ιδέα του «εγκληματικού περιγράμματος» (*crime template*) το οποίο διαμορφώνεται και αναδιαμορφώνεται βάσει πληροφοριών και συμβολισμών που απορρέουν από την καθημερινότητα. Τέτοια *patterns* υπάρχουν για όλες τις κοινωνικές δραστηριότητες και για το έγκλημα και προσδιορίζονται από το χωρικό, κοινωνικό, νομικό και ψυχολογικό περιβάλλον. Καταλήγουν δε στην υπόδειξη του «καλού» (ευνοϊκού) και «κακού» (αρνητικού) στόχου ή θύματος στο πλαίσιο της διάπραξης ενός εγκλήματος²².

- Η πλέον αντιπροσωπευτική θεωρητική προσέγγιση στο πλαίσιο της Περιβαλλοντικής Εγκληματολογίας είναι η «*θεωρία της καθημερινής δραστηριότητας*» (*Routine activity theory*). Στο πλαίσιο αυτό το ενδιαφέρον δεν επικεντρώνεται στον εγκληματία –εφόσον δεν χαρακτηρίζεται από κάποια ιδιαιτερότητα ή παθολογία– αλλά στο έγκλημα, ως στοιχείο συναρτώμενο με τις καθημερινές δραστηριότητες. Οι περισσότερες εγκληματικές πράξεις τελούνται σε «ευνοϊκά» περιβάλλοντα και διαθέτουν σχεδόν πάντοτε τρία στοιχεία²³:

- Ένας πιθανός δράστης
- Ένας βολικός στόχος
- Η απουσία ενός κατάλληλου φύλακα

Όπως προαναφέρθηκε, ο καθένας μπορεί να είναι «πιθανός δράστης» έστω και αν κάποιος υπεραντιπροσωπεύονται, όπως οι νέοι άνδρες, με κακές σχολικές επιδόσεις και χαμένες δουλειές. «Βολικός/κατάλληλος» στόχος ή θύμα θεωρείται οποιοδήποτε πράγμα ή άτομο που «τραβάει» τον δράστη σε ένα έγκλημα. Τέλος, «φύλακες» είναι οι πολίτες που ακούν τις καθημερινές τους δραστηριότητες, δεδομένου ότι οι αστυνομικοί ή ιδιωτικοί φρουροί σπάνια θα συμπέσει να βρίσκονται στον τόπο του εγκλήματος²⁴.

²¹ Brantingham P. & P., *Environmental Criminology*, Sage, B. Hills, California, 1981. Βλ. επίσης, των ιδίων: *Patterns in crime*, MacMillan, N. York, 1983.

²² Andresen M. A., "The place of environmental criminology within criminological thought", in Andresen M. A, Brantingham P. J., Kinney B. J., *Classics in Environmental Criminology*, Simon Fraser University Publ., CRC Press, Taylor and Francis Group, Canada, N. York, 2010, 5-28(26επ.).

²³ Felson M., Boba R., *Crime and everyday life*, Sage Publ., 4rth ed., 2010, σ. 28.

²⁴ Το ίδιο.

Αν και η παραπάνω προσέγγιση φαίνεται να βρίσκει μεγαλύτερη εφαρμογή στα εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας, οι ιδρυτές της υποστηρίζουν ότι αφορά ευρύτερα την εγκληματικότητα αλλά κάθε τύπος εγκλήματος προϋποθέτει ιδιαίτερες συνθήκες τέλεσης. Το «*βασικό εγκληματικό τρίγωνο*» του John Eck, περιγράφει τις σχέσεις μεταξύ δράστη-στόχου-τοποθεσίας και χρόνου και των μηχανισμών που μπορούν να επηρεάσουν τις ευκαιρίες και τις λοιπές συνθήκες του εγκλήματος²⁵.

Έχοντας τις βάσεις της στην οικολογική προσέγγιση της Σχολής του Σικάγου, η θεωρία αυτή αναδεικνύει τη σημαντικότητα του περιβάλλοντος στην ανθρώπινη ζωή, το οποίο όμως αποτελεί μόνο μία όψη της. Εξίσου σημαντικός είναι ο ρόλος του περιβάλλοντος και των καθημερινών δραστηριοτήτων που σχετίζονται με αυτό στην κατανόηση της εγκληματικότητας. Οι Lawrence Cohen και Marcus Felson ορίζουν την «*καθημερινή δραστηριότητα*» ως «*οποιοσδήποτε επαναλαμβανόμενες και κυρίαρχες δραστηριότητες, οι οποίες καλύπτουν τις βασικές ανάγκες του πληθυσμού και του ατόμου, όποια κι αν είναι η βιολογική ή πολιτισμική τους προέλευση*»²⁶. Οι ίδιοι υποστηρίζουν μάλιστα ότι οι αλλαγές στις καθημερινές δραστηριότητες μέσα στο χρόνο, εξηγούν και τις αλλαγές στα χαρακτηριστικά του εγκλήματος. Την εξηγητική αυτή αξία της αναδεικνύουν²⁷ μέσα από την αναφορά στη χρονική περίοδο που ακολούθησε τον β' παγκόσμιο πόλεμο, όταν η οικονομική άνθιση συνοδεύθηκε (όπως δεν αναμενόταν από τις κοινωνιολογικές προσεγγίσεις) από αντίστοιχη αύξηση της εγκληματικότητας (κυρίως κατά της ιδιοκτησίας). Η εξήγηση θεμελιώθηκε μέσα από το επιχείρημα ότι η οικονομική βελτίωση οδήγησε στην αύξηση των δραστηριοτήτων εκτός του προστατευμένου περιβάλλοντος της οικίας (ψώνια, διασκέδαση κλπ). Ταυτόχρονα, επισυνέβησαν και άλλες σημαντικές κοινωνικοπολιτισμικές αλλαγές (γυναικεία χειραφέτηση, αύξηση νέων που εγκατέλειπαν το σχολείο και αύξηση των νέων γενικότερα λόγω αυξημένων γεννήσεων μεταπολεμικά). Με δεδομένη την αύξηση των καθημερινών δραστηριοτήτων εκτός προστατευμένου περιβάλλοντος, εξηγήθηκε και η αύξηση της θυματοποίησης και της εγκληματικότητας. Αναφορικά με τη σχέση οικονομικού εισοδήματος και εγκληματικότητας, διευκρινίσθηκε ότι δεν είναι γραμμική αλλά συνίσταται στο πώς επηρεάζει τη διαμόρφωση της καθημερινότητας.

Ενδεικτική σε *μακρο-επίπεδο* είναι η ανάλυση των Felson & Cohen²⁸ για την εξέλιξη των διαρρήξεων στις ΗΠΑ το διάστημα 1950-72 η οποία καταλήγει στη σημαντικότητα τριών δεικτών: τη συμμετοχή νέων ατόμων, τα οποία στην

²⁵ Το ίδιο, σ. 47.

²⁶ Andresen M. A., "The place of environmental criminology within criminological thought", *ό.π.*, 2010, σ. 15.

²⁷ Το ίδιο, σ. 16επ.

²⁸ Το ίδιο, σ. 17.

πλειονότητά τους ζούσαν μακριά από την οικογένειά τους, καθώς και στην ύπαρξη πολλών στόχων-ευκαιριών. Σε μέσο-επίπεδο, η εν λόγω προσέγγιση θεωρείται καταλληλότερος «δείκτης» από τη θεωρία της κοινωνικής αποδιοργάνωσης, ενώ σε μικρο-επίπεδο (ατομικό), μπορεί να αξιοποιηθεί στην πρόγνωση των πιθανοτήτων θυματοποίησης, όπως στην έρευνα των Kennedy & Forde²⁹, στον Καναδά που κατέληξε στην τυπολογία των πιο «πιθανών» θυμάτων βάσει του τρόπου ζωής τους, που ήταν: ανύπανδροι νέοι άνδρες, με χαμηλό εισόδημα και καθημερινές δραστηριότητες την εργασία, τα σπορ, τη διασκέδαση σε χώρους κατανάλωσης αλκοόλ, σινεμά κλπ, οι οποίοι περπατούν ή οδηγούν μόνοι.

■ Όλες οι παραπάνω προσεγγίσεις βασίζονται στην έννοια της ορθολογικής επιλογής των δρώντων υποκειμένων (δράστες-θύματα). Έτσι, ενώ η θεωρία της κοινωνικής αποδιοργάνωσης μπορεί να διαφοροποιεί τα περιβάλλοντα βάσει των χαρακτηριστικών τους, η θεωρία της ορθολογικής επιλογής (*rational choice theory*) επικεντρώνεται σε τέσσερα βασικά κριτήρια που διαμορφώνουν την ατομική/υποκειμενική λογική απόφαση για τη διάπραξη ενός εγκλήματος. Αυτά είναι:

- αν θα διαπράξει κάποια φορά ή δεν θα διαπράξει ποτέ έγκλημα,
- αν θα επιλέξει ένα συγκεκριμένο στόχο ή όχι,
- πόσο συχνά θα εγκληματοί και
- αν θα αποστασιοποιηθεί και τότε από το έγκλημα³⁰.

Οι Clarke & Cornish³¹ επισήμαναν ότι πρόκειται για μια συνειδητή απόφαση βάσει μιας σειράς υποκειμενικών και αντικειμενικών παραγόντων. Πρέπει να διευκρινισθεί ότι βάσει αυτής της προσέγγισης, η απόφαση αυτή συγκεκριμενοποιείται ανάλογα με το έγκλημα ούτως ώστε κάποιος που αποφασίζει να κλέψει δεν σημαίνει ότι αποφασίζει και να σκοτώσει. Αυτή η παρατήρηση είναι πολύ χρήσιμη για την χάραξη αντεγκληματικών πολιτικών που θα πρέπει να γίνονται ανάλογα με το είδος της εγκληματικότητας.

Όλες οι παραπάνω θεωρητικές προσεγγίσεις συνδέονται κατ' εξοχήν με την περιστασιακή πρόληψη (*situational prevention*)³² εστιάζοντας κυρίως στις περιβαλλοντικές παρεμβάσεις που όταν είναι συστηματοποιημένες και συντονισμένες καλούνται *Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED)*.

■ Σε κάθε περίπτωση, το ενδιαφέρον δεν εξαντλείται μόνο στο έγκλημα αλλά και στο φόβο του εγκλήματος και τη σύνδεσή του με περιοχές με

²⁹ Kennedy L. W. and Forde D. R., "Routine activities and crime: An analysis of victimisation in Canada", in *Criminology*, 28/1990, σ.σ. 137-152.

³⁰ Andresen M. A., "The place of environmental criminology within criminological thought", *ό.π.*, 2010, σ. 24

³¹ Clarke R. V. and Cornish D. B., "Modeling offenders' decisions: A framework for research and policy", in *Crime and Justice, An annual review of research*, 6/1985, 147-185.

³² Clarke R. V., *Situational Crime Prevention: Successful Case studies*, 2nd ed., Albany, N. York, Harrow and Heston, 1997.

σημάδια περιβαλλοντικής και κοινωνικής υποβάθμισης³³. Το στοιχείο που εξηγεί τις άτυπες αυτές κοινωνικές αντιδράσεις, έχει υποστηριχθεί ότι είναι ή αίσθηση περί έλλειψης ελέγχου στην περιοχή, η οποία έχει «παραδοθεί» σε εγκληματικές ή απειλητικές δραστηριότητες. Το κενό εμπιστοσύνης που εντοπίζεται στις περιοχές αυτές απέναντι στους μηχανισμούς του επίσημου αλλά και άτυπου κοινωνικού ελέγχου εξηγεί σε μεγάλο βαθμό και την ανασφάλεια που προξενεί.

Σχετική με την απουσία ελέγχου στην περιοχή και τη συνάρτησή της με το έγκλημα και την ανασφάλεια είναι και η γνωστή προσέγγιση των «σπασμένων τζαμιών», η οποία διατυπώθηκε το 1982 από τους J. Q. Wilson και G. L. Kelling³⁴. Στη βάση του σχετικού προβληματισμού τίθεται η σχέση μεταξύ κοινωνικής αποδιοργάνωσης και εγκληματικότητας. Η εικόνα των σπασμένων τζαμιών χρησιμοποιήθηκε για να εξηγήσει την υποβάθμιση μιας γειτονιάς σε περιοχή 'αντικοινωνικοτήτων', 'αταξίας' και εγκληματικότητας, εάν δεν αντιμετωπισθεί με προσοχή. Ένα σπασμένο τζάμι που δεν επιδιορθώνεται, δίνει την εντύπωση στους εγκληματίες ότι κανείς δεν ενδιαφέρεται και εφόσον υπάρξει και επόμενο, ότι η 'αταξία' είναι ανεκτή. Μέσα από μια αλληλένδετη πορεία 'αταξίας', ανασφάλειας και εγκληματικότητας, οι εν λόγω περιοχές αποφεύγονται από τους περαστικούς και σταδιακά 'παραδίδονται' σε αντικοινωνικές δραστηριότητες. Η προσέγγιση αυτή βασίστηκε ιδιαίτερα στην ενίσχυση της αστυνόμευσης και συνδέθηκε με την πολιτική της 'μηδενικής ανοχής'³⁵ που εφαρμόστηκε αρχικά στην Ν. Υόρκη και επηρέασε στη συνέχεια τις σύγχρονες τάσεις της αντεγκληματικής πολιτικής στο σύνολο των δυτικών κοινωνιών. Η σύνδεση της εγκληματικότητας και της ανασφάλειας με περιοχές 'αταξίας' και κοινωνικής αποδιοργάνωσης παραπέμπει συχνά σε εικόνες έντονου αστακού διαχωρισμού και πολιτισμικής διαφοροποίησης, με πιο ενδεικτική μορφή τα ghettos³⁶.

³³ Βλ. αντί άλλων Ζαραφονίτου Χ., *Ο φόβος του εγκλήματος. Εγκληματολογικές προσεγγίσεις και προβληματισμοί με βάση την εμπειρική διερεύνηση του φαινομένου στο εσωτερικό της Αθήνας*, Μελέτες Ευρωπαϊκής Νομικής Επιστήμης, Εκδ. Α. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2002, ελληνικά/αγγλικά. Επίσης, Ζαραφονίτου Ch., "Fear of crime in contemporary Greece: Research evidence", in Ch. Zafonitou (Guest Editor), Special Issue: *Fear of crime. A comparative approach in the European context*", *Criminology*, October 2011, σ.σ. 50-63.

³⁴ Wilson J. Q. και Kelling G. L., "Broken Windows", *The Atlantic Monthly*, March 1982, σ.σ. 29-38, καθώς και Kelling G. L. και Coles C. M., *Fixing Broken Windows: Restoring Order and Reducing Crime in our Communities*, N. York, Touchstone Books, 1996.

³⁵ Τζαννετάκη Τ., *Ο νεοσυντηρητισμός και η πολιτική της μηδενικής ανοχής*, Α. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2006.

³⁶ Zafonitou Ch., with the collaboration of Chrysochoou E., "Environmental degradation, the image of ghettos and the fear of crime in the centre of Athens: research evidence", in *Proceedings of the International Conference on "Changing Cities": Spa-*

Η σύγχρονη προσέγγιση της αστεακής εγκληματολογίας αξιοποιεί σε σημαντικό βαθμό τις περιβαλλοντικές διαστάσεις του φαινομένου για την καλύτερη κατανόηση και πρόληψή του³⁷. Η περιβαλλοντική εγκληματολογία (*environmental criminology*) θέτει το πλαίσιο μελέτης σύμφωνα με το οποίο «τα εγκληματικά περιστατικά πρέπει να γίνονται κατανοητά ως η συνισταμένη των δραστών, θυμάτων ή εγκληματικών στόχων και νόμων, σε ειδικά περιβάλλοντα και σε ιδιαίτερους χρόνους και τόπους»³⁸. Οι σχετικές έρευνες συνδυασμένες πάντα με τις κατάλληλες τεχνικές χαρτογράφησης της εγκληματικότητας, θεωρούνται ιδιαίτερα χρήσιμες στον τομέα όχι μόνο της κατανόησης της εγκληματικότητας αλλά της πρόληψής της μέσω περιβαλλοντικού σχεδιασμού³⁹.

II. Η ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑΣ

Η Αθήνα έφθασε να χαρακτηρίζεται από τη σημερινή υπερσυγκέντρωση πληθυσμού και τη μεγάλη ετερογένεια μέσα από διαδικασίες σταδιακής αστικοποίησής της, η οποία συναρτάται θετικά με ρεύματα εσωτερικής και εξωτερικής μετανάστευσης καθοριστικά για την ιστορία και την εξέλιξή της. Η ανάπτυξή της δεν έγινε, ωστόσο, βάσει οργανωμένου πολεοδομικού σχεδιασμού και τη φυσιογνωμία της προσδιόρισαν συγκυριακές πολιτικές, κοινωνικές αλλαγές και εσωτερικοί ανταγωνισμοί στο επίπεδο στέγασης.

Η ραγδαία αστικοποίηση⁴⁰ που χαρακτήρισε τόσο τη δεκαετία 1960-1970 όσο και την τελευταία εικοσιπενταετία συνοδεύθηκε και από μεγάλη ετερο-

tial, morphological, formal & socio-economic dimensions, ISBN: 978-960-6865-65-7, Skiathos island, Greece, June 18-21, 2013, σ.σ. 726-734.

³⁷ Ζαραφωνίτου Χ., «Φόβος του εγκλήματος, θυματοποίηση και ποιότητα ζωής στο περιβάλλον της ελληνικής πρωτεύουσας», στο Χ. Ζαραφωνίτου (επιμ.), *Πόλη, εγκληματικότητα και ανασφάλεια στην εποχή της οικονομικής κρίσης*, Πρακτικά Ημερίδας του ΠΜΣ Εγκληματολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου με το Ινστιτούτο Δημοκρατίας Κωνσταντίνος Καραμανλής και το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, εκδ. Διόνικος, Αθήνα 2013, σ.σ. 23-43.

³⁸ Wortley R. & Mazerolle L., "Environmental criminology and crime analysis: situating the theory, analytic approach and application", in R. Wortley & L. Mazerolle (eds.), *Environmental Criminology and Crime Analysis*, Willan Publ., USA, 2008, σ.σ. 1-18(1).

³⁹ Πρόκειται για την πολύ διαδεδομένη *Crime Prevention Through Environmental Design* (CPTED), σύμφωνα με την οποία «ο κατάλληλος σχεδιασμός και η αποτελεσματική χρήση του κτισμένου περιβάλλοντος μπορεί να οδηγήσει σε μια μείωση του φόβου και του ενδεχόμενου του εγκλήματος και σε μια βελτίωση της ποιότητας ζωής» (T. Crowe, *Crime Prevention Through Environmental Design: Applications of Architectural Design and Space Management Concepts*, Butterworth-Heinemann, 2000, σ. 46).

⁴⁰ Zarafonitou Ch., *Criminalité violente en contexte urbain. A Athènes, produit d'urbanisation rapide*, Thèse de doctorat, Université Paris II, 1989.

γένεια. Μετά το 1990, οι κεντρικές περιοχές της πρωτεύουσας επηρεάστηκαν ιδιαίτερα από το πρώτο σύγχρονο μεταναστευτικό ρεύμα που προερχόταν κυρίως από βαλκανικές χώρες. Από το 2005 περίπου και μετά, ένα νέο μεγαλύτερο και πιο ετερογενές ρεύμα εξωτερικής μετανάστευσης από χώρες της Ασίας και της Αφρικής επηρέασε τη φυσιογνωμία της κοινωνικής ζωής της πρωτεύουσας και κυρίως των κεντρικών περιοχών της. Το νέο αυτό ρεύμα συνέπεσε με την εμφάνιση μιας παγκόσμιας οικονομικής κρίσης της οποίας οι συνέπειες έγιναν ιδιαίτερα εμφανείς στην Ελλάδα, τα τελευταία χρόνια.

Στο πλαίσιο αυτό, παρατηρείται αντίστοιχη ένταση και των κοινωνικών προβλημάτων με αντίστοιχη ανισοκατανομή στο εσωτερικό των περιοχών της πρωτεύουσας, με πιο επιβαρυνμένο το κέντρο της. Μεταξύ αυτών συγκαταλέγεται και η εγκληματικότητα η ποσοτική και ποιοτική μετεξέλιξη της οποίας είναι ενδεικτική μιας γενικότερης επιδείνωσής της⁴¹.

Οι διεθνείς έρευνες θεμελιώνουν μια ισχυρή συσχέτιση μεταξύ του φόβου του εγκλήματος και ορισμένων χαρακτηριστικών της γειτονιάς που την προσδιορίζουν ως «υποβαθμισμένη περιοχή» (*deprived area*)⁴², όπως είναι σπασμένα τζάμια, γκράφιτι, σκουπίδια στους δρόμους, ερειπωμένα κτίρια, κακός φωτισμός δημόσιων χώρων, δημόσια χρήση ναρκωτικών κ. λπ. Σύμφωνα με το μοντέλο αυτό, οι ευκαιρίες εγκληματικής δράσης αυξάνονται στις εν λόγω περιοχές, όταν οι μη εγκληματικές μετακινήσεις και δραστηριότητες περιοριστούν εξ αιτίας του φόβου που προκαλεί η φήμη τους αυτή και εξαιτίας της εντύπωσης περί ανικανότητας ελέγχου του εγκλήματος στην εν λόγω περιοχή.

Τα στάδια που ακολουθεί η μετατροπή κάποιων περιοχών της πόλης σε «ζώνες ανασφάλειας» αφορούν κατά κύριο λόγο τις περιοχές του κέντρου της πόλης, τις οποίες εγκαταλείπουν προσδευτικά οι μόνιμοι κάτοικοί τους -μεσαίας και ανώτερης κοινωνικής προέλευσης- ενώ στη θέση τους εγκαθίστανται μη μόνιμοι πληθυσμοί με πολλά κοινωνικά προβλήματα, σύμφωνα και με τη θεωρητική προσέγγιση της οικολογικής σχολής του Σικάγου. Η αλλαγή αυτή της φυσιογνωμίας των κατοίκων τους έχει ως συνέπεια τη χαλάρωση της πίεσης για προσφορά καλύτερων κρατικών υπηρεσιών και στην περίπτωση αυτή η εγκατάσταση δραστηριοτήτων που προσδίδουν κακή φήμη στην περιοχή είναι σχεδόν βέβαιη.

Η διαβάθμιση του φόβου του εγκλήματος προκύπτει από όλες τις έρευνές μας στην περιοχή της πρωτεύουσας, με κυριότερη παρατήρηση ότι τα

⁴¹ Ζαραφωνίτου Χ., «Φόβος του εγκλήματος, θυματοποίηση και ποιότητα ζωής στο περιβάλλον της ελληνικής πρωτεύουσας», *ό.π.*, 2013.

⁴² G. Hideg & R. Manchin, *Environment and Safety in European Capital, based on the data of the European International Crime Survey (EU ICS)*, Gallup Europe, E U I C S Working Papers.

υψηλότερα ποσοστά φόβου εντοπίζονται σταθερά στο Κέντρο της⁴³. Η ανασφάλεια των κατοίκων του Κέντρου της Αθήνας συναρτάται με μια σειρά παραμέτρους της υποβάθμισης της ποιότητας ζωής σε καθημερινό επίπεδο, όπως:

- Η περιβαλλοντική υποβάθμιση
- Οι μεγάλες διαστάσεις των σχετικών με τα ναρκωτικά προβλημάτων
- Η ανεξέλεγκτη παράνομη πορνεία – trafficking
- Ο υπερβολικά μεγάλος αριθμός μεταναστών-προσφύγων κλπ
- Η μεγάλη πολιτισμική ετερογένεια
- Οι εκτεταμένες διαστάσεις του παρεμπορίου
- Η κάμψη της εμπορικής δραστηριότητας
- Η εγκληματικότητα

«Χαρτογραφώντας» τα παραπάνω προβλήματα, παρατηρούμε ότι είναι εγκατεστημένα σε θύλακες του κέντρου της Αθήνας και εκδηλώνονται σωρευτικά με αποτέλεσμα οι εν λόγω περιοχές να χαρακτηρίζονται από:

- Μετεγκατάσταση των παραδοσιακών κατοίκων τους
- Ευμετάβλητο, ετερογενή και μη σταθερό πληθυσμό
- Μονολειτουργικού χαρακτήρα κοινωνικές δραστηριότητες
- Εμφάνιση μη νόμιμων μορφών ελέγχου της περιοχής
- Σημάδια φτώχειας
- Συγκρούσεις μεταξύ των εγκαταστημένων ομάδων

Το γεγονός ότι τα περισσότερα προβλήματα εντοπίζονται γύρω από κεντρικές πλατείες εξηγείται εύκολα στην ελληνική πραγματικότητα λόγω της ιδιαιτερότητας του δημόσιου χώρου, ο οποίος ορίζεται σε αντιδιαστολή προς τον ιδιωτικό και ως εκ τούτου προσλαμβάνεται ως περιοχή «μη ελέγχου» και «μη ενδιαφέροντος» ή απλά, ως περιοχή που δεν ανήκει σε κανέναν και άρα γίνεται εύκολα αντικείμενο «κατάληψης» από διαφορετικά, ανάλογα με την περίπτωση, συμφέροντα.

⁴³ Ch. Zarafonitou, "Fear of crime in contemporary Greece: Research evidence", in Ch. Zarafonitou (Guest Editor), Special Issue: *Fear of crime. A comparative approach in the European context*", στο *Εγκληματολογία [Criminology]*, October 2011, σ.σ. 50-63.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ “GHETTO”⁴⁴

I. ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΙ

Στην Ευρώπη το ghetto εμφανίζεται άμεσα συνυφασμένο με το διαχωρισμό των Εβραίων από τον υπόλοιπο πληθυσμό. Οι πρώτοι σχηματισμοί που μπορούν να χαρακτηρισθούν ghetto παρουσιάζονται κατά τον 13^ο αιώνα σε Ισπανία, Γερμανία και Πορτογαλία. Ο όρος ‘ghetto’ υποδηλώνει «αστική περιοχή όπου ζει απομονωμένη μια μειονότητα»⁴⁵ και οφείλει την ονομασία του⁴⁶ στην ομώνυμη περιοχή της Βενετίας όπου, δια νόμου, εξαναγκάζονταν να κατοικούν οι Εβραίοι από τις αρχές του 16^{ου} αιώνα⁴⁷. Μαζική εξάπλωση των γεωγραφικών αυτών ενοτήτων παρατηρήθηκε κατά τον Β’ Παγκόσμιο Πόλεμο, οπότε στο πλαίσιο υλοποίησης της ‘Τελικής Λύσης’, οι Ναζί συγκέντρωναν τους Εβραίους σε απομονωμένες αστικές περιοχές, τις αποκαλούμενες ‘destruction ghettos’.

Στις ΗΠΑ, η δημιουργία ghettos συνδέεται άμεσα με τα κύματα Ευρωπαϊκών μεταναστών αλλά και την έντονη εσωτερική μετακίνηση προς αστικάς περιοχές. Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα Γερμανοί, Ιταλοί, Πολωνοί και Ιρλανδοί συνθέτουν τα πρώτα ghettos. Αν και διαβιούν αρχικά σε συνθήκες έντονου αποκλεισμού, εντούτοις αφομοιώθηκαν σύντομα από τις τοπικές κοινωνίες⁴⁸. Η “Μεγάλη Μετανάστευση”, απόρροια της εκβιομηχάνισης, οδήγησε έξι εκατομμύρια Αφροαμερικανούς από το νότο στο βορρά (1890-1930). Περισσότερο φημισμένα είναι τα ghettos του Σικάγο, της Ν. Ορλεάνης, της Ν. Υόρκης και του Gary της Indiana.

⁴⁴ Το παρόν κεφάλαιο βασίζεται στο άρθρο: Ζαραφωνίτου Χ., με τη συνεργασία των Γεωργαλλή Ανδρέα, Γεωργόπουλου Χριστόφορου, Μουσχή Δανάης, Τάτση Χριστίνας, Χρυσόχου Ελένης, “Υπάρχουν “ghettos” στο κέντρο της Αθήνας; Μια εγκληματολογική αναδόμηση των κοινωνικών αναπαραστάσεων των κατοίκων της περιοχής”, στον *Τιμητικό Τόμο εις μνήμην Καθηγητή Χρίστου Δέδε*, Ν. Κουράκης (Επιμ. έκδ. & Συντον.), εκδ. Α. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 2013, σ.σ. 149-178.

⁴⁵ Βασιλείου Θ. Α., Σταματάκης Ν., *Λεξικό Επιστημών του Ανθρώπου*, Gutenberg, Αρχείο Θεωρητικής Παιδείας, Αθήνα 1992, σ. 79.

⁴⁶ Διατυπώνεται η άποψη ότι προέρχεται από την εβραϊκή λέξη «γκετ» (=πράξη διαχωρισμού ή διαζυγίου), η οποία, ωστόσο, αμφισβητείται από αρκετούς (Βασιλείου Θ. Α., Σταματάκης Ν., 1992, *ό.π.*).

⁴⁷ Schuman A., “Ghetto: A Word and its USage through the Twentieth Century”, *Proceedings of the Association of Collegiate Schools of Architecture (ACSA)*, 91st Annual Meeting, Louisville, March 2003, σ. 2.

⁴⁸ Peach C, “Does Britain Have Ghettos?”, *Transactions of the Institute of British Geographers*, New Series, Vol. 21, No. 1, 1996, σ.σ. 216-235(217).

Ο Kenneth Clark διατυπώνει την προσέγγιση του ghetto για τις «εθνο-πόλεις» (ethni-cities)⁴⁹ ως τον «αποκλεισμό πληθυσμών σε συγκεκριμένη περιοχή και τον περιορισμό της ελευθερίας επιλογής τους στη βάση του χρώματος» ('Dark Ghetto', 1965)⁵⁰. Ο Marcuse όρισε το ghetto ως «μια τοπικά συγκεκριμένη περιοχή, που χρησιμοποιείται για να περιορίσει χωρίς τη θέληση της μία κυρίως φυλετικά προσδιορισμένη ομάδα, προκειμένου αυτή να αντιμετωπιστεί ως κατώτερη από την υπόλοιπη κοινωνία»⁵¹. Ο ίδιος συγγραφέας διέκρινε ανάμεσα στο *παραδοσιακό ghetto*, το οποίο εμπεριέχει το στοιχείο της οικονομικής σκοπιμότητας για τον ευκολότερο έλεγχο των δραστηριοτήτων ενός πληθυσμού, και στο *νέο ghetto* ή *ghetto αποκλεισμού (outcast ghetto)*, το οποίο σχετίζεται με την περιθωριοποίηση συγκεκριμένων ομάδων (άνεργοι, μικροεγκληματίες, εμπλεκόμενοι στην παραοικονομία)⁵². Το ταξικό-φυλετικό ghetto ορίζεται στη βάση του συνδυασμού φτώχειας-ρατσισμού. Η διπλή αυτή βάση τονίζεται από τον Wacquant ως συστατικό του 'hyperghetto', όρου που ο ίδιος διατύπωσε για να τονίσει την ποιοτική μεταβολή του ghetto προς μία ταξική βάση⁵³. Στο πλαίσιο αυτό επισημαίνεται και ο ρόλος του κρατικού παράγοντα, μέσα από την εγκατάλειψη αστεακών περιοχών, τη διαμόρφωση του οδικού δικτύου, τις στεγαστικές πολιτικές χωροταξικού διαχωρισμού.

II. ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΤΟΥ “GHETTO”

Μεγάλη έμφαση δίνεται στην επιστημονική βιβλιογραφία στη διάκριση του ghetto από συναφείς έννοιες. Εξαναγκαστικό και αρνητικά φορτισμένο σε αντίθεση με το *enclave* (θύλακα), που εκφράζει την εκούσια απομόνωση μιας ομάδας,⁵⁴ ακόμη και στην ακραία του μορφή (*enclave αποκλεισμού*). Ακολουθεί ο αυστηρός ορισμός των Massey και Denton “ως γειτονιά που κατοικείται από άτομα μίας μόνο ομάδας, στην οποία όμως γειτονιά κατοικούν όλα τα μέλη της συγκεκριμένης ομάδας”⁵⁵. Εδώ δεν αποκλείεται η εθνική προέ-

⁴⁹ Clarke, C., Ley, D., and Peach, C., (ed.), *Geographic and Ethnic Pluralism*, London, Allen and Unwin, 1984.

⁵⁰ Small M. L., “Four Reasons to Abandon the Idea of the Ghetto”, *City and Community*, Vol. 7, No. 4, December 2008, σ. 392.

⁵¹ Marcuse P., “The Ghetto of Exclusion and the Fortified Enclave”, *American Behavioral Scientist*, Vol. 41, No. 3, 1997, σ. 314.

⁵² Το ίδιο, σ.σ. 316-7.

⁵³ Wacquant L., “Ghettos and Anti-ghettos: An Anatomy of the New Urban Poverty”, *Thesis Eleven*, Sage, 2008, σ.σ. 113-118.

⁵⁴ Peach C. “Slippery Segregation: Discovering or Manufacturing Ghettos?”, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 2009, σ. 1391.

⁵⁵ Massey, D., and Denton, N., *American Apartheid, Segregation and the Making of the Underclass*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1993, Schuman A., 2003, σ. 3.

λευση ως προσδιοριστικό στοιχείο του πληθυσμού που κατοικεί στο ghetto. Όμως, στην πράξη, η διπλή προϋπόθεση που απαιτείται απαντάται μόνο για τα φυλετικά ghettos των μαύρων στις ΗΠΑ. Τέλος, ο κοινωνιολόγος Camilo Vergana⁵⁶ διατυπώνει έναν ευρύτατο ορισμό, θεωρώντας το ως "μια περιοχή στην οποία βάσει απογραφής, τουλάχιστον το 40% του πληθυσμού ζει κάτω από το όριο της φτώχειας"⁵⁷. Στον ορισμό αυτόν παραβλέπονται το φυλετικό κριτήριο, το ζήτημα της εθνικής προέλευσης και ο ρόλος του κρατικού παράγοντα. Η εν λόγω προσέγγιση χαρακτηρίστηκε γραφειοκρατική και α-κοινωνιολογική (κατά τη διατύπωση του Wacquant)⁵⁸.

Το μοντέλο του 'υπερδιαχωρισμού' (hyper-segregation) των ΗΠΑ δεν ανταποκρίνεται στη βρετανική πραγματικότητα, όπου μειονοτικοί πληθυσμοί σπάνια συνιστούν την πλειονότητα των πληθυσμών αστικών περιοχών⁵⁹. Δεν παρατηρούνται υψηλές συγκεντρώσεις εθνικών πληθυσμών και οι σχετικές ομάδες παραμένουν διασκορπισμένες σε διαφορετικές γειτονιές των πόλεων, χωρίς να παρουσιάζουν συσπείρωση. Ανάμεσα σε ΗΠΑ και Βρετανία εντοπίζονται δύο βασικές διαφορές⁶⁰: α) Ο χαρακτήρας των ghettos στη Βρετανία στηρίζεται στην εθνική και όχι στη φυλετική προέλευση. Εμφανίζεται δε άμεσα συνυφασμένος με το έντονο μεταναστευτικό ρεύμα των τελευταίων ετών στον ευρωπαϊκό χώρο β) Στη Βρετανία ισχυρή κρατική παρέμβαση δεν υφίσταται ή έστω δεν πραγματοποιείται μέσω επίσημων πολιτικών, όπως συνέβαινε στις ΗΠΑ (δια νόμου διαμόρφωση του σχεδίου πόλης προς σχηματισμό ghetto και υλοποίηση σχετικών στεγαστικών προγραμμάτων).

III. ΠΡΟΑΠΑΙΤΟΥΜΕΝΑ ΤΟΥ ΟΡΙΣΜΟΥ ΜΙΑΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΩΣ 'GHETTO'

Σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία, για να διαπιστωθεί η ύπαρξη ghetto πρέπει να συντρέχουν σωρευτικά τα εξής στοιχεία⁶¹:

Α) *Υψηλή συγκέντρωση μειονότητας σε αστιακή περιοχή που εμφανίζει υπερπληθυσμό.* Η μειονοτική ομάδα οφείλει να κυριαρχεί στατιστικά στην εν λόγω περιοχή. Όλοι οι προτεινόμενοι ορισμοί, με εξαίρεση εκείνον του Vergara, δέ-

⁵⁶ Vergana C., *The new American ghetto*, Rutgers Univ. Press, New Brunswick, 1995.

⁵⁷ Peach C., "Social Geography", στο *Progress in Human Geography*, Vol. 23, No. 2, σ.σ. 282-288.

⁵⁸ Wacquant L., "Ghettos and Anti-ghettos: An Anatomy of the New Urban Poverty", *ό.π.*, 2008.

⁵⁹ Peach C., "Does Britain Have Ghettos?", *ό.π.*, 1996, σ. 232.

⁶⁰ *Το ίδιο*, σ. 233.

⁶¹ Τα στοιχεία αυτά απορρέουν από την προαναφερθείσα βιβλιογραφία των: Wacquant, Marcuse, Peach, Small, Schuman, σχετικά με την έννοια του ghetto.

χονται την αριθμητική επικράτηση μίας μόνο, κυρίαρχης ομάδας (φυλετικής, εθνικής ή θρησκευτικής).

Β) *Διαχωρισμός*. Οι μειονοτικοί πληθυσμοί ζουν σε συνθήκες απομόνωσης, αποδυναμώνονται κοινωνικά και περιθωριοποιούνται πολιτικά⁶².

Δ) *Κοινωνική αποδιοργάνωση*. Εμφανίζεται έντονη συσσώρευση κοινωνικών προβλημάτων: φτώχεια, ανεργία, εγκληματικότητα, ναρκωτικά. Η αυξημένη συχνότητα κοινωνικών προβλημάτων στο ghetto εκφράζεται από την επιδημική θεωρία (epidemic theory)⁶³.

Ε) *Η μειονοτική ομάδα αντιμετωπίζεται από την υπόλοιπη κοινωνία ως κατώτερη, ξένη, διαφορετική*. Το στοιχείο αυτό εμφανίζεται τόσο ως προαπαιτούμενο όσο και ως συνέπεια της γκετοποίησης⁶⁴.

ΣΤ) *Ο ρόλος του κρατικού παράγοντα*. Ενδέχεται να παρουσιαστεί ενεργός, ακόμη και θεσμοποιημένος, μέσω νομοθετικών διατάξεων. Συνήθως όμως περιορίζεται σε περισσότερο έμμεση, ανεκτική στάση.

Τα στοιχεία αυτά θα αποτελέσουν τη βάση της τυπολογικής ανάλυσης που ακολουθεί στο Κέντρο της Αθήνας, με στόχο να εξετασθεί η ύπαρξη ή όχι ghetto σε περιοχές υψηλής συγκέντρωσης αλλοδαπών.

⁶² Σύμφωνα με τον Marcuse P., "Enclaves Yes, Ghettos No", ο. π., σ. 16, 1996, βασικό στοιχείο αποτελεί όχι απλώς ο διαχωρισμός αλλά ο εξαναγκαστικός διαχωρισμός, γεγονός που αποκλείει από τον ορισμό του ghetto τον εκούσιο αυτοπεριορισμό συγκεκριμένων ομάδων.

⁶³ Crane J., "The Epidemic Theory of Ghettos and Neighborhood Effects on Dropping Out and Teenage Childbearing", *The American Journal of Sociology*, Vol. 96, No. 5, 1991, σ.σ. 1226- 1259.

⁶⁴ Marcuse P., "The Ghetto of Exclusion and the Fortified Enclave", ο. π., 1997, σ. 314.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ

Ι. ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

ι. Μεθοδολογία έρευνας

Η προκειμένη μελέτη επιχειρεί μια πρώτη συστηματική εξέταση του θέματος από εγκληματολογική σκοπιά, βασιζόμενη στην υπάρχουσα διεθνή θεωρητική και ερευνητική εμπειρία. Βασική ερευνητική υπόθεση του εγχειρήματος αυτού είναι η διακρίβωση των χαρακτηριστικών των περιοχών υπερσυγκέντρωσης αλλοδαπών στο κέντρο της Αθήνας και η εξέτασή τους στη βάση της τυπολογίας που προκύπτει από τη διεθνή επιστημονική εμπειρία, ώστε να οδηγηθούμε σε μια πρώτη επιστημονική άποψη σχετικά με την ύπαρξη ή όχι ghettos στο κέντρο της πόλης. Η έρευνα αυτή, η οποία διενεργήθηκε το 2011 και επαναλήφθηκε το 2013, εξετάζει επίσης τη σχέση των εν λόγω ομάδων με την εγκληματικότητα καθώς και τις κοινωνικές αναπαραστάσεις των Ελλήνων κατοίκων του Κέντρου σχετικά αφ' ενός με τα παραπάνω και αφ' ετέρου με τη στάση της πολιτείας και ειδικότερα της αστυνομίας. Η επαναληπτική έρευνα θεωρήθηκε αναγκαία λόγω και της εφαρμογής, από το 2012 και μετά, του μέτρου της εντατικής αστυνόμευσης του Κέντρου της Αθήνας με τον τίτλο «Ξένιος Ζευς».

Προς την κατεύθυνση αυτή, χρησιμοποιήθηκαν συνδυαστικά τρία μεθοδολογικά εργαλεία. Αρχικά, πραγματοποιήθηκε διεξοδική και επισταμένη επιτόπια παρατήρηση και χαρτογράφηση της περιοχής διερεύνησης και πιο συγκεκριμένα: των πλατειών Θεάτρου, Κοτζιά, Βάθης, Αγίου Κωνσταντίνου και Βικτωρίας, καθώς και των πέριξ αυτών οδών. Η επιτόπια παρατήρηση έλαβε χώρα το διάστημα 30 Απριλίου 2011 με 4 Ιουνίου 2011 και τις αντίστοιχες ημερομηνίες του έτους 2013 και συνίστατο σε εξέταση των παραπάνω περιοχών σε διαφορετικές ώρες της ημέρας (από τις 9 το πρωί μέχρι τις 2 μετά τα μεσάνυχτα) με σκοπό να καταγραφεί μια σφαιρική εικόνα των χαρακτηριστικών τους. Η επιλογή των πλατειών έγινε στη βάση της παρατηρούμενης μεγάλης συγκέντρωσης αλλοδαπών σε αυτές και στον περιβάλλοντα χώρο τους, καθώς και στη βάση του χαρακτήρα τους, ως κεντρικές συνοικίες της Αθήνας, που επηρεάζει τις εκεί εγκαταστημένες χρήσεις γης και τις καθημερινές τους δραστηριότητες.

Σε δεύτερο στάδιο συμπληρώθηκαν εκατό (100) ερωτηματολόγια με προσωπική συνέντευξη σε Έλληνες καταστηματαρχες και κατοίκους (20 σε κάθε πλατεία), τα οποία περιλαμβάνουν 24 συνολικά ερωτήσεις, κατά το πλείστον ανοιχτού τύπου, στην έρευνα του 2011 και 26 ερωτήσεις στην

επαναληπτική το 2013. Επιπλέον, κατά την επαναληπτική έρευνα συμπληρώθηκαν και 27 ερωτηματολόγια σε αλλοδαπούς κατοίκους ή εργαζομένους στις παραπάνω περιοχές.

ii. Χαρακτηριστικά του δείγματος

Το 2011, το ποσοστό των ανδρών που συμμετείχαν στο δείγμα ήταν 61% και των γυναικών 39%. Η μεγαλύτερη αντιπροσώπευση των ανδρών εξηγείται από τον εμπορικό χαρακτήρα των παραπάνω περιοχών. Ο μέσος όρος ηλικίας του δείγματος είναι τα 47,3 έτη (47,1 έτη στους άνδρες και 47,5 στις γυναίκες). Ως προς την επαγγελματική ενασχόληση των ερωτηθέντων, η φυσιογνωμία του δείγματος προσδιορίζεται ως εξής: το 36% του δείγματος αποτελείται από ιδιωτικούς-δημόσιους υπαλλήλους, το 28% από ελεύθερους επαγγελματίες, το 23% από εμπόρους-επιχειρηματίες, το 7% από συνταξιούχους, το 2% από ανέργους, το 3% από νοικοκυρές και το 1% από φοιτητές. Σε σχετικά υψηλά επίπεδα καταγράφεται και το μορφωτικό επίπεδο των ερωτηθέντων, με το 60% να δηλώνουν απόφοιτοι Γυμνασίου-Λυκείου και το 36% απόφοιτοι ΑΕΙ-ΤΕΙ. Αντίθετα, με μικρό ποσοστό αντιπροσωπεύθηκαν οι απόφοιτοι δημοτικού (4%), ενώ δεν υπήρξε κανείς με χωρίς σχολική εκπαίδευση. Η εικόνα του δείγματος συμπληρώνεται από τα χρόνια διαμονής στην περιοχή. Είναι αξιοσημείωτο ότι η μεγάλη πλειονότητα των ερωτηθέντων (76%) δήλωσε πως κατοικεί/εργάζεται στην περιοχή πάνω από 10 χρόνια (76%) και μόνο το 4% κάτω από ένα χρόνο. Το υπόλοιπο 20% μοιράζεται ισόποσα στα 1-5 χρόνια και 5-10 χρόνια, αντίστοιχα.

Παρατηρείται, γενικά, πως οι συμμετέχοντες στην έρευνα ανήκουν στην μεσαία τάξη και αποτελούν μόνιμους κατοίκους των περιοχών αυτών.

Και κατά την επαναληπτική έρευνα του 2013 στο συνολικό δείγμα συμμετείχαν περισσότεροι άντρες (69%) και λιγότερες γυναίκες (31%), για το λόγο που προαναφέρθηκε και απορρέει από τον εμπορικό χαρακτήρα των περιοχών της έρευνας. Ο μέσος όρος ηλικίας του δείγματος είναι τα 49, 4 έτη. Ως προς την επαγγελματική ενασχόληση των ερωτηθέντων, η φυσιογνωμία του δείγματος προσδιορίζεται ως εξής: το 25% του δείγματος αποτελείται από ιδιωτικούς-δημόσιους υπαλλήλους, το 28% από ελεύθερους επαγγελματίες, το 33% από εμπόρους-επιχειρηματίες, το 8% από συνταξιούχους, το 1% από ανέργους, το 2% από νοικοκυρές και το 1% από φοιτητές, ενώ το 2% των ερωτηθέντων δήλωσε ότι η επαγγελματική του ενασχόληση δεν ανήκει σε κάποια από τις παραπάνω κατηγορίες. Σε σχετικά υψηλά επίπεδα καταγράφεται το μορφωτικό επίπεδο των ερωτηθέντων, αν και ελαφρώς χαμηλότερα από τα αντίστοιχα του 2011, με το 52% να δηλώνουν απόφοιτοι Γυμνασίου-Λυκείου και το 38% απόφοιτοι ΑΕΙ-ΤΕΙ. Με πολύ μικρότερο ποσοστό αντιπροσωπεύθηκαν οι απόφοιτοι δημοτικού (8%) και η μηδενική σχολική εκπαίδευση (1%),

ενώ το 1% του δείγματος δεν απάντησε στην συγκεκριμένη ερώτηση. Τέλος, η εικόνα του δείγματος συμπληρώνεται από τα χρόνια διαμονής/εργασίας στην περιοχή, με αξιοσημείωτα υψηλό ποσοστό όσων κατοικούν/εργάζονται στην περιοχή πάνω από 10 χρόνια (76%), όπως παρατηρήθηκε και στην αρχική έρευνα του 2011. Το 12% του δείγματος δήλωσε πως κατοικεί/εργάζεται στην περιοχή 5-10 χρόνια, το 11% 1-5 χρόνια, ενώ μόλις το 1% βρίσκεται στην περιοχή λιγότερο από 1 χρόνο.

Αναφορικά με τους αλλοδαπούς, οι περισσότεροι ήταν άνδρες (82,38%) με τις γυναίκες να εκπροσωπούνται μόνο στο 17,62% του συνολικού δείγματος. Ο μέσος όρος ηλικίας είναι τα 39,98 έτη και οι περισσότεροι είναι έγγαμοι (74,05%). Οι περισσότεροι είναι απόφοιτοι Γυμνασίου/Λυκείου (αντίστοιχες βαθμίδες του εκπαιδευτικού συστήματος της χώρας τους) σε ποσοστό 41,67% και ακολουθούν οι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (34,76%), οι απόφοιτοι Δημοτικού (16,9%), ενώ το 6,67% δεν απάντησε στην ερώτηση. Τέλος, το 69,76% των ερωτηθέντων δήλωσε πως κατοικεί ή εργάζεται στην περιοχή πάνω από 10 χρόνια, το 11,67% από 5 έως 10 χρόνια, το 15,71% 1 έως 5 χρόνια και μόλις το 2,86% λιγότερο από ένα χρόνο.

Η σύγκριση μεταξύ των δύο ερευνών καταλήγει σε μια κοινή εικόνα, για Έλληνες και αλλοδαπούς κατοίκους ή εργαζόμενους στις περιοχές του Κέντρου της πρωτεύουσας. Πρόκειται για μεσαία κοινωνικά στρώματα (κυρίως οι Έλληνες), που κατοικούν ή εργάζονται στις παραπάνω συνοικίες για περισσότερα από δέκα χρόνια.

iii. Επιτόπια παρατήρηση

Τα χαρακτηριστικά του περιβάλλοντος συνδέονται με την πρόσληψη της ποιότητας ζωής των κατοίκων τους και επηρεάζουν το αίσθημα της (αν)ασφάλειάς τους. Οι αμερικανικές και βρετανικές έρευνες συμπεριέλαβαν από πολύ νωρίς την εξέταση παραγόντων σχετικών με ό,τι όρισαν ως «περιβαλλοντική αταξία» ή «σημάδια αντικοινωνικότητας»⁶⁵, όπως είναι σπασμένα τζάμια, γκράφιτι, σκουπίδια στους δρόμους, ερειπωμένα κτίρια, κακός φωτισμός δημόσιων χώρων κ. λπ. Σύμφωνα με το μοντέλο αυτό, οι ευκαιρίες εγκληματικής δράσης αυξάνονται στις εν λόγω περιοχές, όταν οι μη

⁶⁵ Πρόκειται για το αμερικανικής προέλευσης θεωρητικό σχήμα των «δειγμάτων αντικοινωνικότητας» (signs of incivility), βλ. W. Skogan & M. Maxfield, *Coping with crime: Individual and neighbourhood reactions*, B. Hills, Sage Publ., 1981, D. A. Lewis & G. Salem, *Fear of crime: Incivility and the production of a social problem*, New Brunswick, Transactions, 1986, καθώς και A. Reiss, "Why are communities important in understanding crime?", στο A. Reiss & M. Tonry (eds.), *Communities and crime*, Univ. of Chicago Press, 1986, σ.σ. 1-33.

εγκληματικές μετακινήσεις και δραστηριότητες περιοριστούν εξ αιτίας του φόβου που προκαλεί η φήμη τους αυτή⁶⁶. Στις διάφορες μορφές περιβαλλοντικής αταξίας προστίθενται έτσι και συμπεριφορές ενδεικτικές «κοινωνικής αταξίας», οι οποίες δημιουργούν την εντύπωση απουσίας δημόσιας τάξης και ανικανότητας ελέγχου⁶⁷.

Τα χαρακτηριστικά αυτά που συνδέονται με την υποβάθμιση μιας ασταθής ενότητας, διερεύνησε η παρούσα μελέτη και παρουσιάζονται τόσο μεμονωμένα (ανά περιοχή) όσο και συγκεντρωτικά κατά τρόπο ώστε να επιτρέπονται οι απαραίτητες συγκρίσεις μεταξύ των περιοχών.

II. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ

A. Η εικόνα των ερευνητών

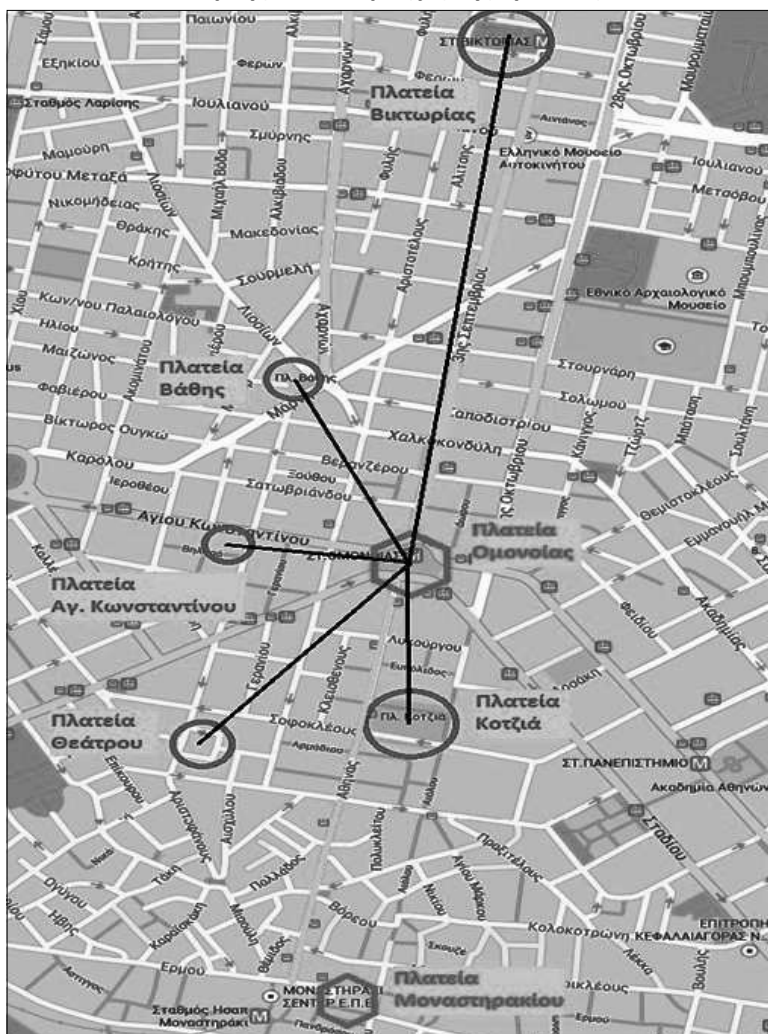
Όπως προαναφέρθηκε, η εμπειρική έρευνα περιελάμβανε τόσο την επιτόπια παρατήρηση των περιοχών μελέτης όσο και την καταγραφή των απόψεων των κατοίκων ή εργαζομένων σε αυτές. Κατ' αυτό τον τρόπο αποτυπώνεται αφ' ενός η εικόνα των ερευνητών και αφ' ετέρου των κατοίκων/εργαζομένων για κάθε περιοχή. Η σφαιρική αυτή προσέγγιση αποτελεί, άλλωστε, τη βάση πάνω στην οποία στηρίχθηκε η τυπολογική ανάλυση, η οποία και αξιολογεί βάσει της διεθνούς επιστημονικής γνώσης και εμπειρίας την ύπαρξη ή όχι ghettos στις περιοχές έρευνας.

Όλες οι πλατείες –με εξαίρεση την πλατεία Βικτωρίας- βρίσκονται πολύ κοντά στην πλατεία της Ομόνοιας, η οποία μαζί με την πλατεία Συντάγματος αποτελούν τις κεντρικότερες πλατείες της ελληνικής πρωτεύουσας. Η πλατεία Θεάτρου είναι όμορη με την πλατεία Κοτζιά και απέχει ελάχιστα από την πλατεία Αγ. Κωνσταντίνου, η οποία με τη σειρά της γειτνιάζει με την πλατεία Βάθης.

⁶⁶ Χ. Ζαραφονίτου, «Εγκληματολογικές προσεγγίσεις του φόβου του εγκλήματος και της (αν)ασφάλειας», στο *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 8-9, 2006, σ.σ. 1031-1039 (1036).

⁶⁷ Το ίδιο.

Χάρτης 1: Οι περιοχές της έρευνας

Πηγή: www.google.gr/maps

Με τον γιγαντισμό της Αθήνας⁶⁸ και την επέκταση του Κέντρου του και των συναφών με το χαρακτήρα του δραστηριοτήτων⁶⁹, οι περιοχές αυτές της «παλιάς» Αθήνας, με τα φημισμένα ιστορικά κτίρια σπουδαίων αρχιτεκτόνων,

⁶⁸ Διευκρινίζεται ότι η αναφορά στην «Αθήνα» παραπέμπει στη λεγόμενη «μεγάλη Αθήνα» και όχι μόνο στο Δήμο Αθηναίων. Για την εξέλιξη των Αθηνών, βλ. αντί άλλων: Μπίρης Κ., Αι Αθήναι. Από τον 19^ον εις τον 20^ον αιώνα, Μέλισσα, 1996, 2005.

⁶⁹ Zarafonitou Ch., *Criminalité violente en contexte urbain. A Athènes, produit d'urbanisation rapide*, Thèse de Doctorat, Université Paris II, Paris, 1989.

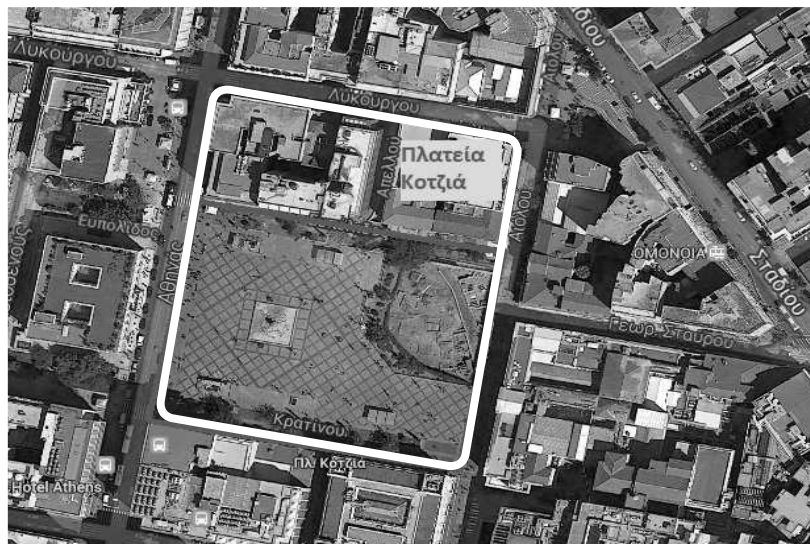
υποβαθμίσθηκαν σταδιακά μετά το 1950. Τα τελευταία χρόνια ο πληθυσμός τους αποτελείται σε μεγάλο βαθμό από νεοεισερχόμενους μετανάστες που αναζητούν τη φθηνότερη στέγη⁷⁰.

Στο πρώτο στάδιο, παρουσιάζονται συνοπτικά τα πορίσματα της επιτόπιας παρατήρησης και στο δεύτερο οι στάσεις και αντιλήψεις των υποκειμένων της έρευνας. Τα δεδομένα αναλύονται συγκριτικά, εφόσον αφορούν τόσο την πρώτη έρευνα (2011) όσο και την επαναληπτική της (2013). Τα δεδομένα παρουσιάζονται σε τέσσερις χρονικές φάσεις που περιλαμβάνουν: Τις πρωινές (09:00-12:00), μεσημεριανές (12:00-15:00), απογευματινές (15:00-20:00) και βραδινές ώρες (20:00-02:00).

i. Πλατεία Κοτζιά

Η πλατεία Κοτζιά –πρώην πλατεία Λουδοβίκου- πήρε το όνομά της το 1951 προς τιμήν του θανόντος Δημάρχου Αθηναίων Κ. Κοτζιά. Βρίσκεται πολύ κοντά στην πλατεία Ομονοίας και χαρακτηρίζεται από την εγκατάσταση του Δημαρχείου της Αθήνας και τη Βαρβάκειο Αγορά (μια από τις παλαιότερες και τη μόνη κεντρική αγορά λαϊκού χαρακτήρα της πόλης των Αθηνών). Η θέση της μέσα στο εμπορικό και οικονομικό Κέντρο της πρωτεύουσας, με πολλές Τράπεζες και το Χρηματιστήριο να την πλαισιώνουν, εξηγεί τον έντονο οικονομικό χαρακτήρα των δραστηριοτήτων της και τον περιορισμένο αριθμό κατοικιών. Η γειτνιάσή της με περιοχές κατ' εξοχήν υποβαθμισμένες, όπως η Πλατεία Θεάτρου, αλλά και με περιοχές με έντονο τουριστικό χαρακτήρα, όπως το Μοναστηράκι, της προσδίδει «μικτό» και ανομοιογενή χαρακτήρα.

⁷⁰ Ενδεικτικά όσα αναφέρει ο Πέτρος Μάρκαρης (*Η Αθήνα μιας διαδρομής*, Εκδ. Γαβριηλίδης, Αθήνα, 2013, σ. 124-5): «Την τελευταία δεκαετία ο πληθυσμός γύρω από την Ομόνοια έχει αλλάξει ριζικά. Στην πλατεία και τους γύρω δρόμους, οι μετανάστες κάθε εθνικότητας και προέλευσης, έχουν δημιουργήσει τα στέκια τους, τα σημεία ανταλλαγής πληροφοριών, και όσοι τα κατάφεραν, τις πλανόδιες εκθέσεις ή τα καταστήματά τους. Κάτω από την Αθηνάς δεν συναντάς πια ελληνικά μαγαζιά. Όσοι καταστηματάρχες απέμειναν, κοιτάνε να πουλήσουν τα μαγαζιά τους σε Κινέζους και Πακιστανούς και να φύγουν».

Εικόνα 1: Πλατεία Κοτζιά

Πηγή: www.google.gr/maps/@37.9819066,23.7280542,226m/data=!3m1!1e3

Από την επιτόπια παρατήρηση στην πλατεία Κοτζιά και στους δρόμους γύρω από αυτή, διαπιστώθηκε ότι:

Α) Κατά τις *πρωινές ώρες* η κίνηση, τόσο των πεζών όσο και των αυτοκινήτων, κυμαίνεται σε κανονικά επίπεδα. Το 2011 η αναλογία Ελλήνων-αλλοδαπών ήταν σχεδόν ίδια, ενώ το 2013 υπερτερούσαν οι Έλληνες. Δεδομένου ότι οι κατοικίες είναι ελάχιστες στην περιοχή, η αναφορά γίνεται κυρίως στα καταστήματα κεντρικών οδών, όπως η οδός Αθηνάς, τα περισσότερα εκ των οποίων ανήκουν σε Έλληνες και όλα είναι λειτουργούν κανονικά. Το 2013 απέναντι από τη Βαρβάκειο Αγορά και δίπλα στο Δημαρχείο της Αθήνας, βρίσκονταν καθημερινά συγκεντρωμένοι πολλοί χρήστες ναρκωτικών, κάτι το οποίο δεν είχε παρατηρηθεί το 2011. Επίσης, σε αντίθεση με το 2011, το 2013 υπήρχε έντονη παρουσία της αστυνομίας σε καθημερινή βάση, με πεζές και μηχανοκίνητες περιπολίες.

Β) *Τις μεσημεριανές ώρες*, η κίνηση σταδιακά μειώνεται, ωστόσο παραμένει αρκετή. Τις εργάσιμες ημέρες τα καταστήματα παραμένουν ανοιχτά μέχρι τις 15:45 περίπου. Κυριακές και αργίες που δεν λειτουργούν τα εμπορικά καταστήματα, η πλατεία και οι γύρω δρόμοι είναι άδεια. Το 2013 η παρουσία της αστυνομίας εξακολουθεί να είναι έντονη.

Γ) *Το απόγευμα*, η πλατεία Κοτζιά έχει σχεδόν αδειάσει, σε αντίθεση με τους γύρω δρόμους, όπου υπάρχει αρκετή κίνηση τόσο πεζών (αλλοδαπών κατά κύριο λόγο) όσο και αυτοκινήτων. Τα καταστήματα της οδού Αθηνάς παραμένουν

ανοιχτά μέχρι το βράδυ, ενώ τα καταστήματα στις οδούς Σωκράτους και Αιόλου έχουν κλείσει μέχρι τις 19:00. Το 2013 η αστυνομία παραμένει παρούσα.

Δ) Τις βραδινές ώρες, η πλατεία Κοτζιά είναι άδεια. Επί της οδού Αθηνάς συνεχίζει η κίνηση αυτοκινήτων αλλά σπάνια διέρχεται κάποιος πεζός. Στη Βαρβάκειο αγορά βρίσκονται λίγοι αλλοδαποί σε ομάδες και πολλοί αλλοδαποί συχνάζουν στις μικρές παρόδους. Το 2013 στη οδό Κλεισθένους (πίσω από το Δημαρχείο) βρίσκονται συγκεντρωμένοι χρήστες ναρκωτικών ουσιών.

ii. Πλατεία Θεάτρου

Η πλατεία Θεάτρου γειννιάζει με την πλατεία Κοτζιά και οφείλει το όνομά της στη δημιουργία της πρώτης θεατρικής σκηνής, το 1835.

Εικόνα 2: Πλατεία Θεάτρου

Πηγή: www.google.gr/maps/@37.9811791,23.7248949,230m/data=!3m1!1e3

Σήμερα η πλατεία αυτή, «μία από τις ωραιότερες μικρές πλατείες της Αθήνας»⁷¹, «είναι η μεγαλύτερη αγορά εμπορίας και χρήσης ναρκωτικών της Ελλάδας... εδώ οι απλοί, φιλήσυχοι, πολίτες, προτιμούν ν' αλλάξουν δρόμο»⁷². «Ορόσημο» της μετατροπής της περιοχής αυτής σε «γκέτο παρανόμων» θεωρείται η εγκατάσταση, το 2003, του ΟΚΑΝΑ καθώς και οι ταραχές του Δεκεμβρίου 2008⁷³. Η επιτόπια παρατήρησή μας κατά το 2011 και 2013, κατέληξε στην παρακάτω εικόνα:

⁷¹ Μάρκαρης Π., *Η Αθήνα μιας διαδρομής*, ό.π., 2013, σ. 123.

⁷² Το ίδιο.

⁷³ Οι αναφορές και οι χαρακτηρισμοί προέρχονται από το ρεπορτάζ της Γιάνναρου Λ., «Γκέτο παρανόμων η πλατεία Θεάτρου», *Εφημερίδα Η Καθημερινή*, 3-5-2009, <http://www.kathimerini.gr/356837/article/epikairothta/ellada/gketo-paranomwn-h-plateia-8eatroy>

Α) Κατά τις πρωινές ώρες η κίνηση στην πλατεία Θεάτρου, τόσο των πεζών όσο και των αυτοκινήτων, κυμαίνεται σε κανονικά επίπεδα με περισσότερους αλλοδαπούς και λιγότερους Έλληνες. Ειδικά το 2013 παρατηρήθηκε ότι, η παρουσία των αλλοδαπών αυξάνεται σταδιακά προς την πλευρά της οδού Πειραιώς (κοντά στην Ομόνοια). Στους δρόμους γύρω από την πλατεία Θεάτρου, τα περισσότερα καταστήματα (εστιατόρια με εθνικές κουζίνες, καταστήματα ένδυσης ή ηλεκτρονικών ειδών, super markets, κουρεία) τα εκμεταλλεύονται αλλοδαποί. Τόσο το 2011 όσο και το 2013 παρατηρήθηκε το φαινόμενο του παρεμπορίου ρούχων, τσιγάρων, κινητών ή και ποδηλάτων, κυρίως στους δρόμους που «πλαισιώνουν» την πλατεία Θεάτρου. Στην περιοχή υπάρχουν πολλές παλιές πολυκατοικίες, οι οποίες κατοικούνται στο μεγαλύτερο μέρος, από αλλοδαπούς. Στις ελάχιστες πολυκατοικίες που κατοικούνται από Έλληνες, δεν υπάρχουν καθόλου αλλοδαποί. Οι δρόμοι της περιοχής είναι γεμάτοι σκουπίδια ενώ υπάρχουν και πολλά εγκαταλελειμμένα σπίτια. Η αστυνομική παρουσία είναι εμφανής με μία μόνιμα σταθμευμένη 'κλούβα' επί της οδού Μενάνδρου, η οποία ενώνει την πλατεία Θεάτρου με την οδό Πειραιώς, και πεζές περιπολίες στους γύρω δρόμους, μέχρι τις πρώτες απογευματινές ώρες. Ωστόσο, δεν αποτρέπονται παράνομες δραστηριότητες, όπως η διακίνηση ναρκωτικών, το παρεμπόριο ρούχων και τροφίμων και η διάπραξη μικροκλοπών εις βάρος των περαστικών (οι οποίες εμπλέκουν, σύμφωνα με τις μαρτυρίες των καταστηματαρχών, κυρίως τους αλλοδαπούς). Το 2013 κάτοικοι και εργαζόμενοι στην περιοχή, μας ενημέρωσαν ότι η κλούβα της αστυνομίας γεμίζει ανά τακτά χρονικά διαστήματα με αλλοδαπούς, οι οποίοι μεταφέρονται στη Διεύθυνση Αλλοδαπών για εξακρίβωση στοιχείων και στη συνέχεια αφήνονται ελεύθεροι.

Β) Έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον ότι τα καταστήματα των Ελλήνων κλείνουν καθημερινά στις 14:00-15:00 και παραμένουν ανοιχτά μόνο τα μαγαζιά των αλλοδαπών, κάτι το οποίο παρατηρήθηκε και τις δύο χρονιές. Κατά συνέπεια η παρουσία των αλλοδαπών γίνεται έντονη, κατά τις ώρες αυτές. Σε μερικές οδούς η μαζική συγκέντρωση αλλοδαπών φαίνεται ότι αποτρέπει τους ντόπιους από το να τις διασχίσουν πεζή, φοβούμενοι τυχόν θυματοποίησή τους, όπως επεσήμαναν οι ίδιοι στις συνεντεύξεις τους. Παρόλα αυτά η αστυνομία εξακολουθεί να βρίσκεται σε κεντρικό σημείο της περιοχής (Μενάνδρου και Σοφοκλέους), κατά το διάστημα της παρατήρησής μας. Το 2013 η αστυνομική παρουσία ήταν εντονότερη τόσο με πεζές όσο και μηχανοκίνητες περιπολίες. Το παρεμπόριο στην οδό Σωκράτους συνεχίζεται, καθώς και η ανταλλαγή ή πώληση ναρκωτικών ουσιών στις οδούς πίσω από την πλατεία Θεάτρου (τα παραπάνω παρατηρήθηκαν σε μεγαλύτερο βαθμό το 2013). Τα Σαββατοκύριακα αυξάνονται οι αλλοδαποί στην περιοχή γύρω από την πλατεία.

Γ) Το απόγευμα η πλατεία Θεάτρου έχει σχεδόν αδειάσει, σε αντίθεση με τους δρόμους γύρω από αυτή όπου υπάρχει αυξημένη κίνηση αλλοδαπών. Τα καταστήματα των Ελλήνων έχουν κλείσει, ενώ τα καταστήματα των αλλο-

δαπών παραμένουν ανοιχτά. Στην έρευνα του 2011 κατά τις απογευματινές ώρες η αστυνομία αποχωρούσε από την περιοχή, κάτι το οποίο δεν συνέβη το 2013. Το εμπόριο ναρκωτικών συνεχίζεται και χρήστες ναρκωτικών συγκεντρώνονται στην περιοχή (οι οποίοι αριθμητικά είναι περισσότεροι το 2013, σε σχέση με το 2011).

Δ) Το βράδυ η πλατεία Θεάτρου είναι άδεια, με εξαίρεση την παρουσία ορισμένων εκδιδόμενων γυναικών και των προαγωγών τους στην οδό Σωκράτους και ελάχιστων αλλοδαπών στους δρόμους. Η διακίνηση ναρκωτικών συνεχίζεται. Το 2013 παρατηρούνται περιπολίες της αστυνομίας στην ευρύτερη μέχρι αργά τη νύχτα (03:00-04:00).

iii. Πλατεία Αγίου Κωνσταντίνου

Η πλατεία έλαβε το όνομά της από τον ομώνυμο μεγαλοπρεπή ναό που κτίσθηκε προς τα τέλη του 19^{ου} αιώνα προς τιμήν του βασιλέα Κωνσταντίνου Α'⁷⁴. Είναι η πλησιέστερη στην Ομόνοια πλατεία και χαρακτηρίζεται από αξιόλογα νεοκλασικά κτίρια καθώς και το Εθνικό Θέατρο (έργο του Ερνέστου Τσίλλερ). Έως πριν λίγα χρόνια, η περιοχή φιλοξενούσε πολλές δημόσιες υπηρεσίες, οι περισσότερες εκ των οποίων έχουν μεταφερθεί σε άλλα σημεία της πρωτεύουσας (όπως το ποινικό αρχείο του Πρωτοδικείου Αθηνών).

⁷⁴ http://athensville.blogspot.gr/2010/01/blog-post_14.html, όπου αναφέρεται σχετικά «Ελάχιστοι τον παρατηρούν τα τελευταία χρόνια, οι μόνοι που κοντοστέκονται είναι τέως σοβιέτ μετανάστες κάθε Κυριακή που λένε τα νέα τους φορώντας χοντρά μίξερα μπουφάν».

Εικόνα 3: Πλατεία Αγίου Κωνσταντίνου

Πηγή: www.google.gr/maps/@37.9847061,23.7253186,230m/data=!3m1!1e3

Α) Και στις δύο φάσεις της έρευνας, κατά τις πρωινές ώρες, παρατηρήθηκε αρκετή κίνηση στην πλατεία και στους γύρω δρόμους, τόσο από αυτοκίνητα όσο και από πεζούς, με κυρίαρχη την παρουσία των Ελλήνων, τις καθημερινές. Στην πλατεία υπήρχαν, επίσης, αρκετοί άστεγοι. Αντίθετα με τις καθημερινές, τα Σαββατοκύριακα παρατηρείται υψηλή συγκέντρωση αλλοδαπών, κυρίως πρώην Σοβιετικών και Βαλκάνιων, αν και δεν λείπουν και οι Πακιστανοί⁷⁵. Το 2013, τις Κυριακές παρατηρήθηκε αυξημένη κίνηση αλλοδαπών λόγω του παζαριού που λαμβάνει χώρα στην πλατεία του Αγίου Κωνσταντίνου, όπου γίνεται κυρίως παρεμπόριο προϊόντων. Αρκετές φορές μάλιστα παρατηρήθηκε επέμβαση της αστυνομίας και κατάσχεση των παράνομων εμπορευμάτων. Τα καταστήματα και τα κέντρα εστίασης είναι κλειστά, ενώ τα περίπτερα και τα τουριστικά καταστήματα της περιοχής λειτουργούν κανονικά. Το 2013, στην οδό Σωκράτους γινόταν χρήση ναρκωτικών ουσιών. Όσον αφορά την αστυνόμευση στην περιοχή υπήρχε σχεδόν μόνιμη παρουσία 'κλούβας' και ομάδας αστυνομικών δυνάμεων πολύ κοντά στην πλατεία.

⁷⁵ Όπως αναφέρει ο Π. Μάρκαρης, *ό.π.*, 2013, σ. 124, «Λόγου χάρη, οι πάροδοι γύρω από την εκκλησία του Αγίου Κωνσταντίνου, η οδός Αγίου Κωνσταντίνου στο ύψος του Εθνικού Θεάτρου.... είναι η περιοχή των σλαβόφωνων μεταναστών. Αλλά, όσο προχωράει κανείς στη Μενάνδρου, το ανθρώπινο τοπίο αλλάζει και οι μετανάστες από τις ασιατικές χώρες παίρνουν το πάνω χέρι».

Β) Το 2011, κατά τις *μεσημεριανές ώρες*, η εικόνα σταδιακά αλλάζει. Αρχικά παρατηρείται συγκέντρωση αλλοδαπών γυναικών προερχομένων από τις πρώην σοβιετικές χώρες, στη συμβολή των οδών Μενάνδρου και Αγίου Κωνσταντίνου. Στην πλατεία και κυρίως στην οδό Αγίου Κωνσταντίνου συνωστίζονται πολλοί Ρομά αλλά και Αφρικανοί που εμπορεύονται απομιμήσεις προϊόντων. Συχνή είναι, επίσης, η παρουσία επί της πλατείας ουσιοεξαρτημένων και αστέγων που επαιτούν. Η αστυνομική παρουσία παραμένει. Η εικόνα αλλάζει το 2013, εφόσον η κίνηση στην πλατεία μειώνεται, κυρίως μετά τις 15:00 που κλείνουν οι λιγοστές δημόσιες υπηρεσίες. Παρατηρείται εκτεταμένη χρήση ναρκωτικών ουσιών στην περιοχή, με μόνιμο «στέκι» τη γωνία Αγίου Κωνσταντίνου και Κουμουνδούρου. Σε διάφορες οδούς, όπως στην οδό Ζήνωνος, γίνεται παρεμπόριο τσιγάρων και στην οδό Σατωβριάνδου παράνομη πορνεία. Η αστυνομία δεν βρίσκεται μόνιμα στην πλατεία, αλλά υπάρχουν περιπολίες στην ευρύτερη περιοχή.

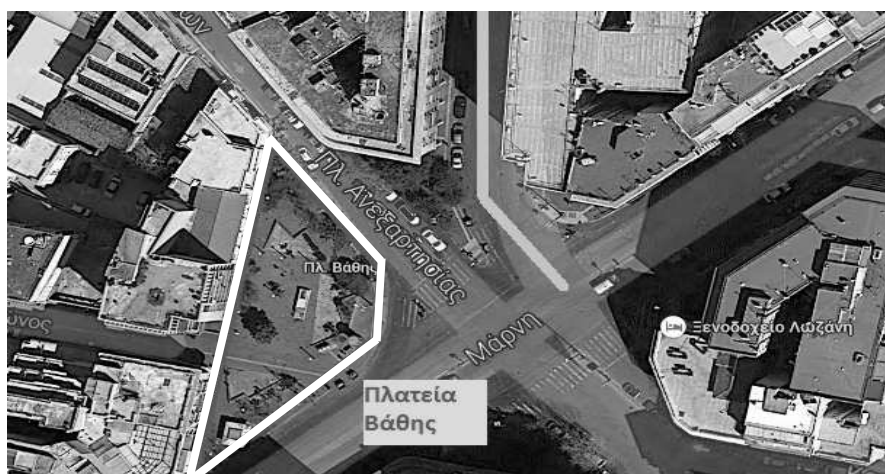
Γ) Κατά τις *απογευματινές ώρες*, η κίνηση των πεζών το 2011 στην πλατεία και τους γύρω δρόμους παραμένει έντονη σε αντίθεση με την κίνηση των αυτοκινήτων που μειώνεται αισθητά. Τα ελληνικά μαγαζιά ως επί το πλείστον έχουν κλείσει και στους δρόμους κυκλοφορούν κυρίως αλλοδαποί σε ομάδες 3-4 ατόμων. Αντιθέτως, το 2013, η κίνηση εμφανίζεται μειωμένη το απόγευμα. Τα καταστήματα και τα περίπτερα της περιοχής κλείνουν. Μέχρι τις 19:30 έχουν κλείσει και οι πόρτες της εκκλησίας του Αγίου Κωνσταντίνου, που βρίσκεται επί της πλατείας.

Δ) Το 2011, η πλατεία είναι άδεια τις *βραδινές ώρες* σε αντίθεση με τους γύρω δρόμους όπου εξακολουθούν να κυκλοφορούν αλλοδαποί σε μικρές ομάδες όχι όμως με την ίδια συχνότητα που παρατηρήθηκε το απόγευμα. Ωστόσο όσο κατευθύνεται κανείς προς την πλατεία Βάθης μέσω της οδού Μενάνδρου η παρουσία των αλλοδαπών γίνεται εντονότερη. Το 2013, η κίνηση είναι μειωμένη συγκριτικά με τις υπόλοιπες ώρες της ημέρας. Ωστόσο, στην πλατεία υπάρχουν αρκετοί άστεγοι που κοιμούνται (οι οποίοι μετά τις 12 τα μεσάνυχτα αυξάνονται), χρήστες ναρκωτικών ουσιών, καθώς επίσης και παρέες αλλοδαπών που κάθονται στην πλατεία και πίνουν μπύρες. Αυξημένη κίνηση αλλοδαπών παρατηρείται στις οδούς Ζήνωνος, Βούλγαρη και Αγησιλάου. Στην οδό Σατωβριάνδου αυξάνεται η παράνομη πορνεία, με ορατή την παρουσία αλλοδαπών που την «ελέγχουν». Η αστυνομία κάνει κυρίως πεζές περιπολίες στην περιοχή. Σε ορισμένες περιπτώσεις παρατηρήθηκαν «επιχειρήσεις» της αστυνομίας για σύλληψη ουσιοεξαρτημένων ή για εξακρίβωση ταυτότητας αλλοδαπών.

iv. Πλατεία Βάθη

Συνεχίζοντας την ερευνητική μας 'πορεία', σε πολύ κοντινή απόσταση από την πλατεία Αγ. Κωνσταντίνου, προσεγγίζουμε την πλατεία Βάθη⁷⁶. Είναι μία από τις αντιπροσωπευτικές συνοικίες της «παλιάς Αθήνας», η οποία άλλαξε χαρακτήρα μετά τη ραγδαία αστικοποίηση της δεκαετίας του 1960, όπως και όλο το κέντρο της πρωτεύουσας. Ειδικά μετά το 1970, η περιοχή υποβαθμίζεται αισθητά από άποψη δραστηριοτήτων και οικονομικής αξίας της ιδιοκτησίας. Ορθά αναφέρεται ότι «Η Βάθης γίνεται μια εργατική περιοχή μέσα στο κέντρο της Αθήνας. Γρήγορα στην περιοχή κατά μήκος της Λιοσίων έρχονται οι οίκοι ανοχής. Η περιοχή ιδιαίτερα τις βραδινές ώρες γίνεται κακόφημη»⁷⁷. Την περιβαλλοντική υποβάθμιση ακολούθησε και η κοινωνική μέσα από την εγκατάσταση στην περιοχή παράνομης πορνείας και ναρκωτικών⁷⁸.

Εικόνα 4: Πλατεία Βάθη

Πηγή: www.google.gr/maps/@37.987337,23.7261603,255m/data=!3m1!1e3

⁷⁶ Για την ονομασία της βλ. αντί άλλων Καιροφύλα Γ., *Τοπωνύμια της Αθήνας, του Πειραιά και των περιχώρων*, Εκδόσεις Φιλιππότη, Αθήνα, 1995, σ. 39, σύμφωνα με τον οποίο «πρέπει να προήλθε από το κοίλον της περιοχής, το χαμήλωμα του εδάφους, όπου λίμναζαν τα νερά του χειμάρρου Κυκλοβόρου, που κατέβαινε από τη θέση που είναι σήμερα η οδός Μάρνη».

⁷⁷ <http://astyries.com/2013/10/13/έλα-να-μάθεις-στη-πλατεία-βάθης/> όπου αναφέρεται επίσης ότι «Ακόμα και σήμερα η περιοχή μοιάζει αδιάβατη και επικίνδυνη. Η άλλοτε ελαφριά παραβατικότητα γίνεται πλέον οργανωμένο έγκλημα και εκμετάλλευση ακόμα και έξω από τα σκαλιά του Δημαρχείου».

⁷⁸ Γιάνναρου Λ., Καρανάση Ε., Ονισένκο Κ., «Οι πλατείες το βράδυ γίνονται απειλητικές», εφημερίδα *Η Καθημερινή*, 14.09.2008, <http://www.kathimerini.gr/334261/article/epikairothta/ellada/oi-plateies-to-vrady-ginontai-apeilhtikes>

Η επιτόπια παρατήρησή μας και τις δύο χρονιές οδηγεί στη διαπίστωση ότι πρόκειται για μια ιδιαίτερα υποβαθμισμένη περιοχή, με πολλούς άστεγους, χρήστες ναρκωτικών και πόρνες. Οι κάτοικοι των πολυκατοικιών είναι ως επί το πλείστον, αλλοδαποί. Το ίδιο και οι «μόνιμοι θαμώνες» της πλατείας και των γύρω περιοχών.

Α) Τις *πρωινές ώρες*, η κίνηση πεζών και αυτοκινήτων είναι έντονη και η αναλογία Ελλήνων-αλλοδαπών περίπου ίδια, προφανώς λόγω της λειτουργίας καταστημάτων και δημόσιων υπηρεσιών στην περιοχή. Το 2013, παρατηρήθηκαν αρκετοί άστεγοι και ουσιοεξαρτημένοι στην πλατεία και στους δρόμους γύρω από αυτή.

Β) Τις *μεσημεριανές ώρες*, η παρουσία των αλλοδαπών αυξάνεται αντιστρόφως ανάλογα με των Ελλήνων. Η παρουσία της αστυνομίας είναι έντονη μέσω ελέγχων των αλλοδαπών διερχομένων. Τέλος, αξιοσημείωτη είναι η ύπαρξη πολλών εκδιδόμενων αλλοδαπών γυναικών γύρω από την πλατεία.

Γ) Τις *απογευματινές ώρες*, η έντονη κίνηση των αυτοκινήτων διατηρείται, σε αντίθεση με αυτή των πεζών που μειώνεται αισθητά. Οι πεζοί που κυκλοφορούν είναι στην πλειονότητά τους αλλοδαποί (Ασιάτες, Αφρικανοί και πολλές γυναίκες με μαντήλα ή μπούργκα). Το ίδιο ισχύει και στους γύρω δρόμους όπου η κίνηση παραμένει σε χαμηλά επίπεδα ενώ τα περισσότερα ελληνικά μαγαζιά είναι κλειστά, με εξαίρεση μερικούς κεντρικούς δρόμους (π. χ. Σωκράτους και Μάρνη). Η παρουσία των εκδιδόμενων γυναικών και των ουσιοεξαρτημένων στην πλατεία και τους δρόμους γύρω από αυτή εξακολουθεί να είναι έντονη. Η μοναδική διαφορά ανάμεσα στα δύο έτη της έρευνας είναι η παρουσία της αστυνομίας που ήταν εμφανής κυρίως κατά το 2013, μέσω πεζών και μηχανοκίνητων περιπολιών καθώς και ελέγχων ή ενίοτε και συλλήψεων.

Δ) Το *βράδυ*, η πλατεία εμφανίζει αυξημένη κίνηση αλλοδαπών ενώ δεν υπάρχουν σχεδόν καθόλου Έλληνες. Η κίνηση των αυτοκινήτων παραμένει σταθερή, όπως και τις προηγούμενες ώρες. Παρατηρήθηκε μεγάλη συγκέντρωση ουσιοεξαρτημένων στην πλατεία ενώ υπήρχαν και κάποιες περιπολίες της εποχούμενης αστυνομικής ομάδας ΔΙΑΣ⁷⁹. Τα περισσότερα καταστήματα τα εκμεταλλεύονται αλλοδαποί και παραμένουν ανοιχτά μέχρι πολύ αργά. Σε αντίθεση με το κέντρο της πλατείας, οι γειτονικοί δρόμοι εμφανίζουν μειωμένη κίνηση. Παρατηρήθηκαν αρκετές ιερόδουλες στους δρόμους γύρω από την πλατεία. Σε αντίθεση με το 2011, το 2013 η παρουσία της αστυνομίας ήταν έντονη με συνεχείς περιπολίες στην ευρύτερη περιοχή.

⁷⁹ Zarafonitou Ch., "New forms of policing and the feeling of (un)safety among the shopkeepers in Athens and Piraeus" στον Τμητικό Τόμο για τον Καθηγητή Martin Killias: A. Khun, Ch. Swarzenegger, P. Margot, A. Donatsch, M. Aebi, D. Jositsch (eds.), *Criminology, Criminal Policy and Criminal Law in an International Perspective*, Stampfli Verlag, Berne, 2013, σ.σ. 485-498.

ν. Πλατεία Βικτωρίας

Η ονομασία της Πλατείας Βικτωρίας (πρώην πλατεία Κυριακού) αποδίδεται στη βασίλισσα της Αγγλίας Βικτωρίας Αλεξανδρινής (1819-1901)⁸⁰, μετά την παραχώρηση των Επτανήσων στην Ελλάδα, το 1864, και την άνοδο στον ελληνικό θρόνο του Γουλιέλμου Γεωργίου. Είναι η πιο απομακρυσμένη συγκριτικά με τις υπόλοιπες τέσσερις πλατείες της έρευνάς μας από την Ομόνοια και βρίσκεται στον άξονα μεταξύ κέντρου της πρωτεύουσας και των πυκνοκατοικημένων μεσοαστικών συνοικιών Κυψέλης και Πατησίων. Επί της πλατείας υπάρχει ο ηλεκτρικός σταθμός της παλαιότερης γραμμής Πειραιά-Κηφισιάς, ενώ στην κεντρική οδό Πατησίων είναι εγκαταστημένα το Οικονομικό Πανεπιστήμιο, ο ΟΤΕ και σε λίγο μεγαλύτερη απόσταση (προς την Ομόνοια) το Πολυτεχνείο και το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, για να αναφερθούμε σε ορισμένες μόνο από τις σημαντικές υπηρεσίες της περιοχής.

Εικόνα 5: Πλατεία Βικτωρίας

Πηγή: www.google.gr/maps/@37.9931517,23.7295215,113m/data=!3m1!1e3

Πρόκειται για μια περιοχή που αναπτύχθηκε ιδιαίτερα από τη δεκαετία του 1960 μέχρι και το 1980 περίπου, οπότε οι αστοί κάτοικοί της άρχισαν να μετακομίζουν προς τα αθηναϊκά προάστια. Η αλλαγή αυτή συνοδεύθηκε από αντίστοιχη αλλαγή των δραστηριοτήτων στην περιοχή με τη δημιουργία μεγάλης εμπορικής και οικονομικής ζώνης στην ευρύτερη περιοχή. Η αλλαγή αυτή της προσέδωσε περισσότερο χαρακτήρα κεντρικής παρά κατοικήσιμης ζώνης.

⁸⁰ http://www.istorikathemata.com/2012/01/blog-post_25.html

Ωστόσο, η μεγαλύτερη αλλαγή στη φυσιογνωμία της επήλθε από το 1990 και μετά. Η μαζική εγκατάσταση αλλοδαπών⁸¹ σε συνδυασμό με την οικονομική κρίση των τελευταίων ετών συνέβαλαν στην περαιτέρω εγκατάλειψη της περιοχής από τους μεσοαστούς κατοίκους της αλλά και τη σταδιακή υποβάθμισή της⁸². Από την επιτόπια παρατήρησή μας προκύπτει η παρακάτω εικόνα:

Α) Τόσο το 2011 όσο και το 2013, τις *πρωινές ώρες*, η κίνηση στην πλατεία είναι αραιή, ενώ αξιοσημείωτη είναι η παρουσία τουριστών (λόγω και του αρχαιολογικού μουσείου). Στους γύρω κεντρικούς άξονες (Αχαρνών, Γ' Σεπτεμβρίου και Πατησίων) η κυκλοφορία πεζών και αυτοκινήτων είναι κανονική. Σε αντίθεση με ό,τι παρατηρήθηκε στις άλλες περιοχές της έρευνάς μας, τα περισσότερα καταστήματα ανήκουν σε Έλληνες και λειτουργούν σύμφωνα με το προβλεπόμενο για όλη την Αθήνα ωράριο. Η παρουσία της αστυνομίας τις πρωινές και μεσημεριανές ώρες διαπιστώθηκε, κυρίως, κατά την επαναληπτική έρευνα του 2013, χωρίς να είναι ωστόσο ιδιαίτερα έντονη. Η αναλογία Ελλήνων-αλλοδαπών είναι ισότιμη αλλά ανατρέπεται εις βάρος των Ελλήνων οδεύοντας προς τις περιοχές κάτω από την πλατεία. Αξίζει να σημειωθεί ότι, σύμφωνα με μαρτυρίες των κατοίκων, οι αλλοδαποί συνηθίζουν να χρησιμοποιούν ελληνικά ονόματα στα κουδούνια για να μην φαίνεται ότι τα διαμερίσματα κατοικούνται από αλλοδαπούς. Το παρεμπόριο ήταν έντονο το 2011 πάνω στην πλατεία Βικτωρίας αλλά μετατοπίσθηκε στην οδό Πατησίων, το 2013.

Β) Κατά τις *μεσημεριανές ώρες*, λίγο αλλάζει η εικόνα, με σημαντικότερη διαφοροποίηση την εντονότερη αστυνομική παρουσία κατά την επαναληπτική έρευνα.

Γ) Τις *απογευματινές ώρες*, η πλατεία Βικτωρίας είναι γεμάτη από κόσμο. Η πλειονότητα είναι αλλοδαποί, προερχόμενοι κυρίως από χώρες της Ασίας (Πακιστάν, Αφγανιστάν, Μπαγκλαντές) και της Βόρειας Αφρικής. Οι αλλοδα-

⁸¹ Ο Π. Μάρκαρης, (*Η Αθήνα μιας διαδρομής*, ό.π., 2013, σ. 138) αναφέρει: «Σήμερα η όψη της πλατείας Βικτωρίας έχει αλλάξει τελείως. Όχι μόνο επειδή ήταν με χώμα και την ανακαίνισαν με τσιμέντο και παρτέρια, αλλά γιατί τώρα στην πλατεία απλώνουν τα σεντόνια τους οι μετανάστες με κάθε λογής εμπορεύματα. Η πρόσβαση από την έξοδο του ηλεκτρικού προς τα ενδότερα της πλατείας ισοδυναμεί με άσκηση ακροβασίας. Οι μετανάστες πουλάνε εκεί τα πάντα....».

⁸² Ενδεικτικό το άρθρο του Καθηγητή Θ. Λιανού στην Εφημερίδα *Το Βήμα*, με τίτλο «Παράνομοι μετανάστες στην Αθήνα» (9-1-2011), όπου αναφέρεται: «Εν όλω, η Αθήνα έχει γίνει μια δυσάρεστη, επικίνδυνη και κακιά πόλη. Σε ορισμένες περιοχές η κατάσταση, σύμφωνα με τις μαρτυρίες των κατοίκων, έχει γίνει ανυπόφορη. Σε τέτοιο βαθμό μάλιστα που, μόλις κλείσουν τα μαγαζιά, οι κάτοικοι φοβούνται να περπατήσουν στη γειτονιά τους. Έτσι λένε. Αν νομίζετε πως λένε υπερβολές, πηγαίνετε μια βόλτα το βραδάκι σε διάφορες γειτονίες των Πατησίων, της πλατείας Βικτωρίας, του Μεταξουργείου, και θα νιώσετε οι ίδιοι τον φόβο που τους διακατέχει». <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=377038>

ποί που βρίσκονται στην πλατεία είτε σχηματίζουν μικρές ομάδες, είτε είναι εκεί με τις οικογένειές τους, κάτι που δεν έχει παρατηρηθεί σε καμία από τις περιοχές της έρευνας. Τα παραπάνω ισχύουν και για τις δύο χρονικές φάσεις της έρευνας⁸³. Η κίνηση στους γύρω δρόμους εμφανίζεται μειωμένη, με εξαίρεση την οδό Φυλής, όπου οι πελάτες συνεχίζουν να πηγαινοέρχονται. Τα ελληνικά καταστήματα παραμένουν ανοιχτά και κατά τις απογευματινές ώρες, ενώ στις οδούς κάτω από την πλατεία (Αχαρνών) και πάνω από αυτήν (Πατησίων) ανθεί το παρεμπόριο. Το 2011 η αστυνομική παρουσία δεν είναι αισθητή, ενώ το 2013 οι αστυνομικές δυνάμεις μειώνονται αισθητά, συγκριτικά με τις προηγούμενες ώρες της ημέρας.

Δ) Η απογευματινή κίνηση στην πλατεία Βικτωρίας και τις πέριξ οδούς διατηρείται και κατά τις πρώτες βραδινές ώρες, αλλά όσο περνάει η ώρα η κυκλοφορία των πεζών –ιδιαίτερα των Ελλήνων– μειώνεται αισθητά. Το 2013, παρατηρήθηκε ότι μετά τα μεσάνυχτα μειώνονται και οι αλλοδαποί που κυκλοφορούν στην πλατεία και στους γύρω δρόμους. Οι αλλοδαποί συγκεντρώνονται σε καταστήματα ομοεθνών τους, ενώ δεν κυκλοφορεί σχεδόν κανείς Έλληνας στην περιοχή κάτω από την πλατεία. Στους κεντρικούς δρόμους παραμένει έντονη η κυκλοφορία αυτοκινήτων. Κατά τις βραδινές ώρες η παρουσία της αστυνομίας στην περιοχή είναι αισθητή και τις δύο χρονιές, με εμφανώς εντονότερη το 2013.

Η συνολική εικόνα όλων των περιοχών μελέτης, αντανακλά τη συγκέντρωση σημαντικών προβλημάτων περιβαλλοντικής και κοινωνικής υποβάθμισης. Ωστόσο, η κατάσταση φαίνεται βελτιωμένη μεταξύ της αρχικής και της επαναληπτικής έρευνας, με σημαντικό το ρόλο της αστυνόμευσης. Η βελτιωμένη εικόνα είναι εμφανέστερη στην πλατεία Βικτωρίας, η οποία διαφοροποιείται από τις λοιπές τόσο λόγω της μεγαλύτερης απόστασής της από την Ομόνοια όσο και λόγω του μεγάλου αριθμού κατοικιών που παραμένουν στην περιοχή παρά την επέκταση των εμπορικών και οικονομικών δραστηριοτήτων που αναπτύχθηκαν από τη δεκαετία του '80 και μετά.

Η παραπάνω αναλυτική περιγραφή των περιοχών έρευνας συμπληρώνεται από τις μαρτυρίες των ίδιων των κατοίκων τους που ακολουθούν και θα αποτελέσουν τη βάση της εξέτασης της ύπαρξης ή όχι χαρακτηριστικών ghetto.

⁸³ Αξίζει να αναφερθεί, ωστόσο, ότι η εικόνα της περιοχής σήμερα είναι διαφορετική. Η παρουσία των αλλοδαπών έχει μειωθεί. Οι παραδοσιακές καφετέριες της πλατείας λειτουργούν σχεδόν όλες ξανά και η πελατεία τους αποτελείται κυρίως από Έλληνες. Το παρεμπόριο έχει εξαφανισθεί από την πλατεία και οι καταστηματαρχες εκφράζονται γενικά πολύ θετικότερα για την κατάσταση στην περιοχή.

B. Η εικόνα των κατοίκων

Όπως προαναφέρθηκε, η μεθοδολογία της παρούσας έρευνας είναι συνδυαστική και συνίσταται στην επιτόπια παρατήρηση, στην καταγραφή των απόψεων και αντιλήψεων των κατοίκων ή εργαζομένων στις περιοχές μελέτης και στην τυπολογική ανάλυση των ερευνητικών δεδομένων στη βάση της τυπολογίας που προκύπτει από τη διεθνή έρευνα και θεωρία σχετικά με την ύπαρξη ghettos. Η παραπάνω μεθοδολογία ανταποκρίνεται στη στοχοθεσία της έρευνάς μας που αφορά τη μελέτη των κοινωνικών αναπαραστάσεων σχετικά με τη δημιουργία παρόμοιων χωροταξικών ενοτήτων με ιδιαίτερα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά που παραπέμπουν στην έννοια των ghettos.

Έτσι, το προπεριγραφέν στάδιο της επιτόπιας παρατήρησης που κατέγραψε την εικόνα των ερευνητών, όπως σχηματοποιήθηκε μέσα από μια συστηματική μελέτη των δομικών και λειτουργικών χαρακτηριστικών των περιοχών έρευνας και των εκεί εγκατεστημένων δραστηριοτήτων, ακολουθεί το επόμενο στάδιο της εικόνας των υποκειμένων της έρευνας. Τα ερωτηματολόγια που συμπληρώθηκαν και στην αρχική και στην επαναληπτική έρευνα έχουν μάλλον χαρακτήρα οδηγού συνέντευξης λόγω των ανοικτών ερωτήσεών τους. Η επιλογή αυτή στοχεύει στην ανάδειξη των γνωστικών και βιωματικών στοιχείων που δομούν τις κοινωνικές αναπαραστάσεις και στην αναδόμησή τους μέσα από τη συνθετική διαδικασία που αποτελεί το τρίτο στάδιο της μεθοδολογίας μας⁸⁴.

i. Αναφερόμενη εγκληματικότητα στις περιοχές έρευνας

Στη βάση της καταγραφής της εικόνας των ίδιων των κατοίκων ή εργαζομένων στις προαναφερθείσες περιοχές μέσω ερωτηματολογίων (ανοικτών κυρίως ερωτήσεων σε συνολικό δείγμα 100 ερωτηθέντων ισόποσα προερχομένων από τις πέντε πλατείες) που συμπληρώθηκαν με προσωπική συνέντευξη από τους ερευνητές, τόσο κατά την αρχική όσο και κατά την επαναληπτική έρευνας, προέκυψαν τα εξής στοιχεία αναφορικά με την αναφερόμενη από αυτούς εγκληματικότητα, κατά περιοχή έρευνας. Τα αναφερόμενα είδη εγκλημάτων αντιπροσωπεύουν τις βασικές κατηγορίες εγκληματικότητας *κατά της ιδιοκτησίας* (κλοπές, διαρρήξεις, ληστείες, βανδαλισμοί) και *κατά των προσώπων* (σωματικές βλάβες, κατά της γενετήσιας ελευθερίας), ενώ σημαντικό ποσοστό αφορά τα ναρκωτικά. Τα κύρια χαρακτηριστικά της εγκληματικότητας συνάγονται βάσει της απάντησης του δείγματος ότι συμβαίνουν «συχνά» στην περιοχή τους.

⁸⁴ Για τη μελέτη των στάσεων του «κοινού», βλ. αντί άλλων Ζαραφωνίτου Χ. *Τιμωρητικότητα. Σύγχρονες τάσεις, διαστάσεις και εγκληματολογικοί προβληματισμοί*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2008, σ. 24 επ. και της ίδιας *Εμπειρική Εγκληματολογία, ό.π.*, 2004, σ. 196επ.

Πίνακας 1: Πλατεία Κοτζιά

Είδη εγκλημάτων	2011				2013			
	Συχνά	Μερικές φορές	Ποτέ	Δ. Ξ./ Δ. Α.	Συχνά	Μερικές φορές	Ποτέ	Δ. Ξ./ Δ. Α.
Διαρρήξεις αυτοκινήτων	65%	30%	5%	0%	45%	35%	10%	10%
Διαρρήξεις σπιτιών/ καταστημάτων	65%	25%	5%	5%	30%	35%	20%	15%
Κλοπή προσωπικών αντικειμένων στο δρόμο	90%	0%	5%	5%	85%	15%	0%	0%
Βανδαλισμοί	25%	55%	10%	10%	35%	40%	25%	0%
Δημόσια χρήση ναρκωτικών ουσιών	95%	5%	0%	0%	85%	15%	0%	0%
Επιθέσεις κατά προσώπων (Σωματικές βλάβες & σεξουαλικά εγκλήματα)	25%	0%	60%	15%	15%	45%	20%	20%
Ρατσιστικές επιθέσεις	35%	35%	25%	5%	35%	15%	40%	10%
Συγκρούσεις μεταξύ αλλοδαπών	45%	45%	5%	5%	20%	45%	30%	5%

Από τον παραπάνω πίνακα συνάγονται ως εξής τα κύρια χαρακτηριστικά της αναφερόμενης εγκληματικότητας στην περιοχή της πλατείας Κοτζιά:

- Η δημόσια χρήση ναρκωτικών ουσιών (95% το 2011 και 85% το 2013) αποτελεί κυρίαρχη παράνομη δραστηριότητα στην περιοχή, έστω και με μικρή κάμψη κατά την επαναληπτική έρευνα.
- Το ίδιο ισχύει και για την κλοπή προσωπικών αντικειμένων στο δρόμο (90% το 2011 και 85% το 2013), η οποία περιλαμβάνει κλοπή κινητού, τσάντας, πορτοφολιού, κοσμημάτων με επίθεση στο δρόμο.
- Σημαντική είναι η αναφορά στις διαρρήξεις αυτοκινήτων (65% το 2011 και 45% το 2013), οικιών και καταστημάτων (65% το 2011 έναντι 30% το 2013), αν και υπάρχει αισθητά μειωμένη αναφορά τους κατά την επαναληπτική φάση της έρευνάς μας.

- Οι συγκρούσεις μεταξύ αλλοδαπών μειώθηκαν, επίσης, κατά το ήμισυ (45% το 2011 έναντι 20% το 2013).
- Σταθερή είναι η αναφορά στις ρατσιστικές επιθέσεις (35% και στις δύο φάσεις της έρευνας) ενώ
- Οι βανδαλισμοί (25% το 2011 και 35% το 2013) αποτελούν τη μοναδική εγκληματική δραστηριότητα που παρουσιάζει αύξηση κατά την επαναληπτική έρευνα.

Πίνακας 2: Πλατεία Θεάτρου

Είδη εγκλημάτων	2011				2013			
	Συχνά	Μερικές φορές	Ποτέ	Δ. Ξ. / Δ. Α.	Συχνά	Μερικές φορές	Ποτέ	Δ. Ξ. / Δ. Α.
Διαρρήξεις αυτοκινήτων	70%	25%	0%	5%	40%	50%	10%	0%
Διαρρήξεις σπιτιών/ καταστημάτων	55%	35%	0%	10%	40%	50%	5%	5%
Κλοπή προσωπικών αντικειμένων στο δρόμο	95%	5%	0%	0%	85%	15%	0%	0%
Βανδαλισμοί	30%	35%	25%	10%	15%	35%	50%	0%
Δημόσια χρήση ναρκωτικών ουσιών	75%	20%	5%	0%	90%	10%	0%	0%
Επιθέσεις κατά προσώπων (Σωματικές βλάβες & σεξουαλικά εγκλήματα)	40%	15%	25%	20%	30%	30%	25%	15%
Ρατσιστικές επιθέσεις	20%	35%	35%	10%	20%	30%	45%	5%
Συγκρούσεις μεταξύ αλλοδαπών	70%	25%	0%	5%	50%	40%	5%	5%

Και στην πλατεία Θεάτρου η αναφορά εγκληματικών δραστηριοτήτων έχει πολλά κοινά χαρακτηριστικά με την πλατεία Κοτζιά. Ειδικότερα:

- Η κλοπή προσωπικών αντικειμένων στο δρόμο αποτελεί τη συχνότερα αναφερόμενη εγκληματική συμπεριφορά (95% το 2011 και 85% το 2013)

- Το ίδιο ισχύει και για τη δημόσια χρήση ναρκωτικών ουσιών η οποία μάλιστα σημειώνει αύξηση κατά την επαναληπτική έρευνα του 2013 (από 75% το 2011 αυξήθηκε στο 90% το 2013).
- Σημαντική μείωση παρατηρείται, αντίθετα, στις αναφερόμενες διαρρήξεις αυτοκινήτων (70% το 2011 έναντι 40% το 2013), στους βανδαλισμούς (30% το 2011 και 15% το 2013) και στις συγκρούσεις μεταξύ αλλοδαπών (70% και 50% το 2011 και 2013 αντίστοιχα).
- Όπως και στην πλατεία Κοτζιά, τα ποσοστά των ρατσιστικών επιθέσεων παραμένουν τα ίδια (20%).

Πίνακας 3: Πλατεία Αγίου Κωνσταντίνου

Είδη εγκλημάτων	2011				2013			
	Συχνά	Μερικές φορές	Ποτέ	Δ. Ξ. / Δ. Α.	Συχνά	Μερικές φορές	Ποτέ	Δ. Ξ. / Δ. Α.
Διαρρήξεις αυτοκινήτων	80%	20%	0%	0%	60%	35%	0%	5%
Διαρρήξεις σπιτιών/ καταστημάτων	80%	20%	0%	0%	55%	45%	0%	0%
Κλοπή προσωπικών αντικειμένων στο δρόμο	100%	0%	0%	0%	95%	5%	0%	0%
Βανδαλισμοί	60%	30%	5%	5%	20%	60%	10%	10%
Δημόσια χρήση ναρκωτικών ουσιών	95%	5%	0%	0%	95%	5%	0%	0%
Επιθέσεις κατά προσώπων (Σωματικές βλάβες & σεξουαλικά εγκλήματα)	60%	25%	15%	0%	50%	35%	5%	10%
Ρατσιστικές επιθέσεις	45%	25%	25%	5%	5%	50%	25%	20%
Συγκρούσεις μεταξύ αλλοδαπών	90%	10%	0%	0%	50%	45%	5%	0%

Στην περιοχή της πλατείας Αγίου Κωνσταντίνου τα ποσοστά όλων των εγκλημάτων-με εξαίρεση τη δημόσια χρήση ναρκωτικών ουσιών- έχουν μειωθεί αισθητά. Έτσι η εικόνα συνοψίζεται ως εξής:

- Τα σχετικά με τα ναρκωτικά εγκλήματα κυριαρχούν με αμετάβλητο το πολύ υψηλό ποσοστό τους και στις δύο έρευνές μας (95%)
- Αντίστοιχη εικόνα παρουσιάζει και η κλοπή προσωπικών αντικειμένων στο δρόμο που έχει μειωθεί ελάχιστα (από 100% το 2011, 95% το 2013)
- Αντίθετα, εντυπωσιακή είναι η μείωση των αναφερόμενων ρατσιστικών επιθέσεων (45% το 2011 έναντι 5% το 2013), των βανδαλισμών (60% και 20% το 2011 και το 2013, αντίστοιχα) και των συγκρούσεων μεταξύ αλλοδαπών (90% το 2011 και 50% το 2013).

Πίνακας 4: Πλατεία Βάθης

Είδη εγκλημάτων	2011				2013			
	Συχνά	Μερικές φορές	Ποτέ	Δ. Ξ. / Δ. Α.	Συχνά	Μερικές φορές	Ποτέ	Δ. Ξ. / Δ. Α.
Διαρρήξεις αυτοκινήτων	85%	5%	0%	10%	50%	45%	0%	5%
Διαρρήξεις σπιτιών/ καταστημάτων	65%	20%	0%	5%	50%	45%	0%	5%
Κλοπή προσωπικών αντικειμένων στο δρόμο	95%	0%	0%	5%	80%	15%	0%	5%
Βανδαλισμοί	20%	50%	20%	10%	20%	35%	30%	15%
Δημόσια χρήση ναρκωτικών ουσιών	95%	5%	0%	0%	100%	0%	0%	0%
Επιθέσεις κατά προσώπων (Σωματικές βλάβες & σεξουαλικά εγκλήματα)	30%	55%	5%	10%	15%	55%	0%	30%
Ρατσιστικές επιθέσεις	30%	45%	0%	25%	5%	35%	35%	25%
Συγκρούσεις μεταξύ αλλοδαπών	55%	25%	5%	15%	40%	35%	10%	15%

Η παρατηρούμενη μείωση του μεγαλύτερου μέρους της αναφερόμενης εγκληματικότητας ισχύει και για την πλατεία Βάθης κατά την επαναληπτική έρευνα του 2013. Οι εξαιρέσεις παραμένουν σύμφωνα με τα παρακάτω:

- Η δημόσια χρήση ναρκωτικών ουσιών που από 95% το 2011 (ποσοστό εξαιρετικά υψηλό) το 2013 άγγιξε το 100%.
- Αντιθέτως, μειώθηκαν σημαντικά οι ρατσιστικές επιθέσεις (από 30% το 2011, 5% το 2013), οι επιθέσεις κατά προσώπων (30% το 2011 και 15% το 2013) και οι διαρρήξεις αυτοκινήτων (85% και 50% το 2011 και το 2013 αντίστοιχα).
- Οι διαρρήξεις οικιών και καταστημάτων δεν μεταβλήθηκαν σημαντικά (65% έναντι 50%)
- Ούτε και οι συγκρούσεις μεταξύ αλλοδαπών (55% το 2011 έναντι 40% το 2013), ενώ
- Οι βανδαλισμοί έμειναν αμετάβλητοι (20%)

Πίνακας 5: Πλατεία Βικτωρίας

Είδη εγκλημάτων	2011				2013			
	Συχνά	Μερικές φορές	Ποτέ	Δ. Ξ. / Δ. Α.	Συχνά	Μερικές φορές	Ποτέ	Δ. Ξ. / Δ. Α.
Διαρρήξεις αυτοκινήτων	75%	10%	5%	10%	10%	60%	25%	5%
Διαρρήξεις σπιτιών/ καταστημάτων	55%	35%	0%	10%	25%	75%	0%	0%
Κλοπή προσωπικών αντικειμένων στο δρόμο	95%	5%	0%	0%	75%	20%	5%	0%
Βανδαλισμοί	20%	35%	35%	10%	5%	30%	65%	0%
Δημόσια χρήση ναρκωτικών ουσιών	80%	20%	0%	0%	35%	30%	30%	5%
Κακοποίηση (σωματικές βλάβες, επιθέσεις, σεξουαλικά εγκλήματα)	40%	40%	10%	10%	15%	30%	50%	5%
Ρατσιστικές επιθέσεις	50%	45%	5%	0%	25%	30%	45%	0%

Είδη εγκλημάτων	2011				2013			
	Συχνά	Μερικές φορές	Ποτέ	Δ. Ξ. / Δ. Α.	Συχνά	Μερικές φορές	Ποτέ	Δ. Ξ. / Δ. Α.
Συγκρούσεις μεταξύ αλλοδαπών	60%	35%	0%	5%	30%	40%	30%	0%

Η πλατεία Βικτωρίας παρουσιάζει την μεγαλύτερη αλλαγή ανάμεσα στις υπό μελέτη περιοχές τη διετία που μεσολάβησε των δύο φάσεων της έρευνας, λόγω των μειωμένων αναφορών σε όλα τα είδη εγκληματικότητας που ανέφεραν οι ερωτηθέντες.

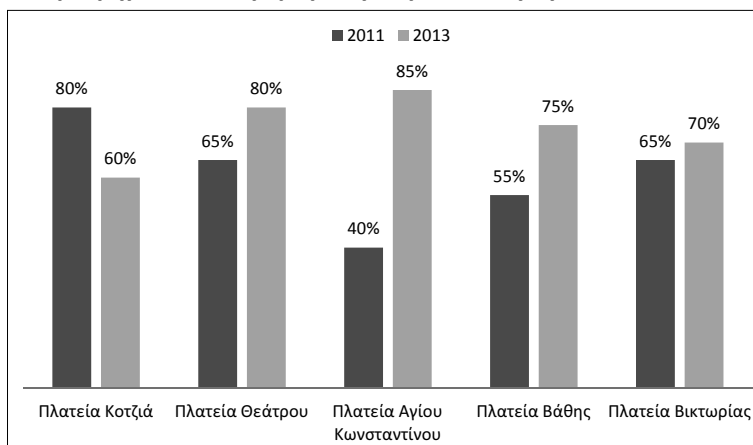
- Η κλοπή προσωπικών αντικειμένων στο δρόμο μειώθηκε κατά 20% (από 95% το 2011, 75% το 2013).
- Η μεγαλύτερη αλλαγή παρατηρείται στις διαρρήξεις αυτοκινήτων που από 75% το 2011, το 2013 απαντήθηκε ως συχνό φαινόμενο μόλις από το 10% των ερωτηθέντων.
- Αντίστοιχα, οι διαρρήξεις οικιών/καταστημάτων αναφέρθηκαν σε ποσοστό 55% το 2011 έναντι 25% το 2013.
- Οι βανδαλισμοί από 20% το 2011 περιορίστηκαν στο 5% το 2013.
- Η δημόσια χρήση ναρκωτικών από 80% μειώθηκαν σε 35%.
- Οι επιθέσεις κατά προσώπων από 40% περιορίστηκαν σε 15%.
- Οι ρατσιστικές επιθέσεις αναφέρθηκαν σε ποσοστό 50% το 2011 έναντι 25% το 2013, και
- Οι συγκρούσεις μεταξύ αλλοδαπών από 60% μειώθηκαν σε 30%.

ii. Αναφερόμενη θυματοποίηση

Τα προαναφερθέντα δεδομένα αφορούν την εικόνα του δείγματος σχετικά με την εγκληματικότητα της περιοχής τους. Στην ενότητα αυτή, οι ίδιοι ερωτηθέντες αναφέρονται στη θυματοποίηση των ιδίων και τα στοιχεία αξιολογούνται μέσα από τις συγκλίσεις ή αποκλίσεις τους κατά τα έτη 2011 και 2013, οπότε και διεξήχθησαν οι δύο φάσεις της έρευνας.

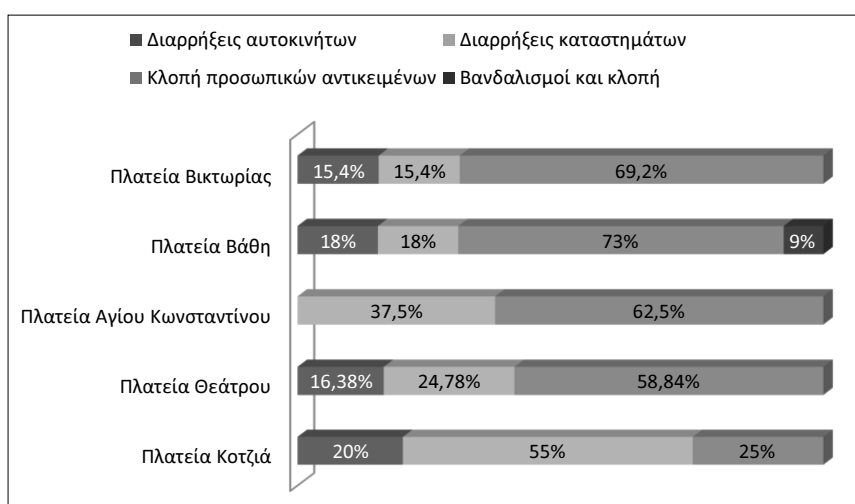
Μια πρώτη παρατήρηση από τη μελέτη του παρακάτω διαγράμματος αφορά την εξής «αντίφαση»: παρόλο που σύμφωνα με τις απαντήσεις των ερωτηθέντων οι παράνομες δραστηριότητες φαίνεται να έχουν μειωθεί σε όλες τις υπό μελέτη περιοχές, τα ποσοστά θυματοποίησης έχουν αυξηθεί. Στην περίπτωση της πλατείας Αγίου Κωνσταντίνου το ποσοστό θυματοποίησης το 2013 είναι υπερδιπλάσιο του 2011 (40% το 2011 και 85% το 2013). Μοναδική εξαίρεση αποτελεί η πλατεία Κοτζιά, όπου παρατηρείται μείωση της τάξεως του 20% στα ποσοστά θυματοποίησης των ερωτηθέντων.

Γράφημα 1: Αναφερόμενη θυματοποίηση, 2011 & 2013

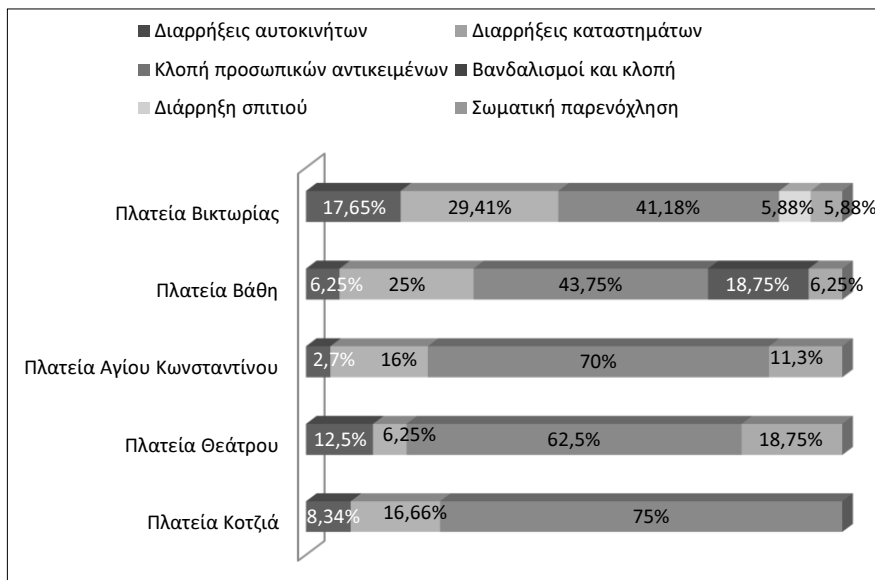

Σύμφωνα με τα παρακάτω διαγράμματα, οι πιο συνηθισμένες μορφές θυματοποίησης είναι η διάρρηξη αυτοκινήτου, διάρρηξη καταστήματος και η κλοπή προσωπικών αντικειμένων στο δρόμο. Αξίζει να σημειωθεί ότι η σωματική παρενόχληση αναφέρεται για πρώτη φορά στην έρευνα του 2013 και μάλιστα σε όλες τις πλατείες πλην της πλατείας Κοτζιά. Πρώτη φορά καταγράφεται διάρρηξη οικίας στην πλατεία Βικτωρίας. Τέλος, δηλώθηκε υψηλότερο ποσοστό στους βανδαλισμούς, οι οποίοι τόσο στην έρευνα του 2011 όσο και του 2013 αναφέρθηκαν μόνο στην πλατεία Βάθης.

Γράφημα 2α: Είδη θυματοποίησης, 2011

Γράφημα 26: Είδη θυματοποίησης, 2013

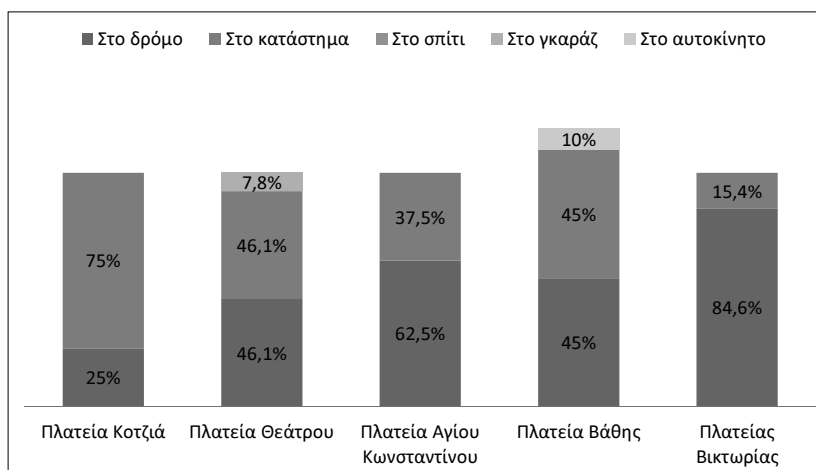

*Σε κάποιες περιπτώσεις οι ερωτώμενοι έχουν πέσει θύματα περισσότερων της μίας εγκληματικής δραστηριότητας

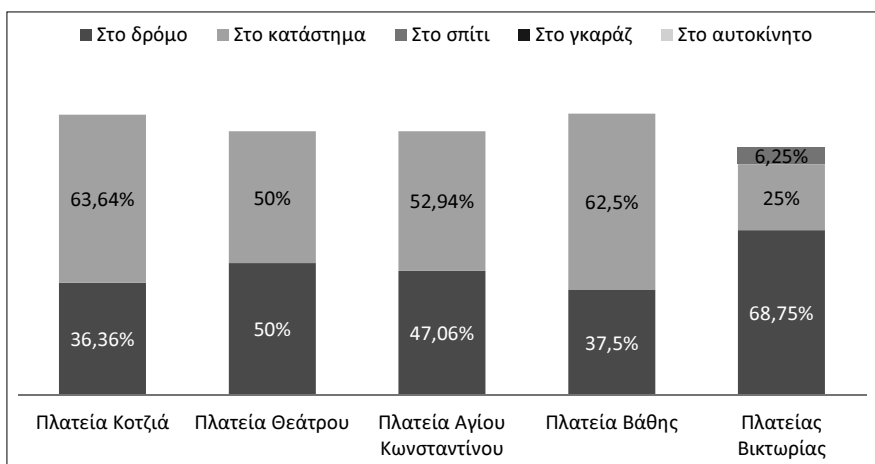
**Υπάρχουν περιπτώσεις συνδυασμού δύο εγκληματικών δραστηριοτήτων

Η πλειονότητα των θυματοποιήσεων λαμβάνει χώρα είτε στο δρόμο, είτε στο κατάστημα του ερωτώμενου. Το 2011 αναφέρθηκαν κάποια περιστατικά που συνέβησαν σε γκαράζ ή σε αυτοκίνητο και το 2013 σε σπίτι.

Γράφημα 3α: Τόπος τέλεσης του εγκλήματος, 2011

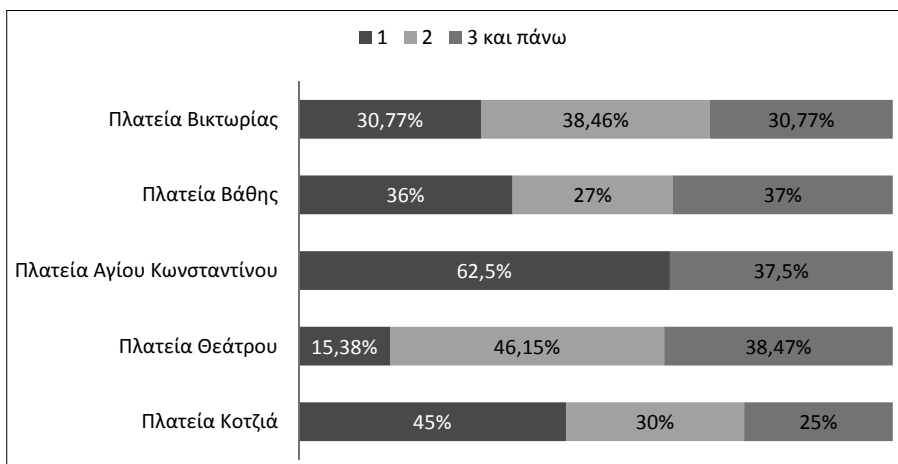

Γράφημα 3β: Τόπος τέλεσης του εγκλήματος, 2013

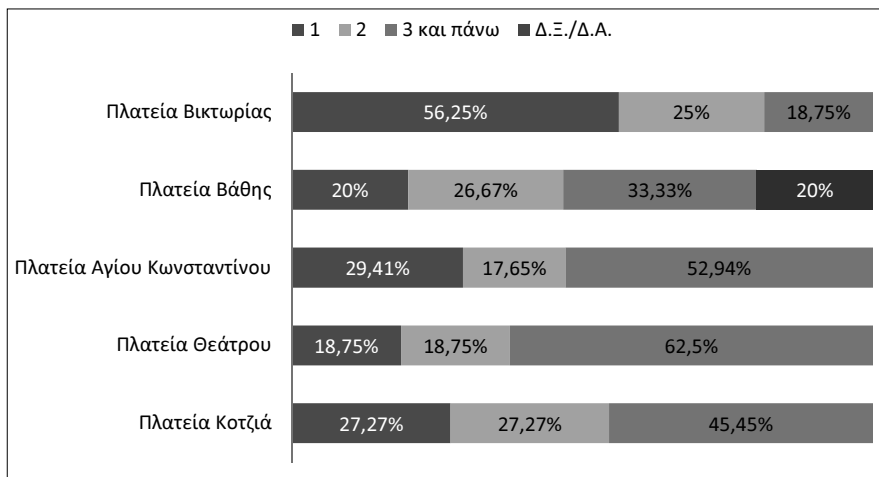

Σύμφωνα με τις απαντήσεις των ερωτηθέντων, οι περισσότεροι θυματοποιήθηκαν περισσότερες από μία φορά. Ωστόσο, παρατηρείται μια σχετική αύξηση των ποσοστών επαναλαμβανόμενης θυματοποίησης κατά το 2013, με εξαίρεση την πλατεία Βικτωρίας, σύμφωνα και με τα προαναφερθέντα.

Γράφημα 4α: Επαναλαμβανόμενη θυματοποίηση, 2011

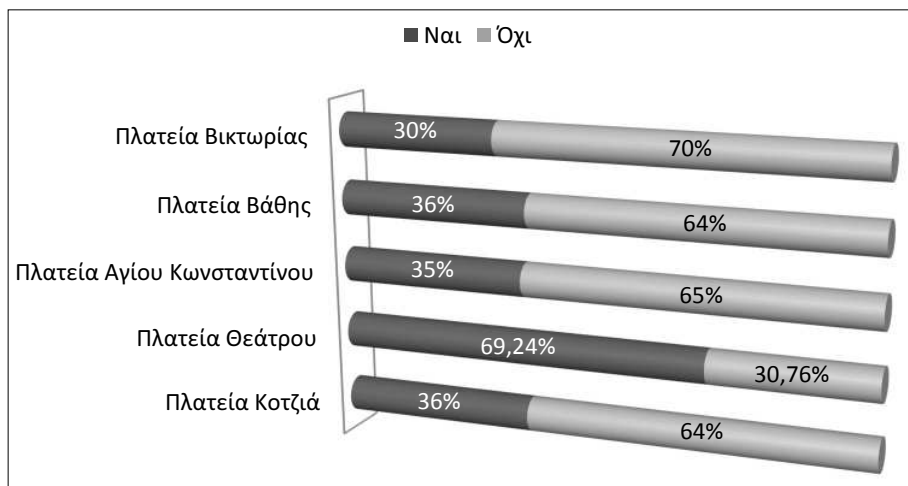

Γράφημα 4B: Επαναλαμβανόμενη θυματοποίηση, 2013

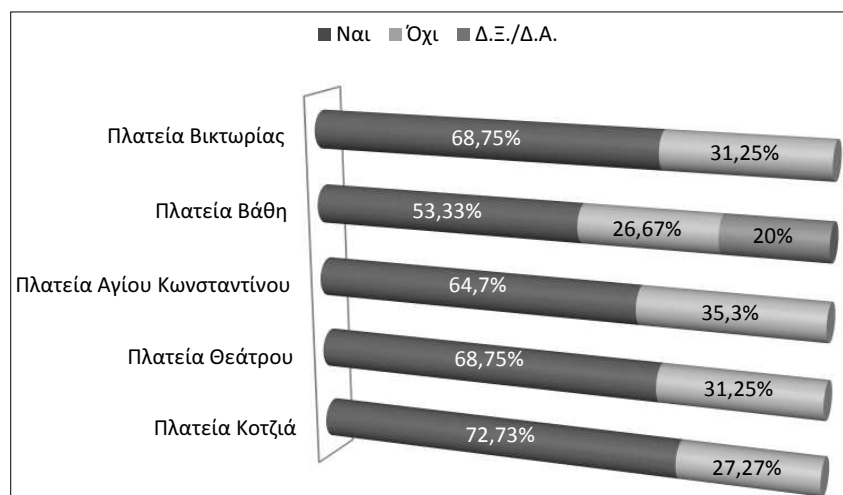

Δίχως αναφορά στην εθνική προέλευση των δραστών, οι ερωτηθέντες απάντησαν ότι αναγνώρισαν την εθνικότητά του σε ποσοστό 41,25% στην έρευνα του 2011 και σε πολύ μεγαλύτερο ποσοστό το 2013 (67,65%). Οι απαντήσεις μας παραπέμπουν σε αλλοδαπούς δράστες που δεν επιθυμούν να κατονομάσουν οι ερωτηθέντες.

Γράφημα 5a: Αναγνώριση εθνικής προέλευσης δραστών, 2011

Γράφημα 5B: Αναγνώριση εθνικής προέλευσης δραστών, 2013

Αναφορικά με την καταγγελία της θυματοποίησής τους στην αστυνομία, τα κατά δήλωση θύματα απάντησαν καταφατικά και στις δύο φάσεις της έρευνας, με εξαίρεση τα κατά δήλωση θύματα στην πλατεία Βικτωρίας, σύμφωνα με τον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 6: Καταγγελία θυματοποίησης στην αστυνομία

Καταγγελία	2011				
	Πλατεία Κοτζιά	Πλατεία Θεάτρου	Πλατεία Αγίου Κωνσταντίνου	Πλατεία Βάθης	Πλατεία Βικτωρίας
Ναι	75%	53,84%	37,5%	73%	25%
Όχι	25%	38,46%	62,5%	27%	75%
Δ. Ξ. /Δ. Α.		7,69%			

Καταγγελία	2013				
	Πλατεία Κοτζιά	Πλατεία Θεάτρου	Πλατεία Αγίου Κωνσταντίνου	Πλατεία Βάθης	Πλατεία Βικτωρίας
Ναι	72,73%	62,5%	58,82%	66,67%	37,5%
Όχι	27,27%	37,5%	29,41%	33,33%	56,25%
Δ. Ξ. /Δ. Α.			11,76%		6,25%

Τα υψηλά ποσοστά καταγγελίας στην αστυνομία δεν φαίνεται να αντανakλούν, ωστόσο, την θετική αξιολόγηση του έργου της στην καταπολέμηση του εγκλήματος. Αυτό το συμπέρασμα συνάγεται από τις απαντήσεις του δείγμα-

τος σχετικά με την αποτελεσματικότητα της αστυνομίας. Οι θετικές αξιολογήσεις δεν ξεπερνούν το 30% το 2011 αλλά είναι πολύ βελτιωμένες το 2013, φθάνοντας έως και 60%. Για μία ακόμα φορά, η θετικότερη εικόνα αφορά την πλατεία Βικτωρίας. Αξίζει, πάντως, να μελετηθούν τα στοιχεία αυτά συνδυαστικά με τα ποσοστά ανασφάλειας, σύμφωνα με όσα ακολουθούν παρακάτω.

Πίνακας 7: Αποτελεσματικότητα αστυνόμευσης στην περιοχή

Αποτελεσματικότητα αστυνόμευσης	2011				
	Πλατεία Κοτζιά	Πλατεία Θεάτρου	Πλατεία Αγίου Κωνσταντίνου	Πλατεία Βάθης	Πλατεία Βικτωρίας
Ναι	30%	30%	30%	20%	30%
Μέτρια					
Όχι	70%	70%	70%	80%	70%
Δ. Ξ. /Δ. Α.					

Αποτελεσματικότητα αστυνόμευσης	2013				
	Πλατεία Κοτζιά	Πλατεία Θεάτρου	Πλατεία Αγίου Κωνσταντίνου	Πλατεία Βάθης	Πλατεία Βικτωρίας
Ναι	55%	40%	30%	55%	60%
Μέτρια	10%	10%	5%	15%	5%
Όχι	35%	50%	65%	25%	35%
Δ. Ξ. /Δ. Α.				5%	

Ένας από τους βασικούς λόγους διενέργειας της επαναληπτικής έρευνας το 2013 είναι και η εισαγωγή ενός μέτρου εντατικής αστυνόμευσης στο κέντρο της πρωτεύουσας, σύμφωνα με τα προαναφερθέντα. Ως εκ τούτου, οι επόμενες ερωτήσεις εστιάζουν ακριβώς στο ρόλο αυτών των αλλαγών και αφορούν μόνο το 2013.

Πίνακας 8: Έχει αλλάξει κάτι στην αστυνόμευση της περιοχής σας τον τελευταίο χρόνο;

Αλλαγές στην αστυνόμευση τον τελευταίο χρόνο	2013				
	Πλατεία Κοτζιά	Πλατεία Θεάτρου	Πλατεία Αγίου Κων/νου	Πλατεία Βάθης	Πλατεία Βικτωρίας
Ναι	60%	65%	60%	65%	80%
Λίγα πράγματα					10%
Όχι	40%	30%	40%	30%	10%
Δ. Ξ. /Δ. Α.		5%		5%	

Στη βάση των απαντήσεων του δείγματος, διαπιστώνεται ότι τα νέα μέτρα αστυνόμευσης έγιναν αντιληπτά από την πλειονότητα των κατοίκων/εργαζομένων στις περιοχές της έρευνας, εφόσον το 66% των ερωτηθέντων δήλωσε πως έχει παρατηρήσει αλλαγές στην αστυνόμευση της περιοχής κατά τον τελευταίο χρόνο, αναφερόμενο στην επιχείρηση της αστυνομίας για την πάταξη της εγκληματικότητας στις εν λόγω περιοχές με την ονομασία «Ξένιος Δίας».

Παρόλα αυτά, η λήψη μέτρων ασφαλείας φαίνεται πως συνεχίζει να αποτελεί μια κοινή πρακτική στις κεντρικές περιοχές της Αθήνας που έχουν κυρίως εμπορικό χαρακτήρα. Όπως φαίνεται στον πίνακα που ακολουθεί, η πλειονότητα του δείγματος απάντησε πως έχει λάβει μέτρα ασφαλείας για την αποτροπή θυματοποίησής του. Οι καταφατικές απαντήσεις παρουσιάζουν, ωστόσο, μια μείωση 20% στην πλατεία Κοτζιά, το 2013. Η αλλαγή αυτή πιθανόν να προκύπτει από τα παραπάνω αυξημένα μέτρα αστυνόμευσης και τις περιπολίες στο κέντρο της Αθήνας και ειδικότερα στην περιοχή αυτή όπου και επανεγκαταστάθηκε από το 2012 ο δήμαρχος Αθηναίων.

Πίνακας 8: Λήψη μέτρων ασφαλείας

Λήψη μέτρων ασφαλείας	2011				
	Πλατεία Κοτζιά	Πλατεία Θεάτρου	Πλατεία Αγίου Κωνσταντίνου	Πλατεία Βάθης	Πλατεία Βικτωρίας
Ναι	80%	60%	90%	70%	75%
Όχι	20%	40%	10%	30%	25%

Λήψη μέτρων ασφαλείας	2013				
	Πλατεία Κοτζιά	Πλατεία Θεάτρου	Πλατεία Αγίου Κωνσταντίνου	Πλατεία Βάθης	Πλατεία Βικτωρίας
Ναι	50%	60%	90%	65%	70%
Όχι	50%	40%	10%	35%	30%

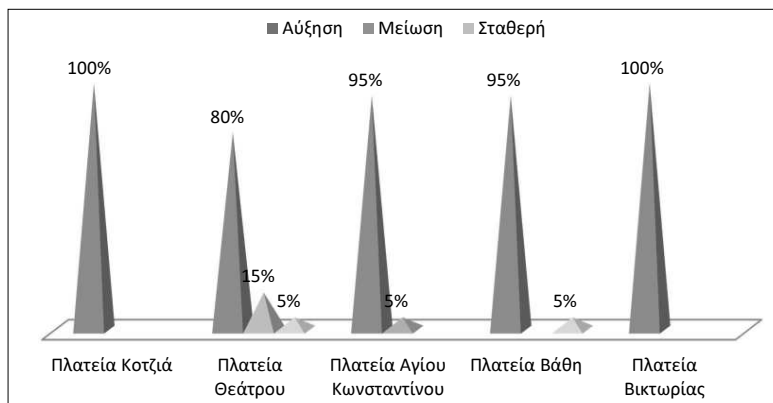
iii. (Αν)ασφάλεια και ποιότητα ζωής

Από τα προαναφερθέντα δεδομένα προκύπτει ξεκάθαρα η επιβάρυνση των παραπάνω περιοχών με προβλήματα καθημερινής εγκληματικότητας, τα οποία συνδυαζόμενα με την υποβάθμιση του περιβάλλοντος επηρεάζουν την ποιότητα ζωής των κατοίκων ή εργαζομένων σε αυτές.

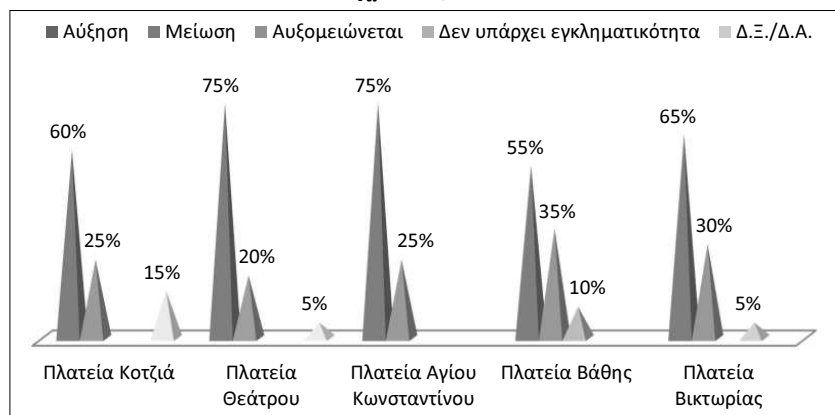
Ενδεικτική είναι, άλλωστε, η εικόνα του δείγματος σχετικά με την εξέλιξη της εγκληματικότητας την τελευταία πενταετία στην περιοχή τους. Σύμφωνα με τις απαντήσεις τους που αποτυπώνονται στα αντίστοιχα γραφήματα, προκύπτει ανάγλυφα η κυρίαρχη αντίληψη περί επιδείνωσης της εγκληματικότητας σε πολύ υψηλά επίπεδα που αγγίζουν ακόμα και το 100%, το 2011. Αν και

η γενική εικόνα δεν διαφοροποιείται, είναι ωστόσο μετριασμένη ως προς τα ποσοστά έκφρασής της, τα οποία δεν ξεπερνούν το 75%, το 2013.

Γράφημα 6α: Αξιολόγηση εγκληματικότητας περιοχής τα τελευταία 5 χρόνια, 2011

Γράφημα 6β: Αξιολόγηση εγκληματικότητας περιοχής τα τελευταία 5 χρόνια, 2013

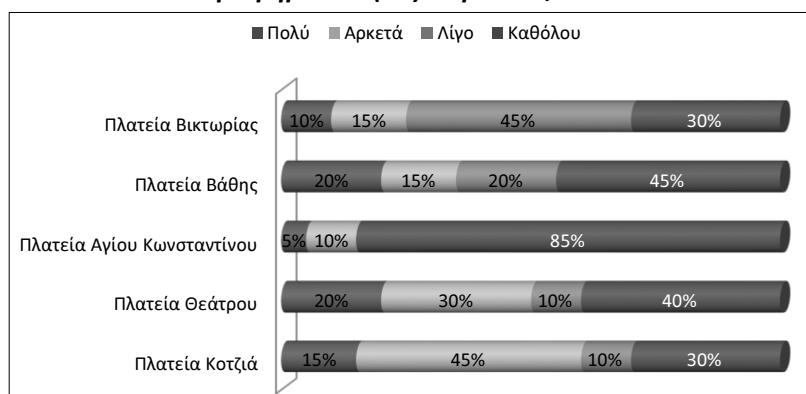

Στο περιβάλλον αυτό, το οποίο οι ίδιοι οι διαμένοντες στην περιοχή του Κέντρου παρουσιάζουν ως ιδιαίτερα επιβαρυνμένο από προβλήματα εγκληματικότητας, εξετάσθηκε το αίσθημα (αν)ασφάλειας και κατά τις φάσεις της έρευνας. Στην ερώτηση «Πόσο ασφαλής αισθάνεστε όταν κυκλοφορείτε μόνος/η στη συγκεκριμένη περιοχή;» οι απαντήσεις κατανέμονται στην τετραβάθμια κλίμακα «πολύ, αρκετά, λίγο, καθόλου»⁸⁵.

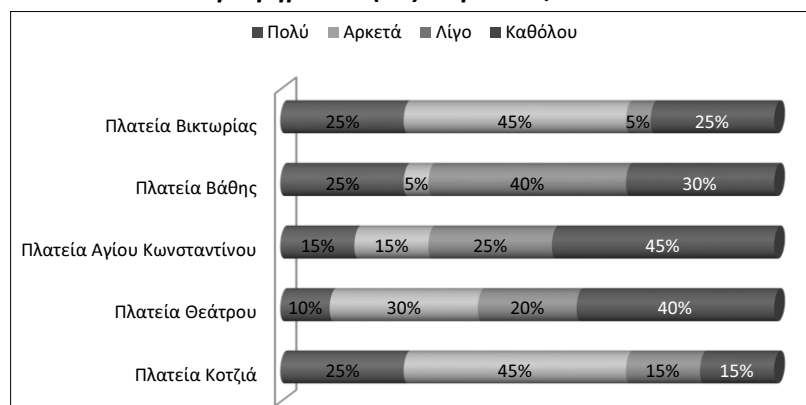
⁸⁵ Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε βασίζεται στη διεθνή και ελληνική ερευνητική εμπειρία για το φόβο του εγκλήματος. Βλ. αντί άλλων Zarafonitou Ch. (Guest Editor), "Fear of crime. A comparative approach in the European context", Special Issue of CRIMINOLOGY, October 2011.

Τα παραπάνω διαγράμματα αποτυπώνουν τα ποσοστά ανασφάλειας που εκδηλώνουν οι ερωτηθέντες στην περιοχή όπου κατοικούν ή εργάζονται. Σύμφωνα με αυτά, το 2011, οι πλατείες με τα υψηλότερα ποσοστά ανασφάλειας («λίγο και καθόλου ασφαλής») ήταν η πλατεία Αγίου Κωνσταντίνου (85%) και η πλατεία Βικτωρίας (75%), ενώ το μικρότερο ποσοστό καταγράφηκε στην πλατεία Κοτζιά (40%). Το 2013, η πλατεία Αγίου Κωνσταντίνου εξακολουθεί να σημειώνει το υψηλότερο ποσοστό ανασφάλειας (70%), αν και ελαφρώς χαμηλότερο από το 2011, μαζί με την πλατεία Βάθης (70%). Όπως και το 2011, η πλατεία Κοτζιά παρουσιάζει το χαμηλότερο ποσοστό ανασφάλειας (30%), ενώ είναι εντυπωσιακή η μείωση του ποσοστού ανασφάλειας που καταγράφηκε στην πλατεία Βικτωρίας (30% έναντι 75% το 2011). Η μείωση της ανασφάλειας, εν προκειμένω, συμβαδίζει με την αύξηση των θετικών αξιολογήσεων για την αποτελεσματικότητα της αστυνομίας, σύμφωνα με τα προαναφερθέντα (πίνακας 7).

Γράφημα 7α: (Αν)ασφάλεια, 2011

Γράφημα 7β: (Αν)ασφάλεια, 2013

Οι ερωτήσεις που ακολουθούν και εμβαθύνουν στις εκδηλώσεις ανασφάλειας (μόνο όσων απάντησαν «λίγο ή καθόλου ασφαλής») τέθηκαν μόνο κατά την επαναληπτική έρευνα, το 2013. Έτσι στο ερώτημα «Πού αισθάνεστε πιο ανασφαλής;», οι περισσότερες απαντήσεις αναφέρονται στον «δρόμο», με μοναδική εξαίρεση την πλατεία Κοτζιά και πάλι. Αξιοσημείωτο είναι, ωστόσο, το υψηλό ποσοστό που αναφέρεται στην απάντηση «παντού», ενδεικτική της γενικότερης ανασφάλειας. Και εν προκειμένω, τα ποσοστά είναι μικρότερα στην πλατεία Κοτζιά και στην πλατεία Βικτωρίας, όπου φαίνεται ότι η αστυνόμευση είναι εντατικότερη και όπου η υποβάθμιση του περιβάλλοντος δεν είναι της ίδιας έκτασης με τις λοιπές πλατείες και τις περιοχές τους.

Πίνακας 9: Σημεία ανασφάλειας

Περιοχές μεγαλύτερης ανασφάλειας	2013				
	Πλατεία Κοτζιά	Πλατεία Θεάτρου	Πλατεία Αγίου Κων/νου	Πλατεία Βάθης	Πλατεία Βικτωρίας
Σπίτι	16,67%	8,33%			
Κατάστημα	33,33%	16,67%	14,28%	14,28%	33,33%
Δρόμος	33,33%	50%	57,14%	50%	66,67%
Παντού	16,67%	25%	28,57%	28,57%	16,67%
Άλλο				14,28%	

Η σχετική με την (αν)ασφάλεια ερώτηση τέθηκε χωρίς χρονική αναφορά⁸⁶, ώστε να επιτραπεί στους ερωτώμενους να προσδιορίσουν οι ίδιοι τα αισθήματά τους. Για το λόγο αυτό προτιμήθηκε να διατυπωθεί η ερώτηση «Ποιες ώρες του 24ώρου αισθάνεστε πιο ανασφαλής;», σε όσους ερωτώμενους απάντησαν «λίγο» ή «καθόλου» στην προηγούμενη ερώτηση, και οι απαντήσεις αποτυπώνονται στον παρακάτω πίνακα.

⁸⁶ Η αντίστοιχη ερώτηση στη διεθνή έρευνα θυματοποίησης τίθεται ως εξής: "How safe do you feel walking alone in your area after dark? Do you feel very safe, fairly safe, a bit unsafe or very unsafe?", van Dijk J., van Kesteren J., Smit P., *Criminal Victimization in International Perspective Key findings from the 2004-2005 ICVS and EU ICS*, WODC, 257, Boom Juridische uitgevers, 2007, 130.

Πίνακας 10: Ώρες μεγαλύτερης ανασφάλειας

Ώρες Μεγαλύτερης Ανασφάλειας	2011				
	Πλατεία Κοτζιά	Πλατεία Θεάτρου	Πλατεία Αγίου Κωνσταντίνου	Πλατεία Βάθης	Πλατεία Βικτωρίας
Κατά τη διάρκεια της ημέρας	5%	5%		15%	
Βράδυ	95%	65%	55%	60%	90%
Όλες		20%	40%	10%	10%
Καμία		10%	5%	15%	
Δ. Ξ. /Δ. Α.					

Ώρες Μεγαλύτερης Ανασφάλειας	2013				
	Πλατεία Κοτζιά	Πλατεία Θεάτρου	Πλατεία Αγίου Κωνσταντίνου	Πλατεία Βάθης	Πλατεία Βικτωρίας
Κατά τη διάρκεια της ημέρας					
Βράδυ	100%	66,67%	100%	78,57%	100%
Όλες		33,33%		14,28%	
Καμία					
Δ. Ξ. /Δ. Α.				7,15%	

Στη βάση των παραπάνω παρατηρείται ότι η συντριπτική πλειονότητα του δείγματος αισθάνεται μεγαλύτερη ανασφάλεια τις βραδινές ώρες. Τα μικρά ποσοστά απαντήσεων που αφορούν και την ημέρα, καταγράφονται αποκλειστικά και μόνο το 2011, ενώ τα αντίστοιχα ποσοστά φόβου καθ' όλες τις ώρες, περιορίζονται μόνο σε δύο περιοχές (πλατείες Θεάτρου και Βάθης) το 2013.

Όπως προκύπτει από την παρούσα αλλά και προγενέστερες έρευνες, τα ποσοστά φόβου του εγκλήματος είναι πολύ υψηλά σε όλες τις κεντρικές περιοχές της πρωτεύουσας⁸⁷. Η γενικευμένη αυτή ανασφάλεια, που ξεπερνά κατά πολύ τα καταγραφέντα από την Ευρωπαϊκή Έρευνα Θυματοποίησης ποσοστά φόβου του εγκλήματος στην ελληνική πρωτεύουσα το 2005⁸⁸, συνδέεται με τα προβλήματα εγκληματικότητας αλλά εντείνεται από τα γενικότερα κοινωνικά προβλήματα που συντελούν στην υποβάθμιση της ποιότητας ζωής των

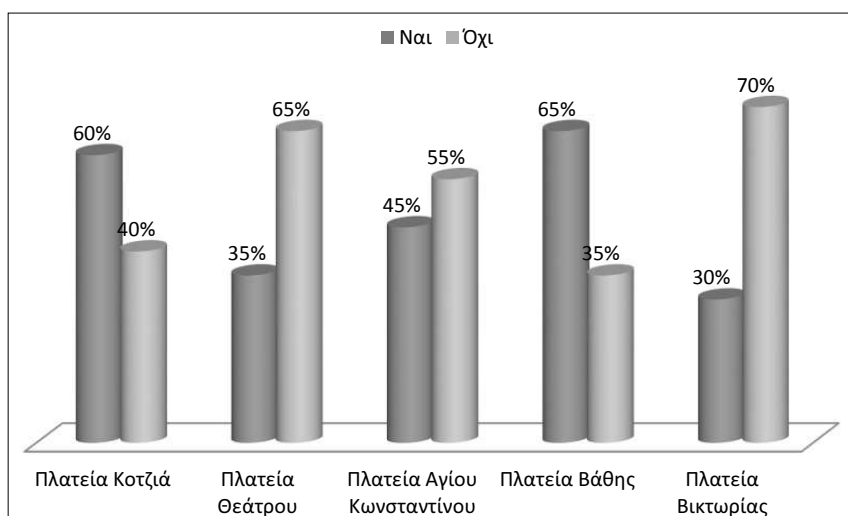
⁸⁷ Για τις προγενέστερες έρευνες, βλ. Zarafonitou Ch., "Fear of crime in contemporary Greece: Research evidence", *ό.π.*, 2011.

⁸⁸ Το ποσοστό φόβου του εγκλήματος στην ελληνική πρωτεύουσα ήταν 55% το 2005 και ήταν το υψηλότερο μεταξύ όλων των ευρωπαϊκών πρωτευουσών. Βλ. van Dijk J., van Kesteren J., Smit P., *Criminal Victimization in International Perspective Key findings from the 2004-2005 ICVS and EU ICS*, *ό.π.*, 2007, 131.

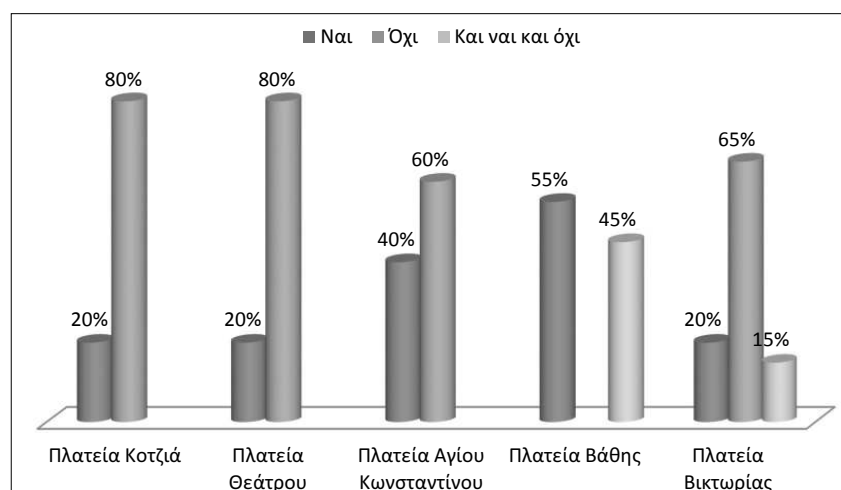
κατοίκων των περιοχών αυτών. Οι συνέπειες της υποβάθμισης αυτής γίνονται πιο αισθητές σε περιοχές όπου υπάρχει ήδη μεγάλη συγκέντρωση προβλημάτων, όπως οι περιοχές της παρούσας έρευνας.

Στο πλαίσιο αυτό ενδιαφέρον παρουσιάζει η πρόθεση των κατοίκων των περιοχών αυτών για μετεγκατάσταση, όπως αποτυπώνεται στα παρακάτω γραφήματα που αφορούν και τις δύο χρονιές της έρευνάς μας.

Γράφημα 8α: Πρόθεση ημεδαπών για μετεγκατάσταση, 2011

Γράφημα 8β: Πρόθεση ημεδαπών για μετεγκατάσταση, 2013

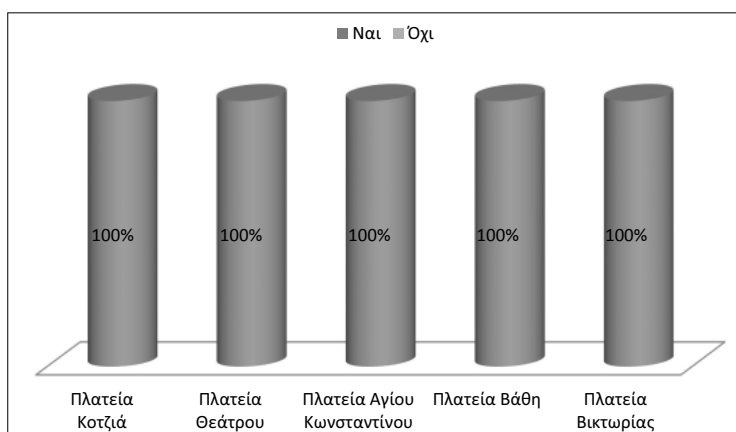
Όπως φαίνεται από τα παραπάνω δεδομένα, το 2011 τα ποσοστά καταφατικών απαντήσεων κυμαίνονταν μεταξύ 30% και 65%, ενώ δύο χρόνια αργότερα η διακύμανση αυτή περιορίζεται μεταξύ 20% και 55%. Με άλλα λόγια, και παρά τις διαφοροποιήσεις ανά περιοχή, η «έσχατη λύση» της μετεγκατάστασης που αντανακλά και το βαθμό απογοήτευσης των κατοίκων, φαίνεται να αναστέλλεται σε σημαντικό βαθμό το 2013. Η στάση αυτή των κατοίκων συνοψίζει με τον πιο ευσύνοπτο τρόπο την πρόσληψη της ποιότητας ζωής τους, η οποία παρότι συνεχίζει να έχει έντονα τα στοιχεία της υποβάθμισης, παρόλα αυτά φαίνεται βελτιωμένη συγκριτικά με δύο χρόνια πριν.

iv. Μειονότητες και 'μειονότητα'

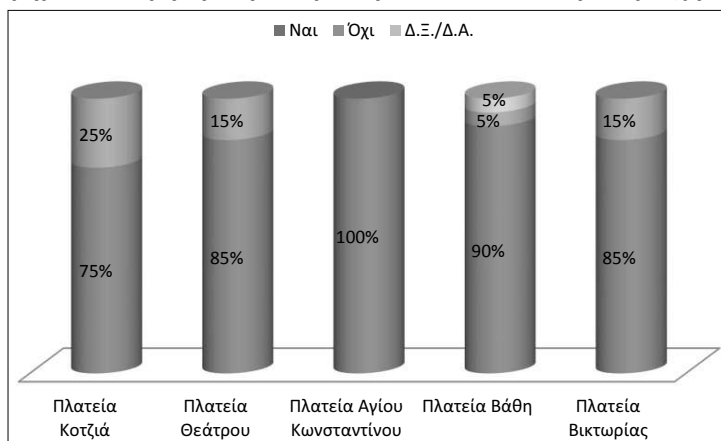
Ένας από τους σημαντικούς παράγοντες αλλαγής της φυσιογνωμίας του κέντρου της πόλης και περαιτέρω υποβάθμισης ορισμένων συνοικιών της είναι η μαζική είσοδος μεταναστών τις τελευταίες δύο δεκαετίες. Κατά το προαναφερθέν πρότυπο της οικολογικής σχολής του Σικάγου, στις πιο υποβαθμισμένες περιοχές εγκαταστάθηκαν και οι πιο ευάλωτες ομάδες των νεοεισερχόμενων πληθυσμών, κατά τρόπο ώστε συνεχίζεται ο «φαύλος κύκλος» της υποβάθμισης.

Τα δεδομένα που παρουσιάζονται στην ενότητα αυτή εξετάζουν τον παράγοντα αυτό και τις κοινωνικές στάσεις απέναντι στα συναρτώμενα με την εγκατάσταση αλλοδαπών ζητήματα. Ξεκινώντας από την πρόσληψη των κατοίκων σχετικά με την ποσοτική εικόνα του φαινομένου, παρατηρούμε ότι η «υψηλή συγκέντρωση αλλοδαπών στην περιοχή» αποτελεί αδιαμφισβήτητη παραδοχή σε όλες τις περιοχές της έρευνας. Τα ποσοστά είναι παντού απόλυτα (100%) το 2011 και ελαφρώς πιο μετριασμένα το 2013, σύμφωνα με τα γραφήματα που ακολουθούν.

Γράφημα 9α: Υψηλή συγκέντρωση αλλοδαπών στην περιοχή, 2011

Γράφημα 9B: Υψηλή συγκέντρωση αλλοδαπών στην περιοχή, 2013

Οι μορφές εκδήλωσης της παρουσίας των αλλοδαπών στο χώρο προσλαμβάνονται μέσα από τα κυριότερα χαρακτηριστικά τους. Ένα από τα χαρακτηριστικά αυτά είναι η παρουσία τους στο χώρο. Όπως προκύπτει από ερευνητικά μας δεδομένα, οι αλλοδαποί κάνουν ιδιαίτερα αισθητή την παρουσία τους στον εξωτερικό-δημόσιο ή ημιδημόσιο- χώρο. Πολλοί από τους Έλληνες κατοίκους αναφέρουν ως τόπους συγκέντρωσης αλλοδαπών τα πάρκα και τις πλατείες. Αρκετές απαντήσεις αναφέρονται στις εξωτερικές εισόδους πολυκατοικιών, ενώ υψηλά είναι τα ποσοστά των απαντήσεων που υποδηλώνουν την έντονη παρουσία τους «παντού», σύμφωνα και με τον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 11: Πού κυκλοφορούν οι αλλοδαποί; (μόνο 2013)

Τοποθεσίες που κυκλοφορούν οι αλλοδαποί ⁸⁹	2013				
	Πλατεία Κοτζιά	Πλατεία Θεάτρου	Πλατεία Αγίου Κων/νου	Πλατεία Βάθης	Πλατεία Βικτωρίας
Πλατείες- πάρκα	53,33%	30%	55%	12%	26,09%
Καφενεία-εστιατόρια	6,67%	10%	15%	12%	
Έξω από πολυκατοικίες		5%	25%	12%	8,7%
Άλλο	20%	10%	5%	32%	13,04%
Παντού	20%	45%		32%	52,17%

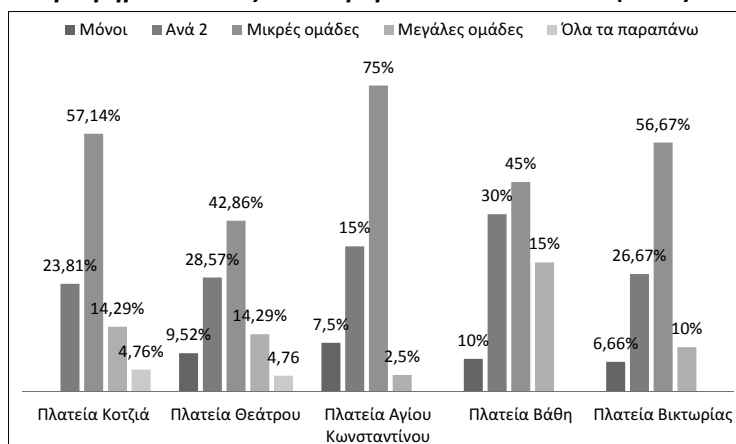
*Οι περισσότεροι ερωτώμενοι έδωσαν περισσότερες από μία απαντήσεις.

Εκτός από την υψηλή συγκέντρωσή τους στο δημόσιο χώρο, ένα άλλο στοιχείο που κάνει ακόμα εμφανέστερη την παρουσία τους είναι η κυκλο-

⁸⁹ Ενίοτε έχουν δοθεί περισσότερες απαντήσεις

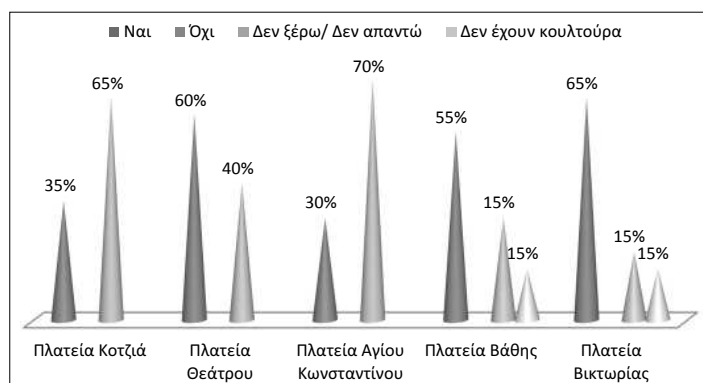
φορία τους σε ομάδες 2 έως 5 ατόμων και ενίοτε μεγαλύτερες ομάδες των 5 έως 10 ατόμων.

Γράφημα 10: Πώς κυκλοφορούν οι αλλοδαποί (2013)⁹⁰

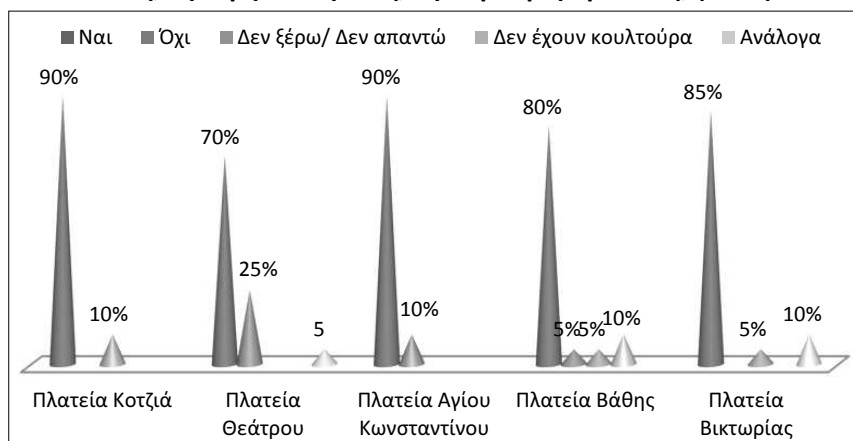
Ένα από τα «διακριτά» χαρακτηριστικά που συντελεί στο να γίνεται πιο αισθητή η παρουσία τους είναι η «κουλτούρα» τους, όταν επηρεάζει την ενδυμασία, την εμφάνιση ή τη συμπεριφορά τους. Το στοιχείο αυτό αποδέχεται η πλειονότητα του δείγματος και κατά τα δύο έτη της έρευνας και μάλιστα, τη σχετική αμηχανία του 2011 ακολούθησε η σχετική βεβαιότητα του 2013, όπως φαίνεται από το ποσοστό των απαντήσεων «Δεν ξέρω/Δεν απαντώ» που άγγιζαν το 70% και μειώθηκαν προς όφελος των καταφατικών απαντήσεων από μηδενικό έως και 10% κατ' ανώτατο.

Γράφημα 11α: Ο ρόλος της κουλτούρας των αλλοδαπών στον τρόπο ζωής τους, την εμφάνισή τους, τη συμπεριφορά τους; (2011)

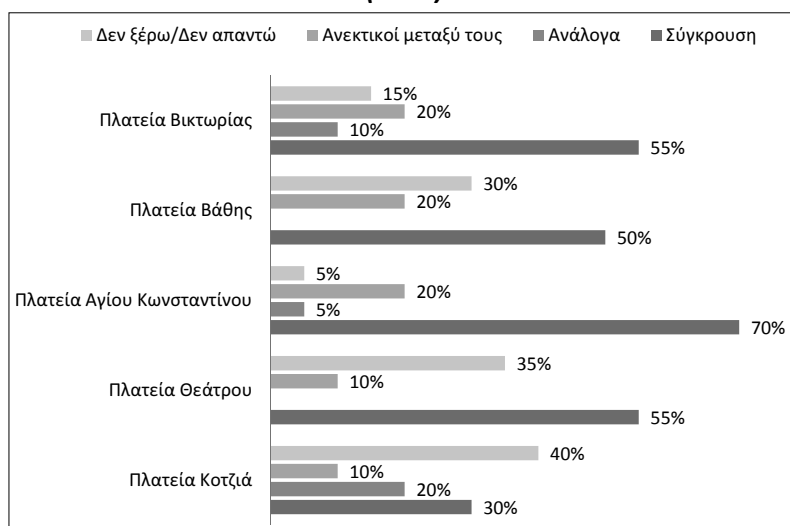
⁹⁰ Ομοίως.

Γράφημα 11β: Ο ρόλος της κουλτούρας των αλλοδαπών στον τρόπο ζωής τους, την εμφάνισή τους, τη συμπεριφορά τους; (2013)

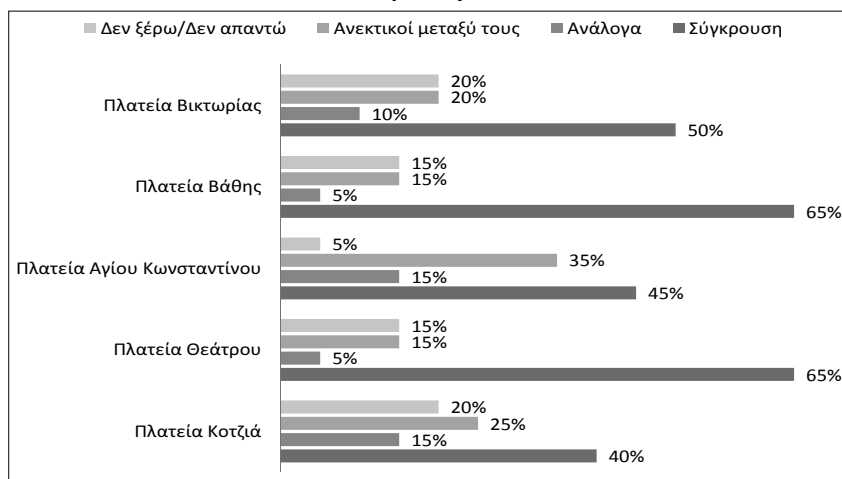

Ένα από τα βασικά συστατικά στοιχεία της ομαλής συνύπαρξης είναι η αποδοχή της διαφορετικότητας. Δεδομένης της πολύ-πολιτισμικότητας των περιοχών αυτών, το δείγμα μας ερωτήθηκε σχετικά με τις σχέσεις που αναπτύσσονται ανάμεσα στις διάφορες εθνικές/φυλετικές ομάδες. Οι περισσότερες απαντήσεις επισημαίνουν το συγκρουσιακό χαρακτήρα των σχέσεων αυτών και κατά τα δύο έτη της έρευνας και οι μικρές αυξομειώσεις στο εσωτερικό του δείγματος δεν επηρεάζουν την τελική εικόνα.

Γράφημα 12α: Ανεκτικότητα μεταξύ εθνικών/φυλετικών μειονοτήτων (2011)

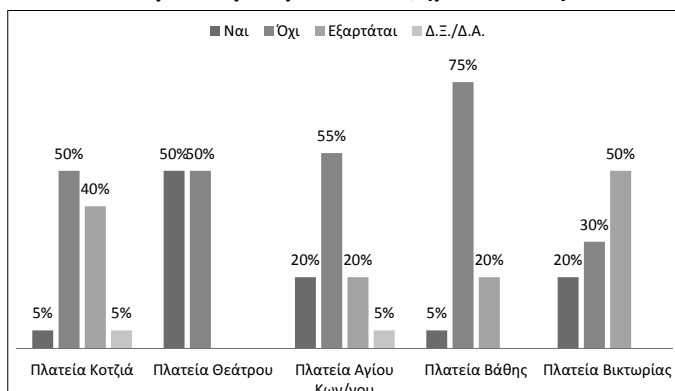

Γράφημα 12B: Ανεκτικότητα μεταξύ εθνικών/φυλετικών μειονοτήτων (2013)

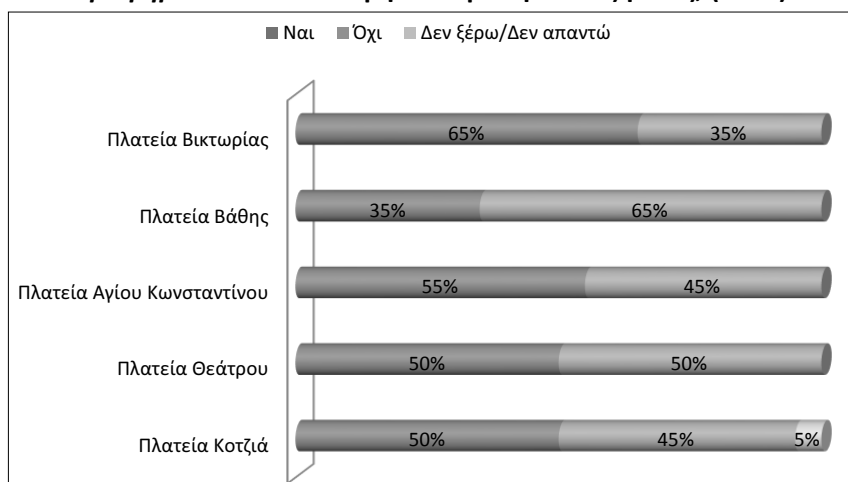
Στη βάση των παραπάνω είναι αναμενόμενη η στάση του δείγματος σχετικά με το καθεστώς ένταξης των αλλοδαπών που είναι κατ' εξοχήν αρνητική με μόνη εξαίρεση την πλατεία Βικτωρίας, όπου οι ερωτηθέντες προσλαμβάνουν πιο μετριασμένα την κατάσταση των αλλοδαπών. Από αυτούς που απάντησαν αρνητικά στην παραπάνω ερώτηση, το 2011, 43% κατά μέσο όρο θεωρεί ότι οι αλλοδαποί επιθυμούν την ένταξή τους στην ελληνική κοινωνία, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό το 2013 είναι λιγότερο από το μισό (20%). Το στοιχείο αυτό συνδυαζόμενο με το προαναφερθέν σχετικά με την ιδιαιτερότητα της κουλτούρας τους καθώς και εκείνο για τις συγκρουσιακές σχέσεις μεταξύ των διαφόρων εθνικών/φυλετικών ομάδων αναδεικνύει την απομάκρυνση από το στόχο της ένταξης.

Γράφημα 13: Θεωρείτε πως οι αλλοδαποί είναι ενταγμένοι στην ελληνική κοινωνία; (μόνο 2013)

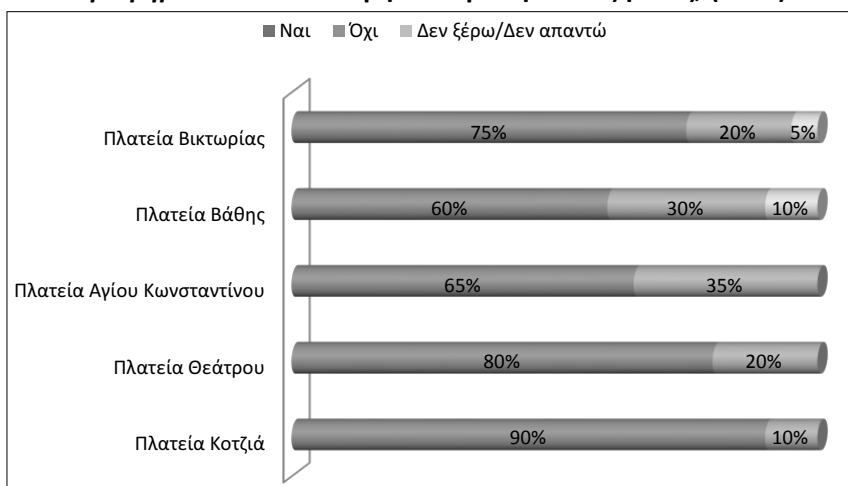

Οι απαντήσεις του δείγματος στο ερώτημα που αφορά τη συμφωνία ή διαφωνία για την ένταξη των αλλοδαπών στην ελληνική κοινωνία παρουσιάζουν σχετική πλειοψηφία το 2011, ενώ είναι πολύ πιο αυξημένες το 2013 και αγγίζουν μέχρι και το 90%.

Γράφημα 14α: Είστε σύμφωνοι με την ένταξή τους; (2011)

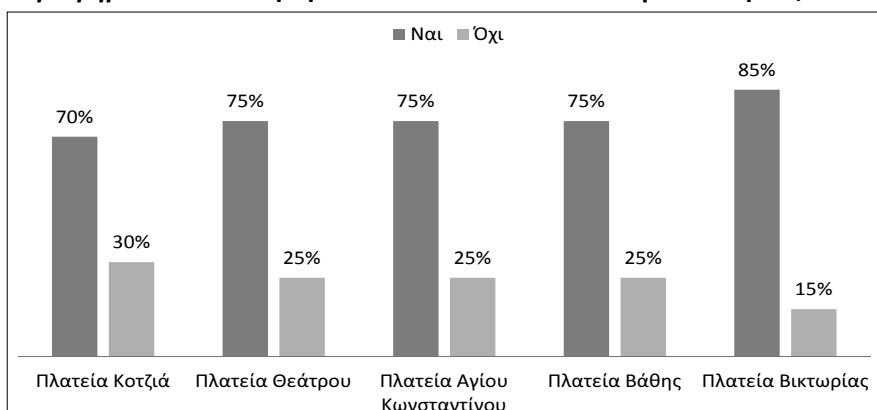
Γράφημα 14β: Είστε σύμφωνοι με την ένταξή τους; (2013)

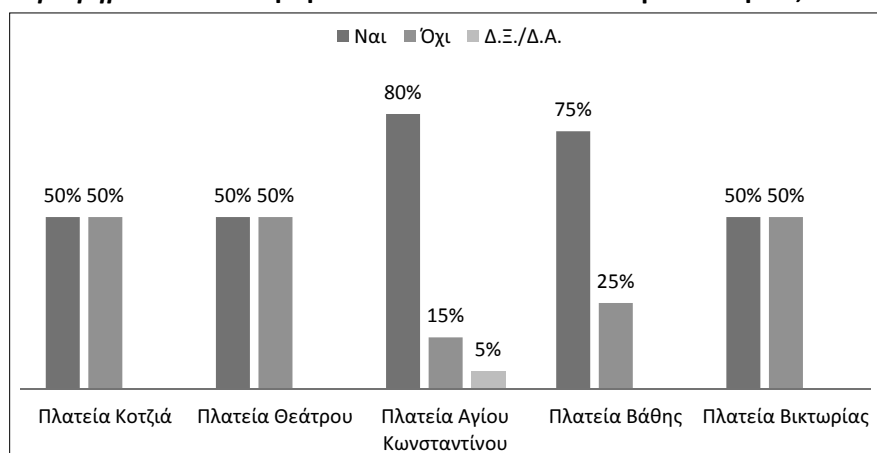
Δεδομένου ότι το θέμα της ενότητας αυτής είναι οι μειονότητες και οι απαντήσεις που καταγράφηκαν ανέδειξαν την ύπαρξη τους, η επόμενη ερώτηση επιχειρεί να διαγνώσει την πιθανότητα το δείγμα να προσλαμβάνει τον εαυτό του ως «μειονότητα» στην περιοχή όπου κατοικεί ή εργάζεται. Από τις

απαντήσεις τους προκύπτει, πράγματι, η αίσθησή τους πως αποτελούν μειονότητα. Η ένταση της αίσθησης αυτής, όπως αποτυπώνεται στα ποσοστά αναφοράς, είναι πάντως μεγαλύτερη το 2011 (70%-85%) συγκριτικά με το 2013 (50%-80%).

Γράφημα 15α: Αίσθηση κατοίκων ότι αποτελούν «μειονότητα», 2011

Γράφημα 15β: Αίσθηση κατοίκων ότι αποτελούν «μειονότητα», 2013

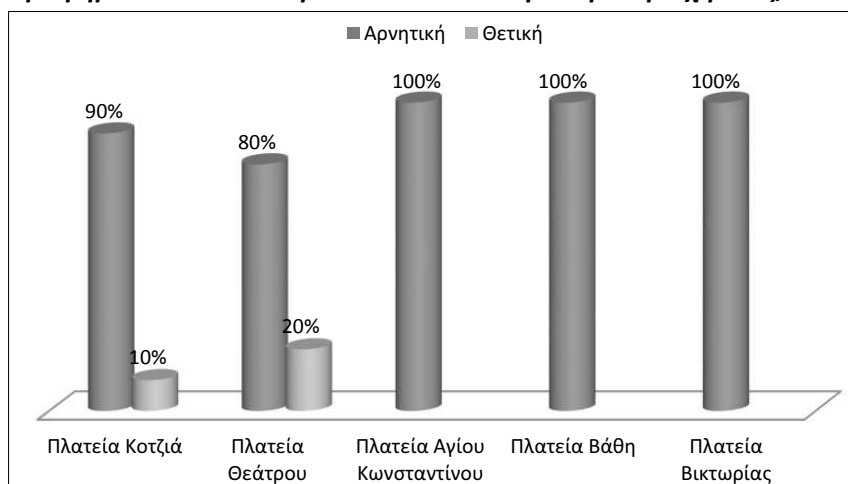

v. Συνολική εικόνα για την περιοχή τους

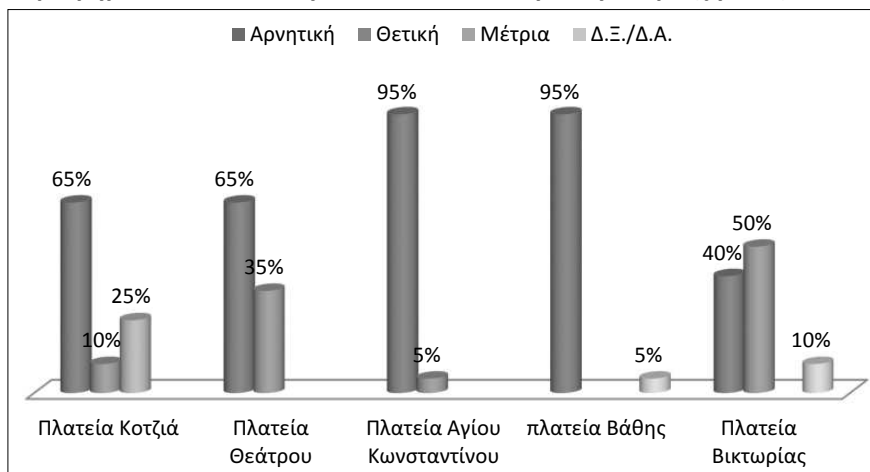
Η τελευταία ενότητα του ερωτηματολογίου αποσκοπούσε στην καταγραφή των προτάσεων των ίδιων των κατοίκων για τη βελτίωση της περιοχής τους. Των προτάσεων αυτών προηγείται, ωστόσο, η συνολική εικόνα για το περιβάλλον αναφοράς τους και η αξιολόγηση της εξέλιξής του τα τελευταία χρόνια.

Όπως φαίνεται στο παρακάτω γράφημα, η εικόνα αυτή, το 2011, ήταν σε απόλυτο βαθμό αρνητική στις πλατείες Αγίου Κωνσταντίνου, Βάθης και Βικτωρίας το ποσοστό ήταν 100%. Το 2013, η εικόνα είναι περισσότερο ή λιγότερο βελτιωμένη. Παρόλα αυτά, στις πλατείες Αγίου Κωνσταντίνου και Βάθης αγγίζει το 95%. Αξιοσημείωτη και στο σημείο αυτό η βελτίωση της εικόνας στην πλατεία Βικτωρίας που από 100% μειώνεται στο 40%.

Γράφημα 16α: Συνολική εικόνα κατοίκων για την περιοχή τους, 2011

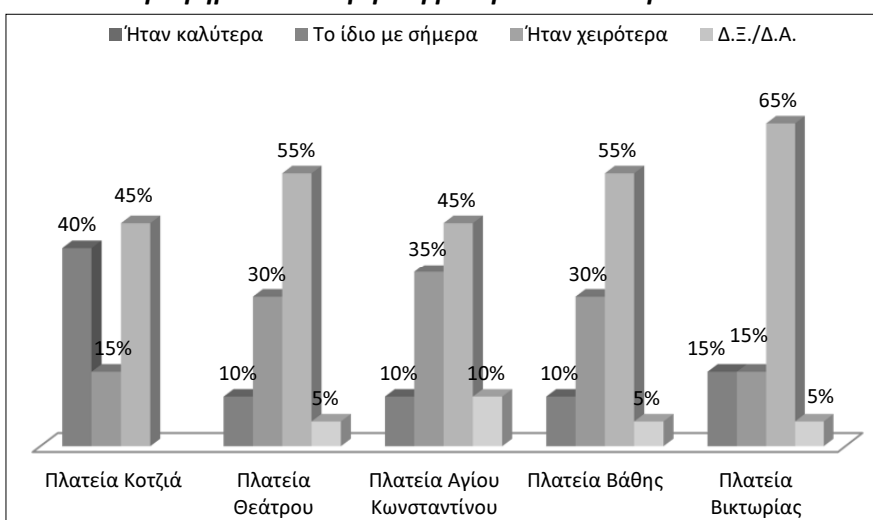
Γράφημα 16β: Συνολική εικόνα κατοίκων για την περιοχή τους, 2013

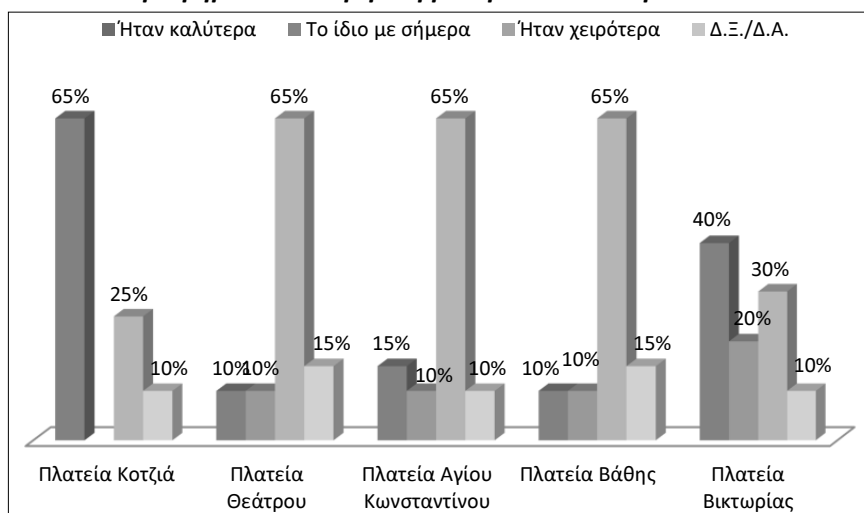
Η σύγκριση που ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες στην έρευνα το 2013 αφορούσε την κατάσταση στην περιοχή τους δύο, πέντε και δέκα χρόνια πριν

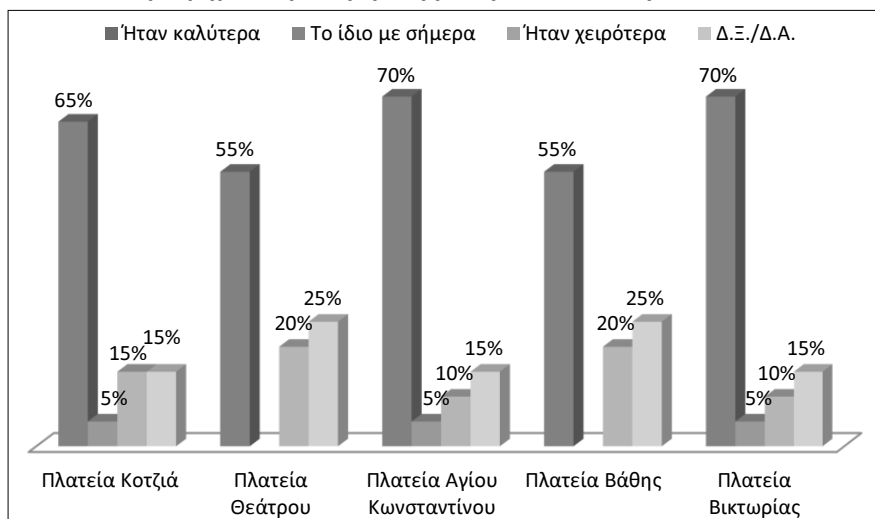
από το χρόνο της έρευνας και κατέληξε στη γενική διαπίστωση πως η κατάσταση ήταν καλύτερη μόνο πριν από μία δεκαετία, ενώ ήταν χειρότερη πριν από δύο ή πέντε χρόνια. Η εικόνα αυτή συμπίπτει, πράγματι, με τις σημαντικές αλλαγές που επισυνέβησαν και συναρτώνται σε μεγάλο βαθμό με τα θέματα μετανάστευσης αλλά και οικονομικής κρίσης. Στα παρακάτω γραφήματα αποτυπώνονται οι απαντήσεις στο ερώτημα «Θα μπορούσατε να κάνετε μια σύγκριση σε σχέση με 2, 5, 10 χρόνια πριν».

Γράφημα 17α: Σύγκριση με την κατάσταση το 2011

Γράφημα 17β: Σύγκριση με την κατάσταση το 2008

Γράφημα 17γ: Σύγκριση με την κατάσταση το 2003**vi. Προτάσεις των κατοίκων για τη βελτίωση των περιοχών τους**

Έχοντας αναφερθεί σε μια σειρά σημαντικά προβλήματα για τις περιοχές κατοικίας ή και εργασίας τους, οι συμμετέχοντες στην έρευνα διατύπωσαν πληθώρα προτάσεων για τη βελτίωση της περιοχής τους. Οι προτάσεις τους αναφέρονται είτε σε γενικές κρατικές πολιτικές, είτε σε μεταναστευτικές πολιτικές είτε ακόμα και σε συγκεκριμένες πολιτικές περιβαλλοντικής αναβάθμισης, σύμφωνα με την παρακάτω ταξινόμηση.

A) Κρατική παρέμβαση (50 απαντήσεις)

- Καλύτερη αστυνόμευση για την αντιμετώπιση παρεμπορίου, της διακίνησης και χρήσης ναρκωτικών, τον έλεγχο και κλείσιμο οίκων ανοχής, τον περιορισμό των ενεργειών της Χρυσής Αυγής (30)
- Κρατικό ενδιαφέρον (6)
- Δημιουργία και τήρηση νόμων (5)
- Οικονομική στήριξη των εμπορικών καταστημάτων για να ανταπεξέλθουν στην κρίση (4)
- Εντατικός έλεγχος του κέντρου της Αθήνας και των παράνομων ατόμων που εγκαθίστανται ή κυκλοφορούν σε αυτό (2)
- Λειτουργία περισσότερων δημόσιων υπηρεσιών στην περιοχή (2)
- Απαγόρευση συγκεντρώσεων-διαδηλώσεων (1)

B) Ανάπλαση και αναβάθμιση της περιοχής (48 απαντήσεις)

- Ανάπλαση περιοχής (δενδροφυτεύσεις, φωτισμός, πεζοδρομήσεις, εξωραϊσμός κτιρίων) και να αποκτήσει ζωή η περιοχή (25)

- Καθαριότητα (12)
- Αξιοποίηση ερειπωμένων κτιρίων, διαμόρφωση χώρων (5)
- Ανάπτυξη- αξιοποίηση του κέντρου (3)
- Πολιτιστικές εκδηλώσεις (2)
- Να βελτιωθεί η κίνηση στους δρόμους (1)

Γ) Αλλοδαποί (16 απαντήσεις)

- Απομάκρυνση μη νόμιμων μεταναστών και κανόνες παραμονής και εργασίας για τους νόμιμους (13)
- Αλλαγή στάσης απέναντι στους αλλοδαπούς- να γίνει φιλικότερη (3)

Δ) Διάφορες απαντήσεις (9 απαντήσεις)

Από τις απαντήσεις του δείγματος προκύπτει η ανάγκη για τήρηση των νόμων με ευθύνη του κράτους και ιδιαίτερα της αστυνομίας, μέσα από τον έλεγχο τόσο των παράνομων μεταναστών όσο και των παράνομων δραστηριοτήτων εν γένει. Έμφαση αποδίδεται, επίσης, στις οικονομικές συνέπειες της οικονομικής κρίσης στην εμπορική δραστηριότητα καθώς επίσης και της στην εγκατάλειψη της περιοχής του Κέντρου της Αθήνας από το κράτος. Ειδικά για τους αλλοδαπούς, οι προτάσεις που διατυπώθηκαν αφορούν θέματα μεταναστευτικής πολιτικής, διαχωρισμού των νόμιμων από τους παράνομους μετανάστες και ένταξής τους στην ελληνική κοινωνία.

Γ. ΟΙ ΣΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ

Κατά την επαναληπτική έρευνα διερευνήθηκαν πιλοτικά και οι στάσεις/απόψεις των αλλοδαπών κατοίκων των περιοχών έρευνας, μέσα από τη συμπλήρωση ερωτηματολογίων με προσωπική συνέντευξη ενός δείγματος 27 ατόμων, του οποίου τα χαρακτηριστικά είναι τα παρακάτω:

- Οι χώρες προέλευσης των αλλοδαπών που συμμετείχαν στην έρευνα ταξινομούνται είναι οι ακόλουθες: Πακιστάν (16,19%), Μπαγκλαντές (14,52%), Αίγυπτος (9,52%), Αφγανιστάν (9,52%), Αλβανία (9,05%), Βουλγαρία (9,05%), Γεωργία (6,67%), Κίνα (5%), Συρία (3,33%), Κουρδιστάν (2,86%), Ουκρανία (2,86%), Ιορδανία (2,86%), Ερυθραία (2,86%), Κονγκό (2,86%).
- Η πλειονότητα των αλλοδαπών είναι εργαζόμενοι (74,05%),
- Παρότι οι περισσότεροι απάντησαν ότι ήλθαν στην Ελλάδα χωρίς την οικογένειά τους ή φίλους τους (71,19%), μικρό μέρος των αλλοδαπών μένει μόνο του, καθώς οι περισσότεροι (68,8%) συγκατοικούν είτε με την οικογένειά τους είτε με άλλα άτομα.
- Στην ερώτηση σχετικά με το εάν επιθυμούν να φύγουν από την περιοχή στην οποία κατοικούν ή εργάζονται τα ποσοστά είναι μοιρασμένα. Το 54,52% δήλωσε ότι επιθυμεί να μετεγκατασταθεί, με τα υψηλότερα ποσοστά να εμφανίζονται στην πλατεία Θεάτρου (71,43%) και ακολούθως στην

πλατεία Βάθης (66,66%) και Βικτωρίας (66,66%)⁹¹. Αντιθέτως, στην πλατεία Κοτζιά το 75% απάντησε αρνητικά στην παραπάνω ερώτηση.

- Όταν οι αλλοδαποί ερωτήθηκαν εάν αισθάνονται ως μειονότητα στην περιοχή που κατοικούν ή εργάζονται το 56,4% απάντησε αρνητικά. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι πολλοί αλλοδαποί δήλωσαν ότι αισθάνονται ως μειονότητα επειδή στην περιοχή υπάρχουν πολλοί ξένοι ή μαύροι.
- Οι μισοί ερωτηθέντες (50,72%) δήλωσαν ότι αισθάνονται λίγο ή καθόλου ασφαλείς στην περιοχή τους. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η περίπτωση της πλατείας Αγίου Κωνσταντίνου, όπου η πλειοψηφία (71,43%) δήλωσε πως δεν αισθάνεται καμία ασφάλεια στην περιοχή⁹². Το 53,33% αισθάνεται μεγάλη ανασφάλεια παντού, το 43,33% όταν βαδίζει στο δρόμο και μόνο το 6,67% όταν βρίσκεται στο σπίτι.
- Το 49,76% των αλλοδαπών δηλώνει ικανοποιημένο από την αστυνόμευση στην περιοχή, με τα ποσοστά στις πλατείες Κοτζιά και Βικτωρίας να είναι εξαιρετικά υψηλά (75% και 83,33% αντίστοιχα)⁹³.
- Στην ερώτηση εάν οι ίδιοι ή οικείοι τους έχουν πέσει θύματα κάποιας παράνομης δραστηριότητας το 68,33% απάντησε καταφατικά⁹⁴. Το μεγαλύτερο ποσοστό θυματοποιήσεων αφορά στην κλοπή προσωπικών αντικειμένων στο δρόμο (55%) και ακολουθεί η επίθεση με ποσοστό 36,67%. Το 70% των ερωτηθέντων θυματοποιήθηκε μία φορά, ενώ το 25% περισσότερες από 2 φορές. Σχεδόν όλοι (93,33%) μπόρεσαν να διακρίνουν την εθνικότητα του δράστη/των δραστών. Αξίζει να σημειωθεί ότι στην πλατεία Θεάτρου, όπου όλες οι θυματοποιήσεις αφορούσαν σε επιθέσεις, το 75% των δραστών αναφέρθηκαν ως Έλληνες. Αντίστοιχα και στην πλατεία Βικτωρίας, 50% των δραστών αναφέρθηκαν ως Έλληνες και κυρίως μέλη της Χρυσής Αυγής. Η πλειονότητα των ερωτηθέντων (71,67%) κατήγγειλε το γεγονός στις αστυνομικές αρχές.
- Όταν ερωτήθηκαν για τις σχέσεις τους με τους Έλληνες το 94,3% απάντησε ότι υπάρχουν καλές σχέσεις, ενώ ένα 5,7% ανέφερε πως δεν υπάρχουν καθόλου σχέσεις ανάμεσα σε αυτούς και τους Έλληνες.
- Αναφορικά με τις σχέσεις με αλλοδαπούς διαφορετικής εθνικής/φυλετικής προέλευσης οι απαντήσεις είναι μοιρασμένες. Το 42,38% απάντησε πως η σχέση ανάμεσα σε αλλοδαπούς διαφορετικής καταγωγής είναι καλή, το 23,33% πως εξαρτάται από την χώρα καταγωγής των αλλοδα-

⁹¹ Στους Έλληνες η κατάταξη έφερε πρώτη την πλατεία Βάθης και εν συνεχεία την Αγ. Κωνσταντίνου, σύμφωνα με τα προαναφερθέντα.

⁹² Η ίδια περιοχή συγκεντρώνει και τα υψηλότερα ποσοστά ανασφάλειας των Ελλήνων.

⁹³ Στις περιοχές αυτές εκτιμάται ως υψηλότερη η αποτελεσματικότητα της αστυνομίας και από το δείγμα των Ελλήνων, το 2013.

⁹⁴ Ποσοστό αναλογικά μικρότερο από των Ελλήνων.

πών, το 14,76% πως δεν υπάρχουν καθόλου σχέσεις ανάμεσα σε αλλοδαπούς διαφορετικών εθνικοτήτων/φυλών και τέλος, το 11,67% πως είναι κακή η σχέση.

- Το 60,24% των αλλοδαπών νιώθει ενταγμένο στην ελληνική κοινωνία, σε αντίθεση με το 26,42% που δεν νιώθει κομμάτι της ελληνικής κοινωνίας.
- Τέλος, όταν ζητήθηκε από τους αλλοδαπούς να αξιολογήσουν την περιοχή στην οποία κατοικούν ή εργάζονται οι περισσότεροι (73,09%) την αξιολογούν αρνητικά, με μόλις το 24,05% να έχει θετική εικόνα για την περιοχή του.

Παρότι το δείγμα των αλλοδαπών δεν είναι αντιπροσωπευτικό, η μεγάλη ομοιογένεια των απαντήσεών τους το καθιστά ενδεικτικό. Έτσι, δεν υπάρχει διαφοροποίηση των απαντήσεων ως προς την υποβάθμιση των περιοχών της έρευνας ούτε ως προς τα προβλήματα εγκληματικότητας που εκδηλώνονται σε αυτές. Αξίζει να επισημανθεί η αίσθηση 'μειονότητας' που εκφράζεται και από τους αλλοδαπούς –κατά τρόπο αντίστοιχο με τους Έλληνες– καθώς και η επιθυμία τους για μετεγκατάσταση, λόγω της μεγάλης ανομοιογένειας του πληθυσμού. Ωστόσο, ο βαθμός ένταξης και η επιθυμία ένταξης στην ελληνική κοινωνία δεν αμφισβητείται.

Συμπερασματικά, η εικόνα που απορρέει από τους κατοίκους των περιοχών της έρευνας επαληθεύει την εικόνα που καταγράφει η επιτόπια παρατήρησή μας. Παρά τις όποιες διακυμάνσεις, τα προβλήματα που χαρακτηρίζουν τις περιοχές αυτές είναι πολλά και σοβαρά με κυρίαρχα την πληθυσμιακή ετερογένεια, την εγκληματικότητα, την υποβάθμιση του περιβάλλοντος και τη φτώχεια.

Η σύγκριση μεταξύ των δύο ετών της έρευνας καταλήγει στη βελτίωση της εικόνας των περιοχών του κέντρου της Αθήνας. Παρότι αυξήθηκε το ποσοστό της δηλούμενης θυματοποίησης, μειώθηκε η ανασφάλεια και η επιθυμία μετεγκατάστασης των κατοίκων/εργαζομένων και βελτιώθηκε η πρόσληψη της ποιότητας ζωής τους. Η αναφορά στη μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα της αστυνόμευσης σε συνδυασμό με την εφαρμογή των νέων μορφών της μετά το 2012, αναδεικνύει σε ιδιαίτερα σημαντικό τον παράγοντα αυτό.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: ΤΥΠΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

Τα ερευνητικά δεδομένα που προαναφέρθηκαν και προέρχονται τόσο από την επιτόπια παρατήρηση όσο και από τις απαντήσεις των ίδιων των κατοίκων ή εργαζομένων της κάθε περιοχής ταξινομούνται στο τρίτο αυτό μεθοδολογικό στάδιο κατά τρόπο ώστε να επιτρέπουν τη διατύπωση κάποιων συμπερασματικών αξιολογήσεων σχετικά με την ύπαρξη ή όχι ghetto στο κέντρο της Αθήνας. Στον πίνακα που ακολουθεί έχουν συμπεριληφθεί τα προαναφερθέντα ως θεμελιώδη προαπαιτούμενα για τον χαρακτηρισμό ως ghetto, στη βάση της προαναφερθείσας διεθνούς επιστημονικής βιβλιογραφίας και κρίνεται αν επαληθεύονται ή όχι μέσα από τα παραπάνω ερευνητικά ευρήματα.

Πίνακας 11. Έλεγχος χαρακτηριστικών ghetto ανά περιοχή

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ GHETTO	ΠΛΑΤΕΙΑ ΘΕΑΤΡΟΥ	ΠΛΑΤΕΙΑ ΚΟΤΖΙΑ	ΠΛΑΤΕΙΑ ΑΓ.ΚΩΝ/ΝΟΥ	ΠΛΑΤΕΙΑ ΒΑΘΗΣ	ΠΛΑΤΕΙΑ ΒΙΚΤΩΡΙΑΣ
ΥΠΕΡΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΜΙΑΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΑΣ	~	~	~	~	~
ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΣ	-	-	-	-	-
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΠΟΔΙΟΡΓΑΝΩΣΗ	~	~	~	~	~
ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΜΕΙΟΝΟΤΙΚΗΣ ΟΜΑΔΑΣ ΩΣ ΚΑΤΩΤΕΡΗΣ	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-
ΑΠΟΥΣΙΑ ΚΡΑΤΙΚΗΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ (άμεση ή έμμεση)	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-

~ = επαληθεύεται σχετικά

+ = ναι

- = όχι

+/- = περισσότερο ή λιγότερο

Στη βάση αυτή παρατηρούμε ότι τα προαναφερθέντα προαπαιτούμενα άλλοτε επαληθεύονται και άλλοτε όχι. Πιο συγκεκριμένα:

A. Υπερπληθυσμός μιας εθνικής μειονότητας

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, ο υπερπληθυσμός εθνικής μειονότητας αναφέρεται στην κυριαρχία μίας εθνικής ομάδας σε μια συγκεκριμένη περιοχή. Στην περίπτωση του κέντρου της Αθήνας διαπιστώθηκε αδιαμφισβήτητη

υψηλή συγκέντρωση αλλοδαπών, χωρίς να συνίσταται, ωστόσο, σε μία μόνο κυρίαρχη εθνική ομάδα. Με την επιφύλαξη απουσίας λεπτομερών στατιστικών δεδομένων, το πρώτο κριτήριο για την ύπαρξη ghetto στην περιοχή δεν επαληθεύεται απόλυτα. Επαληθεύεται, ωστόσο, σχετικά εφόσον στις παραπάνω αστακές ενότητες παρατηρείται υπερσυγκέντρωση αλλοδαπών με την ποσοτική υπεροχή ορισμένων εξ αυτών, οι οποίοι παρουσιάζουν –ανάλογα με την περιοχή- γεωγραφική και πολιτισμική γειτνίαση (Ασιάτες στην πλατεία Βικτωρίας, πρώην Σοβιετικοί στην πλατεία Αγ. Κωνσταντίνου κκ).

B. Διαχωρισμός

Το κριτήριο αυτό αναφέρεται στην (εκούσια ή ακούσια) απομόνωση και περιθωριοποίησή των εθνικών ομάδων. Σε μεγάλο βαθμό, θα λέγαμε ότι παρατηρείται λόγω αντικειμενικών δεδομένων (χαμηλότερα ενοίκια στην περιοχή, δίκτυα επαφών με ομοεθνείς τους, δραστηριότητες που έχουν αναλάβει στις περιοχές αυτές). Παρόλα αυτά, σε σημαντικό βαθμό συνυπάρχουν με τους Έλληνες καθώς και τους διαφορετικής προέλευσης αλλοδαπούς. Πολλοί αλλοδαποί, εξάλλου, εργάζονται ως υπάλληλοι σε ελληνικά μαγαζιά. Η εικόνα αυτή δεν οδηγεί στο συμπέρασμα ότι είναι απομονωμένοι. Παρόλα αυτά, φαίνεται ότι η υπερσυγκέντρωση ομάδων με κοινά ή συγγενή εθνικά, φυλετικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά εμποδίζει σε σημαντικό βαθμό την ένταξή τους στην ελληνική κοινωνία. Άρα, ούτε αυτό το χαρακτηριστικό επαληθεύεται, αν και η κατάσταση δεν είναι ίδια σε όλες τις περιοχές.

Γ. Κοινωνική αποδιοργάνωση

Τα φαινόμενα έλλειψης κοινωνικής συνοχής, πληθυσμιακής και πολιτισμικής ετερογένειας και ενίοτε σύγκρουσης αξιών εντοπίζονται περισσότερο ή λιγότερο στις περιοχές του κέντρου της Αθήνας. Λαμβανομένων δε υπ' όψιν των προβλημάτων εγκληματικότητας καθώς και των συγκρούσεων που συχνά παρατηρούνται (κυρίως κατά την πρώτη χρονιά της έρευνας) μεταξύ αλλοδαπών και Ελλήνων ή μεταξύ διαφόρων εθνικών ομάδων, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι υπάρχουν σημάδια κοινωνικής αποδιοργάνωσης και πολιτισμικής σύγκρουσης, περισσότερο ή λιγότερο εμφανή, ανάλογα και με την περιοχή. Με την επιφύλαξη της διαφοροποίησης μεταξύ των δύο ετών της έρευνας, το στοιχείο αυτό θεωρείται ότι επαληθεύεται σχετικά.

Δ. Αντιμετώπιση μειονοτικής ομάδας ως κατώτερης

Προκειμένου να αντιμετωπιστεί η εθνική ομάδα ως κατώτερη και ξένη πρέπει να συντρέχουν σωρευτικά δύο στοιχεία: η διαφορετικότητα της ομάδας να

είναι και προαπαιτούμενο αλλά και συνέπεια της γκετοποίησης. Εν προκειμένω, σύμφωνα με τους ερωτηθέντες, οι εθνικές ομάδες θεωρήθηκαν 'διαφορετικές' λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους της 'κουλτούρας' τους. Δεν αξιολογήθηκε, όμως, αυτό ως λόγος εγκατάστασης και περιορισμού τους στις εν λόγω περιοχές. Ωστόσο, τα αποδιδόμενα σε αυτές χαρακτηριστικά της συσπείρωσης, της υπερσυγκέντρωσης και των μεταξύ τους συγκρούσεων δημιουργούν την εικόνα της δυσχερούς ένταξής τους στην κοινωνία υποδοχής. Το στοιχείο αυτό δεν μπορεί να επιβεβαιώσει την εν γένει αντιμετώπισή τους ως 'κάτωτερης ομάδας' πολλώ μάλλον εφόσον η πλειονότητα των απαντήσεων ήταν υπέρ της ένταξής τους. Άρα, το στοιχείο αυτό δεν επιβεβαιώνεται ρητά, παρότι πιθανόν να υποβόσκει.

E. Απουσία κρατικής παρέμβασης (άμεση ή έμμεση):

Το στοιχείο αυτό παρουσιάζει τη μεγαλύτερη διαφοροποίηση μεταξύ της αρχικής και επαναληπτικής έρευνας. Κατά την πρώτη φάση, το 2011, δεν μπορούσε να αμφισβητηθεί η απουσία της κρατικής παρέμβασης. Η συντριπτική πλειονότητα των ερωτηθέντων εξέφρασε την άποψη περί αναποτελεσματικής ή ακόμα και ανύπαρκτης αστυνομίας, καθώς και περί αδιαφορίας του κράτους για τα προβλήματα των πολιτών. Παρότι οι νομοθετικές ρυθμίσεις δεν απέτρεψαν τη μαζική και συνεχιζόμενη επί δύο δεκαετίες και πλέον είσοδο παράνομων μεταναστών ούτε και ρύθμισαν ικανοποιητικά τα θέματα νομιμοποίησης των δικαιούμενων μεταναστών, οι κάτοικοι των περιοχών αισθάνονται πολύ πιο ασφαλείς κατά την επαναληπτική φάση της έρευνας και αξιολογούν ως αποτελεσματικότερη την αστυνομία. Η αλλαγή αυτή της στάσης τους οφείλεται, προφανώς, στο σχέδιο δράσης «Ξένιος Ζευς» που τέθηκε σε ισχύ μετά το 2012 και συνίστατο σε αύξηση περιπολιών και σε εντατικότερους ελέγχους παράνομων μεταναστών. Έτσι, αν και οι κάτοικοι συνεχίζουν να προσλαμβάνουν την απουσία αποτελεσματικών κρατικών παρεμβάσεων για την αναβάθμιση της περιοχής τους, προσλαμβάνουν ωστόσο ως βελτιωμένη την ποιότητα ζωής τους και δηλώνουν περισσότερο ασφαλείς. Ως εκ τούτου, ο παράγοντας αυτός παύει να επαληθεύεται πλήρως.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ

Στη βάση της προϋπάρχουσας επιστημονικής γνώσης και εμπειρίας, τα συναχθέντα από την παρούσα έρευνα τυπολογικά χαρακτηριστικά που αφορούν την περιοχή του κέντρου της ελληνικής πρωτεύουσας, όπως προσδιορίσθηκε μέσα από τις πέντε προαναφερθείσες πλατείες, δεν επαληθεύεται κατά τρόπο σαφή και απόλυτο η ύπαρξη ghetto. Η απουσία μίας κυρίαρχης μειονοτικής ομάδας καθώς και ενός κατευθυνόμενου και περιχαρακωμένου διαχωρισμού του μειονοτικού πληθυσμού, αποτελούν τους σπουδαιότερους λόγους που συντείνουν στο παραπάνω συμπέρασμα. Ωστόσο, η εικόνα που προέκυψε τόσο από την άμεση επιτόπια έρευνά μας όσο και από τις μαρτυρίες των ίδιων των κατοίκων/εργαζομένων και στις πέντε περιοχές μελέτης, αντανακλά σαφώς μια εικόνα υπερσυγκέντρωσης μεταναστών. Η εγκατάσταση αυτή επηρέασε σημαντικά τη φυσιογνωμία των κεντρικών περιοχών και σε συνδυασμό με τη συσσώρευση σοβαρών προβλημάτων συνδεδεμένων με την οικονομική κρίση, την καθημερινή εγκληματικότητα και την ανασφάλεια, συνέβαλε σημαντικά στην πρόσληψη της εν γένει υποβάθμισης της ποιότητας ζωής των κατοίκων τους. Η κατάσταση εντείνεται λόγω του συγκρουσιακού κλίματος που απορρέει από την πολιτισμική ετερογένεια και τα προβλήματα ένταξης των νέο-εγκατασταθέντων πληθυσμών, έτσι ώστε πολλοί από τους ερωτηθέντες παραδοσιακούς κατοίκους να δηλώνουν πεισμένοι πως «η περιοχή είναι πια ghetto».

Τα συμπεράσματα της πρώτης έρευνάς μας⁹⁵ διέγνωναν μια σαφή τάση προς τη δημιουργία ghettos, εφόσον οι συνθήκες που είχαν διαπιστωθεί χαρακτηρίσθηκαν σαφώς ως 'μεταβατικές' προς αυτή την κατεύθυνση. Για το λόγο αυτό και είχαμε επισημάνει την ανάγκη άμεσης και ρυθμιστικής κρατικής παρέμβασης για την αναστροφή του κλίματος καθώς και τη δραστηριοποίηση της τοπικής κοινωνίας για την ανάληψη κατάλληλων και ορθολογικών πρωτοβουλιών, ώστε το κέντρο της Αθήνας να μην επαληθεύσει το ρόλο της 'μεταβατικής ζώνης' της οικολογικής προσέγγισης της Σχολής του Σικάγου.

Τα ευρήματα της επαναληπτικής μας έρευνας, η οποία πραγματοποιήθηκε με δύο χρόνια διαφορά από την αρχική (2013), κατέγραψαν πράγματι μια αλλαγή της στάσης των κατοίκων επί τα βελτίω, η οποία οφείλεται σε σημαντικό βαθμό στην αλλαγή του μοντέλου αστυνόμευσης των περιοχών αυτών. Σύμφωνα με τα προαναφερθέντα, η αξιολόγηση της αστυνομικής αποτελεσματικότητας ήταν θετικότερη, η πρόσληψη της ποιότητας ζωής βελτιωμένη και η

⁹⁵ Ζαραφονίτου Χ., με τη συνεργασία των Γεωργαλλή Ανδρέα, Γεωργόπουλου Χριστόφορου, Μουσχή Δανάης, Τάτση Χριστίνας, Χρυσόχου Ελένης, όπ.παραπ., 2013. Βλ. επίσης, Ζαραφονίτου Ch. & E.Chrysochoou (coll.), "Environmental degradation, the image of ghettos and the fear of crime in the centre of Athens: research evidence", ό.π., 2013, 726-734.

ανασφάλεια μειωμένη σε σύγκριση με το 2011. Παρόλα αυτά, η αυτό-αναφερόμενη θυματοποίηση αυξήθηκε, το 2013. Το 'παράδοξο'⁹⁶ αυτό επιβεβαιώνει για μία ακόμα φορά την πάγια θέση μας ότι η σχέση εγκληματικότητας και ανασφάλειας/φόβου του εγκλήματος δεν είναι γραμμική, καθόσον οι άτυπες κοινωνικές αντιδράσεις απέναντι στο έγκλημα επηρεάζονται από μια σειρά διαφορετικής προέλευσης παράγοντες, οι οποίοι προσδιορίζουν την πρόσληψη του 'ευάλωτου' σε ατομικό και κοινωνικό επίπεδο. Η μη θεμελίωση αιτιακής συσχέτισης δεν σημαίνει, βέβαια, απουσία συσχέτισης. Τόσο η θυματοποίηση όσο και τα προβλήματα εγκληματικότητας στην περιοχή κατοικίας, αποτελούν προσδιοριστικούς παράγοντες του φόβου του εγκλήματος⁹⁷.

Άλλωστε, η έως τώρα εμπειρική διερεύνηση της εγκληματικότητας και ανασφάλειας στην περιφέρεια της πρωτεύουσας και ιδιαίτερα των κεντρικών περιοχών της⁹⁸, έχει αναδείξει τις διαστάσεις ενός σοβαρού προβλήματος που απαιτεί άμεσο επιστημονικό σχεδιασμό της αντιμετώπισής του σε επίπεδο βραχυπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων μέτρων και πολιτικών που θα αναχαιτίσουν την περαιτέρω υποβάθμιση ενώ παράλληλα θα υποστηρίξουν την αναβάθμιση της ποιότητας ζωής των πολιτών⁹⁹.

ΥΣΤΕΡΟΓΡΑΦΟ: Τη στιγμή που η παρούσα έκδοση βρίσκεται στο τελικό στάδιο δημοσίευσής της, το κέντρο της Αθήνας δέχεται τους μετανάστες που απολύονται από τα "κέντρα φιλοξενίας" και μεταφέρονται με ειδικά μισθωμένα λεωφορεία και συνοδεία αστυνομικών στην Ομόνοια, όπου και αποβιβάζονται. Πρόκειται για μια νέα εξέλιξη, οι συνέπειες της οποίας δεν συμπεριλαμβάνονται στην παρούσα μελέτη και θα μπορούσαν να αποτελέσουν αντικείμενο νέας εμπειρικής διερεύνησης.

⁹⁶ Zarafonitou Ch., "Criminal Victimization in Greece and the Fear of Crime: A 'Paradox' for Interpretation", *International Review of Victimology*, 16 (3), 2009, 277-300.

⁹⁷ A.Tseloni, Ch.Zarafonitou, "Fear of crime and victimisation: A multivariate multilevel analysis of competing measurements", *European Journal of Criminology*, vol.5, 2008, σ.σ. 387-409.

⁹⁸ Zarafonitou Ch., "Fear of crime in contemporary Greece: Research evidence", *ό.π.*, 2011.

⁹⁹ Ζαραφωνίτου Χ., «Φόβος του εγκλήματος, θυματοποίηση και ποιότητα ζωής στο περιβάλλον της ελληνικής πρωτεύουσας», *ό.π.*, 2013.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Andresen M. A., "The place of environmental criminology within criminological thought", in Andresen M.A, Brantingham P.J., Kinney B.J. (Eds), (*Classics in Environmental Criminology*, Simon Fraser University Publ., CRC Press, Taylor and Francis Group, Canada, N.York, 2010, 5-28.
- Brantingham P. & P., *Environmental Criminology*, Sage, B.Hills, California, 1981.
- Brantingham P. & P., *Patterns in crime*, MacMillan, N.York, 1983.
- Burgess E., "La croissance de la ville. Introduction à un projet de recherche" Y. Grafmeyer & I. Joseph (Présentation) *L'école de Chicago. Naissance de l'écologie urbaine*, Aubier, RES, Champ urbain, Paris 1984, 127-142.
- Clarke R.V. and Cornish D.B., "Modeling offenders' decisions: A framework for research and policy", in *Crime and Justice, An annual review of research*, 6/1985, 147-185.
- Clarke R.V., *Situational Crime Prevention: Successful Case studies*, 2nd ed., Albany, N.York, Harrow and Heston, 1997.
- Clarke C., Ley D., and Peach C. (Eds), *Geographic and Ethnic Pluralism*, London, Allen and Unwin, 1984.
- Crane J., "The Epidemic Theory of Ghettos and Neighborhood Effects on Dropping Out and Teenage Childbearing", *The American Journal of Sociology*, Vol. 96, No. 5, 1991, 1226- 1259.
- Felson M., Boba R., *Crime and everyday life*, Sage Publ., 4th ed., 2010.
- Hideg G. & Manchin R., *Environment and Safety in European Capital, based on the data of the European International Crime Survey (EU ICS)*, Gallup Europe, E U I C S Working Papers.
- Hughes G., *Understanding Crime Prevention, Social Control, Risk and Late Modernity*, Open University Press, Buckingham, Philadelphia, 1998.
- Jacobs J., *The Death and the Life of Great American Cities*, N.York, Vintage, 1961.
- Kelling G. L. & Coles C. M., *Fixing Broken Windows: Restoring Order and Reducing Crime in our Communities*, N. York, Touchstone Books, 1996.
- Kennedy L. W. and Forde D. R., "Routine activities and crime: An analysis of victimisation in Canada", in *Criminology*, 28/1990, 137-152.
- Kubrin C. E. and Weitzer D., "New Directions on Social Disorganization Theory", *Journal of Research in Crime and Delinquency*, Vol. 40, 374-402, 2003.

- Lewis D. A. & Salem G., *Fear of crime: Incivility and the production of a social problem*, New Brunswick, Transactions, 1986.
- Marcuse P., "The Ghetto of Exclusion and the Fortified Enclave", *American Behavioral Scientist*, Vol. 41, No. 3, 1997.
- Massey D. and Denton N., *American Apartheid, Segregation and the Making of the Underclass*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1993, Schuman A., 2003.
- Muncie J., "Defensible Space", E.McLaughlin & J.Muncie (eds.), *The Sage Dictionary of Criminology*, Sage Publ., 2006.
- Newman O., *Defensible Space*, N.York, MacMillan, 1972.
- Peach C., "Does Britain Have Ghettos?", *Transactions of the Institute of British Geographers*, New Series, Vol. 21, No. 1, 1996, 216-235.
- Peach C., "Slippery Segregation: Discovering or Manufacturing Ghettos?", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 2009.
- Peach C., "Social Geography", στο *Progress in Human Geography*, Vol. 23, No. 2, 282-288.
- Reiss A., "Why are communities important in understanding crime?", στο A. Reiss & M. Tonry (eds.), *Communities and crime*, Univ. of Chicago Press, 1986, 1-33.
- Schuman A., "Ghetto: A Word and its USage through the Twentieth Century", *Proceedings of the Association of Collegiate Schools of Architecture (ACSA)*, Louisville, March 2003.
- Shaw C., McKay H., *Juvenile Delinquency and Urban Areas*, University of Chicago Press, 1942.
- Skogan W. & Maxfield M., *Coping with crime: Individual and neighbourhood reactions*, B. Hills, Sage Publ., 1981.
- Small M.L., "Four Reasons to Abandon the Idea of the Ghetto", *City and Community*, Vol. 7, No. 4, December 2008.
- Sutherland Ed., *Principles of Criminology*, Philadelphia, Lippincott Co, 1934.
- Crowe T., *Crime Prevention Through Environmental Design: Applications of Architectural Design and Space Management Concepts*, Butterworth-Heinemann, 2000.
- Taylor R. B., Gottfredson S. D. and Brower S., "Block Crime and Fear: Defensible Space, Local Social Ties, and Territorial Functioning", *Journal of Research in Crime and Delinquency*, Vol. 21, 1984.

- Tonry M. & Farrington D. (eds.), *Building a Safer Society*, The University of Chicago Press, Chicago and London, 1995.
- Tseloni A., Zarafonitou Ch., "Fear of crime and victimisation: A multivariate multilevel analysis of competing measurements", *European Journal of Criminology*, vol.5, 2008, 387-409.
- Van Dijk J., van Kesteren J., Smit P., *Criminal Victimization in International Perspective Key findings from the 2004-2005 ICVS and EU ICS*, WODC, 257, Boom Juridische uitgevers, 2007.
- Vergana C., *The new American ghetto*, Rutgers Univ.Press, New Brunswick, 1995.
- Wacquant L., "Ghettos and Anti- ghettos: An Anatomy of the New Urban Poverty", *Thesis Eleven*, Sage, 2008, 113-118.
- Wilson J. Q. και Kelling G. L., "Broken Windows", *The Atlantic Monthly*, March 1982, 29-38.
- Wirth L., "Urbanism as a way of life", *American Journal of Sociology*, 44/1938, 1-24.
- Wortley R. & Mazerolle L. (eds.), *Environmental Criminology and Crime Analysis*, Willan Publ., USA, Canada, 2008.
- Wortley R. & Mazerolle L., "Environmental criminology and crime analysis: situating the theory, analytic approach and application", in R.Wortley & L.Mazerolle (eds.), *Environmental Criminology and Crime Analysis*, Willan Publ., USA, 2008, 1-18.
- Zarafonitou Ch. & Chrysochoou E. (coll.), "Environmental degradation, the image of ghettos and the fear of crime in the centre of Athens: research evidence", in *Proceedings of the International Conference on "Changing Cities": Spatial, morphological, formal & socio-economic dimensions*, ISBN: 978-960-6865-65-7, Skiathos island, Greece, June 18-21, 2013, 726-734.
- Zarafonitou Ch. (Guest Editor), "Fear of crime. A comparative approach in the European context", Special Issue of *CRIMINOLOGY*, October 2011.
- Zarafonitou Ch., "Criminal Victimization in Greece and the Fear of Crime: A 'Paradox' for Interpretation", *International Review of Victimology*, 16 (3), 2009, 277-300.
- Zarafonitou Ch., "Fear of crime in contemporary Greece: Research evidence", in Ch.Zarafonitou (Guest Editor), Special Issue: *Fear of crime. A comparative approach in the European context*, [Εγκληματολογία] *Criminology*, October 2011, 50-63.

Zarafonitou Ch., "New forms of policing and the feeling of (un)safety among the shopkeepers in Athens and Piraeus" in the Volume in Honour of Professor Martin Killias: A.Khun, Ch.Swarzenegger, P.Margot, A.Donatsch, M.Aebi, D.Jositsch (eds.), *Criminology, Criminal Policy and Criminal Law in an International Perspective*, Stampfli Verlag, Berne, 2013, 485-498.

Zarafonitou Ch., *Criminalité violente en contexte urbain. A Athènes, produit d'urbanisation rapide*, Thèse de doctorat, Université Paris II, 1989.

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

Βασιλείου Θ.Α., Σταματάκης Ν., *Λεξικό Επιστημών του Ανθρώπου*, Gutenberg, Αρχείο Θεωρητικής Παιδείας, Αθήνα 1992.

Γεωργίου Α., "Φυσικό και Κοινωνικό Περιβάλλον, Συσχετισμοί και Αλληλόδραση" στο Ζαραφωνίτου Χ. (Επιμ.) *Η προστασία του περιβάλλοντος από εγκληματολογική σκοπιά, Τετράδια Εγκληματολογίας 1*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1996, 25-49.

Γιάνναρου Λ., «Γκέτο παρανόμων η πλατεία Θεάτρου», Εφημερίδα *Η Καθημερινή*, 3-5-2009, <http://www.kathimerini.gr/356837/article/epikairothta/ellada/gketo-paranomwn-h-plateia-8eatroy>

Γιάνναρου Λ., Καρανάτση Ε., Ονισένκο Κ., «Οι πλατείες το βράδυ γίνονται απειλητικές», εφημερίδα *Η Καθημερινή*, 14.09.2008: <http://www.kathimerini.gr/334261/article/epikairothta/ellada/oi-plateies-to-vrady-ginontai-apeilhtikes>

Ζαραφωνίτου Χ. *Τιμωρητικότητα. Σύγχρονες τάσεις, διαστάσεις και εγκληματολογικοί προβληματισμοί*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2008.

Ζαραφωνίτου Χ., «Εγκληματολογικές προσεγγίσεις του φόβου του εγκλήματος και της (αν)ασφάλειας», στο *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ.8-9, 2006, 1031-1039.

Ζαραφωνίτου Χ., «Πόλη και φόβος του εγκλήματος: Παραγοντικές εμπειρικές προσεγγίσεις και τοπικές πολιτικές πρόληψης», στο Ν.Κουράκης (Επιμ.), Μνήμη ΙΙ, Ι.Δασκαλόπουλου, Κ.Σταμάτη, Χρ.Μπάκα, Τόμος Γ': *Μελέτες Εγκληματολογίας, Αντεγκληματικής Πολιτικής, Ιστορίας και Κοινωνιολογίας του Ποινικού Δικαίου*, Τομέας Ποινικών Επιστημών Τμήματος Νομικής Πανεπιστημίου Αθηνών, εκδ. Α.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1996, 801-818.

Ζαραφωνίτου Χ., «Φόβος του εγκλήματος, θυματοποίηση και ποιότητα ζωής στο περιβάλλον της ελληνικής πρωτεύουσας», στο Χ.Ζαραφωνίτου (Επιμ.), *Πόλη, εγκληματικότητα και ανασφάλεια στην εποχή της οικονομι-*

- κής κρίσης, Πρακτικά Ημερίδας του ΠΜΣ Εγκληματολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου με το Ινστιτούτο Δημοκρατίας Κωνσταντίνος Καραμανλής και το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Διόνικος, Αθήνα 2013, 23-43.
- Ζαραφωνίτου Χ., *Εμπειρική Εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2004.
- Ζαραφωνίτου Χ., *Η πρόληψη της εγκληματικότητας σε τοπικό επίπεδο. Οι σύγχρονες τάσεις της εγκληματολογικής έρευνας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2003.
- Ζαραφωνίτου Χ., "Η προστασία του περιβάλλοντος από εγκληματολογική σκοπιά", στο Ζαραφωνίτου Χ. (Επιμ.) *Η προστασία του περιβάλλοντος από εγκληματολογική σκοπιά, Τετράδια Εγκληματολογίας 1*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1996, 11-23.
- Ζαραφωνίτου Χ., με τη συνεργασία των Γεωργαλλή Ανδρέα, Γεωργόπουλου Χριστόφορου, Μουσχή Δανάης, Τάτση Χριστίνας, Χρυσόχου Ελένης, "Υπάρχουν "ghettos" στο κέντρο της Αθήνας; Μια εγκληματολογική αναδόμηση των κοινωνικών αναπαραστάσεων των κατοίκων της περιοχής", στον *Τιμητικό Τόμο εις μνήμην Καθηγητή Χρίστου Δέδε*, Ν.Κουράκης (Επιμ. έκδ.& Συντον.), εκδ. Α. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 2013, 149-178.
- Ζαραφωνίτου Χ., *Ο φόβος του εγκλήματος. Εγκληματολογικές προσεγγίσεις και προβληματισμοί με βάση την εμπειρική διερεύνηση του φαινομένου στο εσωτερικό της Αθήνας*, Μελέτες Ευρωπαϊκής Νομικής Επιστήμης, Εκδ. Α.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2002, ελληνικά/αγγλικά.
- Καιροφύλα Γ., *Τοπωνύμια της Αθήνας, του Πειραιά και των περιχώρων*, Εκδόσεις Φιλιππότη, Αθήνα, 1995.
- Λιανός Θ., «Παράνομοι μετανάστες στην Αθήνα», Εφημερίδα *Το Βήμα*, 9-1-2011: <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=377038>
- Μάρκαρης Π., *Η Αθήνα μιας διαδρομής*, Εκδ. Γαβριηλίδης, Αθήνα, 2013.
- Μπίρης Κ., *Αι Αθήναι. Από τον 19^{ον} εις τον 20^{ον} αιώνα*, Μέλισσα, 1996, 2005.
- Τζαννετάκη Τ., *Ο νεοσυντηρητισμός και η πολιτική της μηδενικής ανοχής*, Α.Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2006.
- Φαρσεδάκης Ι., «Οι ευρωπαίοι πρόδρομοι της (εγκληματολογικής) Σχολής του Σικάγου», στο Ν.Τάτσης, Μ.Θανοπούλου (Επιμ.), *Η Κοινωνιολογία της Σχολής του Σικάγου*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2009, 104-9.
- <http://astyries.com/2013/10/13/έλα-να-μάθεις-στη-πλατεία-βάθης/>
http://athensville.blogspot.gr/2010/01/blog-post_14.html
http://www.istorikathemata.com/2012/01/blog-post_25.html

